
Olipa kerran...

Osallistava nukketheaterimenetelmä päiväkotikäisten lasten ohjaajille

Ammattikorkeakoulun opinnäytetyö

Ohjaustoiminnan koulutusohjelma

Lahdensivu 16.5.2012

Katja Menzel-Lahtinen

Hämeenlinna/Lahdensivu
Ohjaustoiminnan koulutusohjelma
Terapeuttinen pääaine

Tekijä	Katja Menzel-Lahtinen	Vuosi 2012
Työn nimi	Olipa kerran ... - Osallistava nukkteteatterimenetelmä päiväkotikäisten lasten ohjaajille	

TIIVISTELMÄ

Opinnäytetyön keskeisenä kysymyksenä oli selvittää, onko mahdollista osallistaa lapsia nukkteteatteriesitykseen. Opinnäytetyössä kehitettiin menetelmä, joka mahdollistaa yleisön osallistamisen monipuolisesti ja kaikilla aisteilla. Menetelmän toimivuuden tutkimiseksi suunniteltiin kolmen esittäjän nukkteteatteriryhmänä esimerkkiesitys päiväkotikäisille lapsille. Menetelmästä kiinnostui Lahden Rudolf Steiner -päiväkotä, joka toimi tässä opinnäytetyössä myös toimeksiantajana.

Menetelmän ja esimerkkiesityksen suunnittelua varten perehdyttiin päiväkotikäisen eli 3–7-vuotiaan lapsen kehitysvaiheeseen ja toimintavalmiuksiin. Myös toimeksiantajan toimintasuunnitelmaan kuuluva steinerpedagoginen ihmiskuva otettiin esimerkkiesityksen suunnittelussa huomioon. Tärkeänä asiana nousi opinnäytetyön tekijälle myös nukkteteatteriesityksen tarinavalinta. Varsinkin vanhojen kansansatujen merkitys lapsen tunnekehitykselle nostettiin tässä tutkimuksessa esille.

Kolme esimerkkiesitystä päiväkodissa videoitiin, ja henkilökunnalle jaettiin palautelomake. Kerätty tutkimusaineisto koostui tutkimuksen tekijän, esitysryhmän ja henkilökunnan havainnoista ja mielipiteistä. Opinnäytetyön tarkoitus oli testata menetelmän toimivuutta, mutta myös toimia henkilökunnalle innostavana esimerkkinä ja idealähteenä. Esitykset olivat menestys ja osoittivat menetelmän olevan käyttökelpoinen ja innostava. Sekä päiväkodin henkilökunta että erityisesti esittäjät saivat intoa toteuttaa vastaavia esityksiä tulevaisuudessakin, lisäämään osallistamisen mahdollisuuksia ja esiintymään myös erityisryhmille kuten kehitysvammaisille lapsille.

Avainsanat nukkteteatteri, osallistava menetelmä, sadun käyttö, steinerpedagogiikka, lapset

Sivut 56 s. + liitteet 9 s.

Hämeenlinna/ Lahdensivu
Degree Programme in Crafts and Recreation
Therapeutic mainsubject

Author Katja Menzel-Lahtinen

Year 2012

Title Once upon a time... – Participatory Puppet Theater method for instructors of kindergarten aged children

ABSTRACT

Is it possible to involve children in a puppet theater performance? In this thesis the challenge was taken by means of developing a method, which makes audience participation possible in a variety ways and using all the senses. An example performance was planned for kindergarten-aged children in order to research whether the method actually works. Rudolf Steiner kindergarten in Lahti was interested in the method and commissioned this project.

The first step, before planning the method and the example performance, was to become familiar with the theoretical framework. At the center of this was the kindergarten-aged, i.e. 3-7-year-old child, his stage of development and the opportunities associated with this stage. Waldorf educational psychology, the foundation of the commissioning kindergarten's work, was also taken into account. The choice of story for the performance was also great importance. The meaning of old folk tales for the emotional development of the child is emphasized in this work.

Three example performances in the kindergarten were video recorded and feedback forms were given to the staff to fill out. The research material consisted of the observations and reflections of the author, the performers and the staff. The aim of this project was to demonstrate the functionality of the method, but also to serve as an inspiring example and source of ideas to the staff. The performances were a success and demonstrated the functionality of the method. The project inspired both the staff and the performers to continue such performances in the future, increase the level of participation and to broaden the audience to include groups with special needs, for example children with developmental difficulties.

Keywords puppet-theater, participative method, fairy tale, Waldorf education, children

Pages 56 p. + appendices 9 p.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	UUDEN MENETELMÄN KEHITTÄMINEN	4
2.1	Menetelmän kriteerit	4
2.2	Tutkimuksen pääkysymys	5
3	TEOREETTINEN VIITEKEHYS	6
3.1	Päiväkoti-ikäiset lapset	6
3.1.1	Neljäs ikävuosi	7
3.1.2	Viides ikävuosi	8
3.1.3	Kuudes ikävuosi	9
3.1.4	Seitsemäs ikävuosi	10
3.2	Päiväkoti-ikäisten lasten leikki	11
3.3	Steinerpedagoginen varhaiskasvatus	11
3.3.1	Steinerpedagogiikan historia	12
3.3.2	Steinerpedagoginen ihmiskuva	12
3.3.3	Varhaislapsuus	13
3.3.4	Steinerpedagogiikka käytännössä Lahden Steinerpäiväkodissa	14
3.3.5	Nukketeatteri steinerpedagogisessa päiväkodissa	15
3.3.6	Steinerpedagogisia näkemyksiä nukketeatterista	16
3.4	Sadun merkityksestä	18
3.5	Nukketeatteri astuu päiväkotiin	20
4	MENETTELYTAVAT, MENETELMÄT JA TEKNIIKAT	22
4.1	Tutkimusmenetelmät	22
4.2	Aineistonhankintamenetelmät	23
4.2.1	Havainnointi	23
4.2.2	Palautelomake	24
4.3	Aineiston analyysi	25
4.4	Tutkimustuloksien luotettavuus	25
5	OSALLISTAVAA NUKKETEATTERIA	26
5.1	Miksi osallistava nukketeatteri?	26
5.2	Lähtökohdat	27
5.3	Menetelmän rakenne	28
5.4	Roolien jako	30
5.5	Syliteatteri ja turvallinen Piiri	31
5.6	Tarinan soveltuvuus suhteessa menetelmän perusideaan	34
5.7	Piparkakkupoikka	35
5.8	Sanataide	36
5.6	Nuket ja Lavasteet	37
5.7	Valaistus	39
5.9	Musiikki ja äänimaailma	40

6	OLIPA KERRAN UKKO JA AKKA	42
6.1	Ensimmäiset ajatukset esityksen onnistumisesta	43
6.1.1	Menetelmän rakenne	43
6.1.2	Roolien jako	45
6.1.3	Tarinankerronta	45
6.1.4	Nuket ja lavasteet	46
6.1.5	Valaistus	47
6.1.6	Musiikki ja äänimaailma	48
6.2	Koyleisö.....	49
6.2.1	Esityksen aikana	49
6.2.2	Esityksen jälkeen.....	50
6.3	Metodin toimivuus ja käytettävyys toimeksiantajan näkökulmasta.....	50
7	TULOSTEN POHDINTA	51
7.1	Tutkimuksen kriteerit	51
7.2	Osallistava nukketatteria kohtaamisen paikkana	54
7.3	Mitä opimme ja viemme mukamme tulevaisuuteen?	55
	LÄHTEET	57

LIITTEET

Liite 1	Satu Piparkakkupojasta
Liite 2	Videointilupa
Liite 3	Palautelomake

1 JOHDANTO

“Nukkteteatterin ovi on portti taiteiden puutarhaan, jossa sanataide, musiikki, kuvataide ja teatteri kukkivat sulavassa sovussa. Teatterinukke on kuin mehiläinen, joka keräilee kukista mettä valmistaakseen hunajaa. Tuossa taianomaisessa tilassa voi levähtää ja antaa ajatusten vaeltaa arjen yläpuolelle. Voi pysähtyä ja aistia ympäröivän kauneuden.

Sieltä voi löytää ilon.”

(Baric & Aalto 2002, 28)

Iloisten hetkien, kauneuden ja tarinoiden jakaminen nukkteteatterin avulla on ollut tärkeä harrastukseni jo 15 vuoden ajan. Erityisen kiehtovana olen aina kokenut nukan elävöittämisen taian, joka lumoo katsojan. Nukkteteatteri on taide, joka haastaa tekijän kyvyt hyvin monipuolisesti. Tarinankerronta, nukan rakentaminen ja liikuttaminen, tarpeiston valmistus, näyttämön rakentaminen, valaistus, musiikin ja äänimaailman tuottaminen ovat vain osa niistä alueista, joita nukkteteatterin teko sisältää.

Viimeisinä vuosina, jolloin opiskelin ohjaustoimintaa Hämeen ammattikorkeakoulussa, kiinnostukseni kohde nukkteteatterissa meni uuteen suuntaan. Kiinnostukseni kohteeksi astui asiakas eli tässä tapauksessa yleisö, halu lähestyä yleisöä, osallistuttaa yleisö ja saada yleisö kokemaan esityksen kaikilla aisteilla. Yleisön osallistaminen nukkteteatteriesityksessä ei ole uusi asia. Yksi tapa aktivoida yleisö on kommunikointi teatterin sankareiden, esimerkiksi klassisen Kasperin hahmon ja yleisön välillä. Katsojilta kysytään mielipiteitä, vinkkejä ja ratkaisuja tarinan ongelmiin, johon varsinkin lapset vastaavat innokkaasti. Minua kiehtoi kuitenkin uudenlainen ajatus. Halusin hakea katsojat vielä lähemmäksi, halusin heidän osallistuvan hyvin fyysisesti, esimerkiksi koskettamalla ja liikuttamalla nukkeja, laulamalla ja tuottamalla ääniä.

Epäroin alussa, koska aavistin, että yleisön osallistuminen tarkoittaa nukkteteatterin yksinkertaistamista. Nukkteteatterin taika syntyy suurelta osin tekijän kyvystä eläytyä nukkeen, antaa nukkeelle oma elämä, oma sielu ja oma tarina. Tämän kyvyn voi saavuttaa pitkien harjoitusten avulla. Kysyin itseltäni, menettävätkö esitykset nukkteteatterin lumoavan taian, jos yleisö osallistuu spontaanisti, tai miten voisin ylläpitää esityksen kiinnostavuuden ja intensiteetin osallistamisesta huolimatta?

Epäilyksistäni huolimatta otin haasteen vastaan ja kehitin nukkteteatterilleni menetelmän, joka osallistaa yleisöä. Tässä opinnäytetyössä esittelen kehittämäni menetelmän, joka on suunniteltu erityisesti päiväkotikäisille lapsille. Kehittelyn aikana pohdin lasten kehitysvaiheisiin liittyviä kykyjä sekä heidän kykyään ja tapaansa leikkiä sosiaalisesti. Pohdiskelun keskelle nousi myös kysymys tarinan valinnasta. Tiesin vanhojen satujen positiivisesta vaikutuk-

sesta lasten tunnekehitykselle. Aloin tutkia asiaa lisää ja löysin mielenkiintoisia teorioita sadun vaikutuksesta, varsinkin lapsipsykologi ja psykoanalytikko Bruno Bettelheimin kirjasta *Satujen lumous* (1975) sekä Sinikka Ojasen, Irja Lappalaisen ja Marjatta Kurenniemen kirjasta *Sadun avara maailma* (1980).

Teoriat vahvistivat omat kokemukset ja tuntemukset satuja kohtaan jo omasta varhaisesta lapsuudesta lähtien. Vanhat sadut tarjoavat lapsille sankarin, joka kohtaa, kuten elämässäkin kohdataan, vaikeuksia, mutta joka oman sisäisen hyvyyden ja moraalin kautta sekä auttajien avulla ylittää kaikki vaikeudet ja löytää lopussa onnen ja rakkauden. Sadun pahat voimat saavat lopussa myös palkkansa. Sankari tarjoaa lapsille samaistumisen kohteen ja hänen avullaan lapsi kokee joskus jännittäviä joskus pelottavia hetkiä sankarin satumaailmassa. Sankarin rohkeus ja peräänantamattomuus vahvistavat myös lapsen uskoa ylittää vaikeuksia ja pelkoja elämässä. Sadun onnellinen loppu taas vahvistaa lapsen moraalialia ja tarjoaa uskoa hyvään tulevaisuuteen. Hyvä saa hyvän palkkansa, paha pahan palkkansa.

Viimeisen vuoden aikana olen kehittänyt menetelmän, joka mahdollistaa lapsiyleisön osallistumisen esityksissä. Sellaiset elementit kuten laadukas tarina, elävä musiikki, runsaat ja monipuolisesti kauniit aistikokemukset sekä turvallinen sosiaalinen ilmapiiri olivat tärkeitä lähtökohtia suunnittelussa. Opinnäytetyössä esittelen osallistavan nukketatterin menetelmän, sen rakenteen ja kaikki osa-alueet kuten nuket, tarinan, musiikin ja valon.

Tutkiakseni menetelmän toimivuutta suunnittelin taideterapeutti Pirkko Saarnion kanssa esimerkkiesityksen. Pohjatarinaksi valitsin vanhan kansasadun nimeltä ”Piparkakkupoika”. Nukketatteriryhmään liittyi myöhemmin vielä kolmas henkilö, kreikkalainen vapaaehtoistyöntekijä Matina Batsi. Esitys jaettiin menetelmän mukaisesti viiteen osaan. Ensimmäisessä osassa lapset saapuivat esiintymispaikalle ja valitsivat oman paikan piirissä. Toisessa osassa, jota voidaan kutsua johdannoksi, minä ohjajana tutustuin ryhmään ja esittelin heille leikinomaisesti meidän tulevan yhteisen esityksemme. Neljäntenä osana esittelimme yhdessä sadun. Silloin minä muutuin hiljaiseksi esiintyjäksi, joka elein ja katsekontaktin avulla kommunikoi lasten kanssa. Varsinainen sana siirtyi kertojalle Pirkko Saarniolle, joka soitti esityksen aikana myös erilaisia soittimia. Esityksessä nukke kiersi lasten sylissä, he loivat äänimaiseman ja osallistuivat vesiaaltojen luomiseen. Johdannon ja esityksen välillä tapahtui kolmantena osana tunnelmanmuutos äänien ja valonvaihdon avulla, joka auttoi luomaan esitystunnelman. Esityksen jälkeen viidennessä osassa keräsimme alussa luomamme sylimaiseman ja veimme lapset ulos.

Jokainen esitys tarvitsee myös yleisöä. Tiedustelin Lahden Rudolf Steiner -päiväkodilta mahdollisuutta esittää siellä esimerkkiesityksemme. Päiväkodin henkilökunta kiinnostui osallistavan nukketatterin menetelmästä ja kutsui meidät kolmena aamuna esittämään kolmelle eri ryhmälle. Sen lisäksi Lahden

Rudolf Steiner -päiväkoti toimii tämän opinnäytetyön toimeksiantajana. Lahden Rudolf Steiner -päiväkoti sijaitsee kauniissa vanhassa hirsitalossa Lahden Jalkarannassa. Päiväkodissa on 36 paikkaa 3–7-vuotiaille lapsille. Lapset on jaettu kolmeen eri ryhmään, kaksi 14 lapsen ryhmää ja yksi 8 lapsen ryhmä. Aikaisemmin esikouluikäiset lapset olivat omassa ryhmässään, mutta viimeisen kolmen vuoden aikana heidät on integroitu päiväkotiryhmiin. Heillä on kuitenkin viikkorytmissä yhteiset ohjelmakohdat, jossa he esimerkiksi maalaavat yhdessä, osallistuvat eurytmiaan ja menevät jo vaativammille retkille kuin pienet ryhmäkaverit. Päiväkodin toimintasuunnitelman perusta on steinerpedagogiikka ja se poikkeaa jonkin verran kunnallisten päiväkotien pedagogiikasta. Päiväkodin keskipisteenä on lasten hyvinvointi ja tasapainoinen kasvu, jota henkilökunta yrittää tukea erilaisten elementtien avulla. Näitä elementtejä ovat mm. kiireetön ilmapiiri, selkeä rytmi, kaunis pehmeä sisustus, luonnonmateriaaleista valmistetut leikkikalut, jotka houkuttelevat lasta ilmaisulliseen leikkiin, luomuruoka sekä paljon aikaa leikkeihin ja ulkoiluun. Lapset tekevät yhdessä paljon käsitöitä, maalaavat, tekevät eurytmiaa tai satuliikuntaa, leipovat, retkeilevät, loruilevat aamupiirissä ja kuuntelevat satuja.

Toimeksiantajan kautta opinnäytetyön keskipisteeksi nousi itse menetelmän lisäksi myös yleisöimme, 3–7-vuotiaat lapset ja heidän kehitysvaiheensa motorisesta, kognitiivisesta, sosiaalisesta, kielellisen kehityksen näkökulmasta, sekä lasten kehitysvaiheet myös steinerpedagogisen ihmiskuvan kautta tarkasteltuna. Lasten kyvyt eri kehitysvaiheissa vaikuttivat vahvasti esityksen toteutukseen. Steinerpedagogisen toimeksiantajan toimintaympäristössä halusimme tarjota esityksen, joka soveltuu päiväkodin toimintasuunnitelmaan ja toimii henkilökunnalle innostavana esimerkkinä ja idealähteenä. Steinerpedagogiikassa nukketheaterilla on vahva asema ja esitysten toteutukseen löytyy kirjallisuutta, joka myös vaikutti meidän esitykseen.

Toteutimme kolme esitystämme 15., 16. ja 17. marraskuuta 2011. Lasten vanhempien luvalla videoimme esitykset. Sen lisäksi pidin havaintopäiväkirjan, haastattelin nukketheateriryhmän esiintyjiä ja keräsin henkilökunnan mielipiteitä esityksestä palautelomakkeen muodossa. Esityksemme onnistuivat erittäin hyvin. Pieni yleisö keskittyi hyvin esitykseen, osallistui aktiivisesti ja innostuneesti ja esityksen intensiteetti säilyi esityksen loppuun saakka. Saimme myös henkilökunnalta positiivisen palautteen. Pientä kritiikkiä kohdistui esityksen toteutukseen, ei itse menetelmään. Menetelmä vaikutti hyvin toimivalta 3–7-vuotiaitten ryhmälle, vaikka yleisön pienimmät olivat vielä isompien ryhmäkavereiden tuen tarpeessa. Esitysten jälkeen jäi innostus jatkaa menetelmän käyttöä.

2 UUDEN MENETELMÄN KEHITTÄMINEN

Eräs tapahtuma sai minut pohtimaan omia nukketheateriesityksiäni aivan uudella tavalla ja auttoi minua kehittämään uuden menetelmän. Kesällä 2010 vierailin Saksassa Leipzigin Pietari-kirkon juhlassa, jossa esiintyi myös yhden naisen nukketheateri lapsille ja aikuisille. Esiintyjä oli harrastaja ja itse esitys oli mielenkiintoinen ja täynnä hyviä elementtejä, mutta juhlan olosuhteet eivät olleet kovin suotuisat. Teatterissa pyritään yleensä luomaan ympäristössä juuri sopivat olosuhteet, jotta yleisö rauhoittuu ja pystyy keskittymään esitykseen. Siihen kuuluu sopivan hämärä valo, kohdevalo tärkeisiin henkilöihin tai lavatapahtumiin ja esimerkiksi asiakasryhmälle sopivaksi suunniteltu esityksen sisältö. Kaikki nämä elementit eivät mielestäni toimineet tässä nukketheateriesityksessä. Salin ovet olivat auki ja se aiheutti markkinatunnelman. Yleisö tuli ja meni esityksen aikana mielensä mukaan. Valo ei ollut lainkaan säädetty tai kohdistettu. esiintymistilassa oli vain tavallinen huonevalaistus. Esiintäjä käytti sekä tarinankerrontaa että vuorottelupuhetta, mutta puhui paljon ja mielestäni vaikeasti ymmärrettävällä älyllisellä tavalla. Esitys oli myös hyvin pitkä, jolloin pienten lasten oli vaikea keskittyä. Miten lapset reagoivat? He olivat levottomia, lähestyivät pikku hiljaa esiintyjän pöytänukketheateripöytää, alkoivat kosketella nukkeja ja lavasteita esityksen aikana. He myös alkoivat puhua esiintyjälle. Hämmästykseni lasten vanhemmat eivät estäneet lapsia ja hakeneet heitä takaisin omille paikoilleen.

Tämän levottoman tunnelman keskellä sain kuitenkin hyviä oivalluksia ja tein havaintoja. Kiinnostuin siitä asiasta, että lapsi haluaa koskettaa ja osallistua esitykseen, kun vanhemmat ja olosuhteet eivät tarjoa esteitä. Havaitsin, miten esiintyjä yritti ihmeellisen leppoisasti hallita tilanteen. Hän alkoi olla vuorovaikutuksessa lasten kanssa, viedä heidän huomionsa takaisin tarinaan puhumalla suoraan heille. Hän myös jakoi muutamille soittimia ja pyysi heitä soittamaan niitä, kun sopiva kohta tarinassa tulee. Koska olen itse ihminen, joka yrittää pitää esitykset kontrollissa, järkytyin alussa esityksestä, mutta vähitellen aloin ihailla esiintyjän pieniä temppuja, joilla hän pelasti esityksen.

Tämän kokemuksen seurauksena aloin miettiä omia esityksiä. Minussa syntyi halua keventää jäykkää ennalta määrättyä muotoa. Halusin luoda esityksen, joka tapahtuu hallitusti mutta jossa samalla tyydytän lasten tarvetta koskettaa ja osallistua koko kehollaan ja kaikilla aisteillaan.

2.1 Menetelmän kriteerit

Tässä opinnäytetyössä keskeisenä kiinnostuksen kohteena on selvittää, onko mahdollista osallistaa lapsia nukketheaterissa ja millä tavoin. Opinnäytetyön tavoitteena on kehittää toimiva nukketheaterimenetelmä. Seuraavassa kerron kriteereistä, jotka ovat tärkeitä menetelmän kehittämisessä sekä myös toteutuksen suunnittelussa.

Tavoitteena on

- kehittää esitys, jossa lapset saavat mahdollisuuden olla aktiivisesti osallisina.
- luoda esitysmenetelmän, joka supistuu tilallisesti ja lavasteellisesti hyvin yksinkertaiseksi. Yksinkertaisuuden kautta toivoin, että esitys voisi toimia innostavana esimerkkinä lastenryhmien ohjaajille.
- tarjota mahdollisimman monipuolisesti aistikokemuksia. Lapsi voi katsoa ja kuulla, mutta hän saa myös koskettaa ja haistaa, mahdollisesti jopa maistaa.
- luoda esitysmuodon, jossa kaikilla lapsilla on mukava ja turvallinen olo, siitä riippumatta ovatko he ulospäin suuntautuneita tai ujoja.
- antaa steinerpedagogisten näkökulmien näkyä menetelmässä.
- käyttää satuja, mieluiten kansansatuja ja käyttää esityksessä tarinankerron-tamuotoa, eli nukket eivät puhu nukkelikkuja kautta. Vain tarinankertoja puhuu ja puhe keskittyy yhteen ääneen.

Asettamani kriteerien mukaisesti suunnittelin uuden menetelmän, jonka esitelen tässä opinnäytetyössä. Kriteerit ovat hyvin spesifisiä, kuten steinerpedagogiset näkökulmat tai vanhojen satujen käyttö. Uskoin silti, että menetelmän voi jokainen soveltaa hyvin monipuolisesti omien kriteerien mukaisesti.

2.2 Tutkimuksen pääkysymys

Jokainen uusi menetelmä vaati toimivuuden testauksen, palautteen ja parannustarpeen kartoitukset. Sen vuoksi suunnittelin menetelmän lisäksi koe-esityksen. Tarjosin esityksen Lahden Rudolf Steiner -päiväkodille. Päiväkodin ohjaajat kiinnostuivat esityksestä sekä halusivat tutustua uuteen menetelmään ja tarjosivat minulle opinnäytetyössä toimeksiantajan roolin.

Opinnäytetyön pääkysymykseksi nousi kysymys: Miten toteuttaa osallistava nukketheaterimenetelmää lapsille? Koe-esitysten avulla halusin löytää vastauksen kysymykseen.

Miten mitataan menetelmän toimivuutta? Mitkä merkit osoittavat, että onnistuin kehittämään kelvollisen menetelmän ja menestyksekkään koe-esityksen? Opinnäytetyön alussa lainasin Maija Baricin sanat nukketheaterin olemuksesta ja sen tehtävästä tarjota katsojalle kokemuksen, josta hän löytää ilon (Baric & Aalto 2002, 28). Toivon, että voin tuoda yleisölle sellaisen ilon koe-esityksissä. Ilon ja hyvän olon voi havaita katsojien kasvoista ja heidän ilmeistään esityksen jälkeen. Iloisuuden lisäksi toivon, että esityksessä näkyy minun kriteerini toteutettuina.

Alusta lähtien en käsittänyt menetelmää perinteisen nukketheaterin korvaavana esitysmuotona. Ymmärsin menetelmän enemmän uutena ohjausmuotona pienemmille ryhmille, kuten päiväkodeissa. Menetelmän toimivuus toteutuu

silloin, kun päiväkodin henkilökunta innostuu menetelmästä ja ottaa sen esimerkkinä tai saa esityksistä paljon ideoita omien nukketatteriesitysten toteuttamiseen.

3 TEOREETTINEN VIITEKEHYS

Menetelmäkehittelyn lähtökohtana oli yleisön eli päiväkotikäisten lasten kyvyt ja tarpeet. Teoriaosiossa käsittelen sen vuoksi kohderyhmän kehitysvaiheet sekä vaiheiden ominaispiirteet. Steinerpedagogisen ihmiskuvan avulla täydennän päiväkotilasten kasvutarinan. Kuvailen tässä osiossa myös toimекsiantajan toimintatapoja sekä heidän suhtautumistaan nukketatteriin. Nukketatteri on kansanvälisesti arvostettu ja käytetty menetelmä steinerpedagogisessa työssä lasten kanssa. Steinerpedagogiikka tarjoaa tietoa ja näkökantoja, miten nukketatteria pitäisi suunnitella ja toteuttaa lapsille pedagogisesti oikein. Myös tästä aiheesta voi lukea lisää teoriaosiossa. Sen lisäksi kerron sadun merkityksestä lapsille.

Nukketatterin käyttö päiväkodeissa eroaa monessa suhteessa ammattinukketatterin esityksistä. Esityksiä on yksinkertaistettu ja esiintyjien taito on mahdollisesti ammattilaisten tasoa vaatimattomampi. Sen sijaan läheisyys yleisöön ja mahdollisuus vaikuttaa lapsein pedagogisella ja terapeutisella tavalla kasvaa, teemasta josta voi lukea lisää teoriaosion loppupuolella.

3.1 Päiväkotikäiset lapset

Kohderyhmänä ovat tässä opinnäytetyössä päiväkotikäiset eli 3–7-vuotiaat lapset. Menetelmä on heille suunnattu, ja sen mukaan sen on oltava juuri sopiva heidän ikätasolleen. Vaikka kyse on oikeastaan vain neljän vuoden ikäjakaumasta, muutokset lasten kehityksessä päiväkotikäissä ovat valtavia. Sen huomaa jo fyysisestä kehityksestä. Kolmesta ikävuodesta lähtien lapsi kasvaa 5–7 cm ja hänen painonsa nousee 2–3 kg vuodessa (Takala 1984, 66). Kasvuprosessi on valtava, mutta yhtä suuri on myös lapsen motorinen, kognitiivinen, sosiaalinen ja kielellinen kehitys.

Valtavan kehityksen vuoksi voi huomata, että esikouluikäisillä 6–7-vuotiaiden lasten kyky vastaanottaa ja osallistua nukketatteriesitykseen on aivan toisella tasolla kuin pienillä 3-vuotiailla lapsilla. Silti kohtaan heidät esityksessä seka-ryhmänä, mikä on ylipäänsä nukketattereille aika tavallinen tilanne. On löydettävä sellainen tapa esittää ja osallistuttaa, joka puhuttelee kaikkia lapsia ja on sopivan haastava iästä riippumatta.

Mitkä ovat päiväkotikäisten lasten kehitysvaiheelle ominaiset piirteet, jotka on otettava metodin kehittämissä huomioon? Käsittelen seuraavassa lasten kehitysvaiheiden ominaispiirteitä fenomenologisesti ikävuosittain sekä lapsia leikkijöinä ja leikin tärkeyttä lasten kehitykselle.

3.1.1 Neljäs ikävuosi

Tässä opinnäytetyössä asetin osallistavan nukketatterin alaikärajan kolmeen ikävuoteen. Uskon, että metodia voi soveltaa myös nuoremmille lapsille, mutta kolmen vuoden jälkeen lapsen kehityksessä tapahtuu vaihe, jossa lapsi oppii kuuntelemaan ja ymmärtämään pieniä tarinoita ja keskittymään lyhyen ajan verran. Sen lisäksi Suomen Steiner-päiväkodeissa alaikäraja on kolme vuotta.

Kun kohtaa 3–4-vuotiaan lapsen, vastassa on hyvin toimielias pikku ihminen. Lapsen vahvin toiminta on jäljittelyä. Hän tarkkailee ja matkii aikuisten tai muiden lasten toimintoja. Jäljittelyn kautta hän oppii ja nauttii oppimisesta. (Kahri 2003, 10.) Lapsi rakastaa leikkiä, laulua, tanssia ja kirjojen katsomista.

Lasten motorinen kehitys etenee vaiheittain ja on riippuvainen hermojärjestelmän, luuston ja lihaksiston kehityksestä (Takala 1984, 69). Kolmevuotias lapsi liikkuu jo aika sulavasti ja taitavasti. Hän esimerkiksi osaa juosta, hyppiä tasajalkaa, tanssia, kävellä portaita vuoroaskelin, tasapainoilla, kiivetä ja ajaa kolmipyöräisellä.

Nukketatteriesityksessä lapset istuvat ja käyttävät omia käsiään. Sen vuoksi erityisen kiinnostavaa on lapsen hienomotoriikka. Lapsi kykenee jo monenlaisiin kädentaitoihin. Hän on hyvä rakentaja, osaa käyttää kyniä, pujotella helmiä, pystyy asettamaan eri muotoja lautaan. Kolmevuotias kykenee moniin erilaisiin suorituksiin, joita vaikeampi motorinen tehtävä, kuten esimerkiksi nauhojen solmiminen vaati. Silti osasuoritusten koordinointi ei ole vielä kehittynyt tarpeeksi, että solmiminen voisi onnistua. (Takala 1984, 70-71.)

Kolmevuotias lapsi hallitsee ja oppii paljon erilaisia käsitteitä. Hän hahmottaa vertailua, suuntia, lukumääriä, muotoja ja värejä. Lasten päivittäisissä leikeissä käsitteiden ymmärtäminen harjaantuu ja kehittyy. (Kahri 2003, 13.) Lapsi ymmärtää ja osaa toteuttaa yksinkertaisia asioita, joita häneltä pyydetään. Lapsi on silloin kognitiivisessa kehityksessään esioperationaalisessa vaiheessa, joka jaetaan kahteen eri kauteen. Kolmevuotiaat kuuluvat ensimmäiseen esikäsitteelliseen kauteen, jossa lapsi näkee maailman omien toiveiden kautta. Järkeä hän käyttää silloin, kun hän pyrkii ylittämään omien päämääriensä esiteitä. (Takala 1984, 85.)

Lapsen puhe on neljässä ikävuodessa jo aika hyvin kehittynyt, vaikka se ei ole aina ihan selkeää ja äänteitä mahdollisesti puuttuu. Asioille voi puuttua sanoja (Kahri 2003, 12), mutta lapset ovat myös hyvin kekseliäitä kehittämän uusia sanoja. Lapsen tärkeämmät kysymykset ovat ”Miksi?” ja ”Mitä varten?” (Kahri 2003, 12). Hän tutustuu maailmaan ja kokee, että hänen asiansa ovat tärkeitä. Lapsi siirtyy kielellisessä kehityksessä ”tässä-ja-nyt”-tilanteesta yhä

useammin uuteen vaiheeseen, jossa lapsi pystyy ilmaisemaan menneitä asioita muistista ja tulevia aikomuksia. Kieli irtautuu myös välittömistä havainnoista ja lapsi astuu mielikuvitusmaailmaan, joka mahdollista hänelle rikkaita leikkihetkiä. (Takala 1984, 122-123.)

Kolmevuotias on hyvin osaavainen. Silti hän tarvitse paljon tukea ja apua aikuiselta. Pukeminen ei tahdo vielä täysin onnistua ja rakentaminen ja leikkiminen sujuu helpommin kuin leikkipaikkojen siivoaminen (Kahri 2003, 12).

Lapsi nauttii yhdessäolosta ja sosiaalisista leikkeistä, vaikka sosiaalisia sääntöjä vasta opitaan. Pienet kolmevuotiaat harjoittelevat sosiaalisen vuorovaikutuksen perustaitoja. Lapsi alkaa etsiä lapsiryhmässä hyväksyntää ja solmii ensimmäisiä ystävyyssuhteita samalla, kun pääpaino siirtyy pois aikuiskontakteista. Vaikka vielä kaksivuotiaana lapsi on hyvin itsekeskeinen ja omistushaluinen, hän pystyy nyt jakamaan leikkikaluja leikkikavereiden kesken ja antamaan niitä toinen toisilleen. Se on ominaisuus, joka tulee olemaan tärkeä osallistavassa nukketatterissa, joka on sosiaalinen leikki (Takala 1984, 138-141). Keskipiste ei ole minä, vaan me.

Silti ”Minä” on tämän ikävaiheen tärkein ja uusin sana. Lapsi ei puhuu enää kolmannesta persoonasta, vaan on kehittänyt minäkäsityksen, joka alkaa vahvistua samalla, kun lapsi kehittyy motorisesti, kielellisesti ja sosiaalisesti. Nämä kehitysalueet vaikuttavat vahvasti toisiinsa.

3.1.2 Viides ikävuosi

Neljävuotias lapsi on hyvin toimelias ja liikkuvainen, itsevarma ja taitava monissa asioissa. Toisin kuin kolmevuotias, lapsi osaa jo itsenäisesti pukea, hän solmii omat kengännauhansa ja hänen sanavarastonsa on kasvanut valtavasti.

Lapsi hallitsee oman kehonsa jo oikein hyvin ja hänen tietoisuutensa omista ruumiinjäsenistä, niiden toiminnoista ja mahdollisuuksista on kasvanut, vaikka itsetietoisuus suhteessa ympäröivän maailmaan kehittyy vasta myöhemmin (Takala 1984, 71-72). Neljävuotias hyppii nyt yhdellä jalalla, hän potkii palloa, keinuu, kiipeilee ja temppuilee (Kahri 2003, 17). Myös hienomotorisesti on tapahtunut iso muutos. Lapsi käyttää kynää taitavasti ja paperille syntyy jo selkeitä hahmoja, ihmisiä, eläimiä ja myös kasvillisuutta. Lapsi suorittaa yksinkertaisia askartelutehtäviä ja kokeilee jo saksilla leikkaamista onnistuneesti.

Lapsi ymmärtää hyvin puhetta, ja hänen sanavarastonsa on laaja. Hän alkaa puhua sujuvasti. Loruista, pikku saduista ja riimeistä lapsi nauttii ja hän alkaa keksiä niitä myös itse. (Kahri 2003, 17.) Kognitiivisesti lapsi siirtyy esikäsitteellisestä intuitiivisen ajattelun kauteen. Intuitiivisuus tarkoittaa tässä yhteydessä, että lapsi kykenee ajattelemaan ja ratkaisemaan ongelmia. Itse ajattelu-

toiminnoista hän ei kuitenkaan ole vielä tietoinen ja eikä hän osaa kertoa, miten lopputulos syntyi. Ratkaisut nousevat intuitiivisesti. (Takala 1984, 86.) Matti ja Annikka Takala puhuvat kirjassa ”Psykologinen kehitys lapsuusiässä” siitä, miten lapsi omaksuu ympäristön malleja. Riippuen siitä, mitä aikuiset lapsille tarjoavat, lapsi omaksuu heidän ajattelutapansa. Jos lapsi kuulee maagisia eli sadunomaisia, uskonnollisia tai näennäisselityksiä, hän alkaa elää niissä ja omaksuu niitä. Samoin tapahtuu, jos ympäröivät aikuiset puhuvat hyvin rationaalisesti, tieteellisesti tai arkiselitteellisesti, ajattelu- tai puhetapa tulee vaikuttamaan lapseen. Nykyajassa olemme siirtyneet pois maagisista selityksistä ja tarjoamme lapsille entistä enemmän rationaalista ajattelutapaa. Molempien tapojen tasapuolinen käyttö, joka selittää todellisuuden ilmiöitä ja tarjoaa satuja, tarinoita, auttaa Takaloiden mielestä tasapainoon, jossa lapsi oppi jäsentämään kokemuksia, mutta silti kykenee mielikuvitukselliseen ajatteluun ja leikkiin ja hän suorastaan nauttii siitä, että saduissa todellisen elämän säännöt heitetään nurinkurin. (Takala 1984, 86.)

Neljävuotias lapsi matkii edelleen ympäristönsä. Hän on tietoinen omasta sukupuolestaan ja samaistuu sen mukaan isään tai äitiin tai muihin henkilöihin. Lapsi leikkii nyt jo sujuvammin pienissä lapsiryhmissä ja hän kykenee ensimmäisiin ystävyyssuhteisiin. Yksin tai yhdessä neljävuotias nauttii mielikuvitus- tai roolileikeistä, joissa hän harjoittelee käyttäytymismalleja, asenteita, rooleja kuten erilaiset ammatit tai perheroolit. Leikissä hän käyttää taitavasti rekvisiittaa, joka on todellisuudessa viitteellinen, mutta leikeissä täytetty mielikuvituksella. (Kahri 2003, 21.)

3.1.3 Kuudes ikävuosi

Kuudentena ikävuotena vastassa voi olla hyvin muuttunut lapsi. Edellisenä vuonna hyvin touhukas lapsi voi nyt olla rauhallinen ja pohdiskelevainen. Lapsi on kasvanut ja hän alkaa menettää pikkulapselle omaista pyöreyyttä. (Kahri 2003, 24.)

Liikunnallisesti lapsi on kehittynyt valtavasti eteenpäin. Lapsi liikkuu itsevarmasti ja hän haastaa omaa kroppansa kestävytydessä ja tasapainoilussa. Viisivuotias oppii hyppäämään naruja, pyöräilyä ja mahdollisuuksien mukaan uimistaitoja, luistelua, hiihtoa jne. (Kahri 2003, 25.) Hienomotorisesti lapsi kykenee jo hienompiin liikkeisiin. Saksia hän käyttää osaavasti, kuten myös kynää, ja hän on hyvin näppärä sormistaan (Takala 1984, 70).

Viisivuotias on oppinut ääntämään oman äidinkielensä virheettömästi. Myös kieliopillisesti ja perusilmaisullisesti lapsi on omaksunut oman äidinkielensä. (Takala 1984, 123.) Myös puheen ymmärtämisessä on tapahtunut suuria muutoksia. Lapsi ymmärtää aikaan ja sijaintiin liittyvät käsitteet sekä tajuaa syyseuraussuhteita (Kahri 2003, 28). Kuitenkin ajattelu on edelleen, kuten neljävuotiaallakin, sidoksissa intuitioon (Takala 1984, 86).

Viisi- kuten myös neljävuotiaat lapset tarvitsevat vielä selkeät rajat ja säännöt ja paljon syliä. He ovat parhaassa iässä oppimaan sosiaalisia sääntöjä, jotka kantavat läpi loppuelämän. He pelkäävät, ja esimerkiksi ajatus kuolemasta saattaa askarruttaa heitä ja aiheuttaa pelkoja. Viisivuotiaan kanssa on jo mahdollista puhua hänen peloistaan ja pohdiskeluteemoistaan ja rauhoittaa hänet. (Kahri 2003, 28-29.)

3.1.4 Seitsemäs ikävuosi

Kehityksessä on suuri hyppäys, kun lapsi alkaa lähestyä koulukypsyyttä eli seitsemänvuotiaan ikää. Seitsemannen ikävuoden aikana lapsi käy läpi suuria muutoksia. Hän kasvaa, hoikistuu, hänen ensimmäiset hampaansa vaihtuvat ja ihmettelevästä, matkivasta, empaattisesta lapsesta tulee esikoululainen. Lapsen rannenivelet alkavat vahvistua, joka vasta mahdollistaa kirjoittamisen opettelun. Lapsi alkaa löytää karkeamotorisen hallinnan ja hän siirtyy yhtä tarkempaan hienomotoriseen liikkeeseen, joka mahdollistaa uusien haasteiden vastaanottamista käsityössä, askartelussa, maalauksessa ja muovailussa. (Takala 1984, 152.)

Kuusivuotias puhuu hyvin ja saattaa olla jo kiinnostunut kirjaimista, lukemisesta ja kirjoittamisesta. Jo varhain lapsi kiinnostuu oman nimen kirjoittamisesta, mutta tässä iässä lapsi mahdollisesti osaa lukea jo pieniä sanoja tai lauseita. Kuusivuotias kuuntelee ja myös itse kertoo mielellään tarinoita ja satuja (Kahri 2003, 35).

Kuusivuotias siirtyy intuitiivisen ajattelun kaudesta konkreettiseen operaatioiden kauteen. Lapsen tietoisuus kasvaa ja sen mukana hänen kykynsä ajatella. Ajattelu alkaa olla riippumaton pelkistä välittömistä havaintovaikutelmista. Ajattelu on konkreettinen. Lapsi oppii hahmottamaan operaatioita, kuten lisääminen ja vähentäminen, sekä ymmärtää operaatioiden käänteisyyden. Hän myös hahmottaa, että esineitä voi luokitella ja järjestellä sarjaksi ominaisuuden mukaan (Takala 1984, 88). Kehitysaskel on valtava. Hänen keskittymiskykynsä ja tarkkavaisuuskykynsä kehittyvät, ja se mahdollistaa kuuntelemisen ja pitemmän ajan istumisen (Kahri 2003, 39).

Leikin tärkeä rooli säilyy kuusivuotiailla. Hän rakastaa liikunnallisia leikkejä, hippaa ja narun hyppäämistä, pyöriä, luistelua jne.. Kuusivuotias saattaa myös innostua pienistä tehtävistä kuten leipominen ja imuroiminen. Nukketheateri, esiintyminen, laulaminen ja tanssiminen ovat oivallista leikkiä kuusivuotiaille. Koska kuusivuotias osaa sepittää pieniä tarinoita, hän kykenee jo itse esittämään pientä nukketheateria. Pienempien lasten kanssa ovat sopivampia lorut, tarinat ja nukketheateriesitykset, joissa lapsi voi keholla, sormilla tai esineellä matkia ja jäljitellä aikuisten liikkeitä ja sanoja.

3.2 Päiväkotiikäisten lasten leikki

Päiväkotiikäisten lasten tärkein tehtävä on leikkiä. ”Lapsi on terve kun se leikkii” on vanha sanonta, joka nostaa leikin merkityksen samalla yhdeksi perustarpeeksi. (Kahri 2003, 40.) Lapsi leikkii jo vauvaiästä asti, mutta varsinkin päiväkotikäisessä lapsi antautuu koko mielikuvituksellaan, kehollaan, aisteillaan, tunteillaan, peloillaan, muistoillaan ja pettymyksellään uudenlaisiin monimuotoisiin leikkeihin, joiden sosiaalisuuselementti lisääntyy kasvamisen myötä. Vasta päiväkotikäisenä lapsi kykenee liittämään oman leikkinsä yhteisleikkeihin. Samalla lapsen kyky eläytyä, olla empaattinen, moraalinen, yhteistyökykyinen ja vuorovaikutustaitoinen kehittyy. (Kahri 2003, 41.)

Lapsen leikkiin sen suuremmat leikkikalut eivät ole tarpeen. Hän läpäisee minkä tahansa esineen omalla mielikuvituksellaan. Sen sijaan ajan ja tilan leikkiin lapsi tarvitsee, ja on aikuisien vastuulla, että sellainen päivittäin löytyy (Kahri 2003, 41).

Päiväkotiikäisten suosituimmat leikit ovat mielikuvitus- ja roolileikit. Joskus lapset ovat isä ja äitejä lapsiensa ja lemmikkiensä kanssa, joskus he toimivat lääkärinä terveysasemalla, tai laittavat herkullisia ruokia hiekkalaatikossa. Lasten leikkiin valittuja tilanteita ja rooleja ovat heidän elämästään tuttuja ja mieleen jääneitä, joiden avulla lapsi käsittelee omia kokemuksiaan. Samalla hän harjoittelee olemaan ihmisenä kaikkine tekemisineen, tunteineen ja ajatuksineen. (Kahri 2003, 51.)

Vaikka lelujen merkitys lasten leikeissä ei ole niin suuri, koska lapsi kykenee muuttamaan pieniä kiviä rahaksi omalla mielikuvituksellaan, edistää leikkikaluarasto lasten leikkiä. Varsinkin roolileikeissä vaatteet, huivit, hatut, kankaat, pienet kattilat sekä kevyet huonekalut, kuten penkit ja tuolit auttavat lasta rakentamaan oman pienen maailman, jossa he voivat antautua leikkeihin.

Lasten leikeissä nukeilla, pehmoleluilla ja muilla esineillä voi olla suuri rooli ja he suhtautuvat niihin kuin eläviin ihmiset tai olentoihin. Sen takia nukketatteri ei ole kovin kaukana lasten leikeistä. Päinvastoin, lapsi liikuttaa, hoitaa ja kohtaa leluja, antaa heille persoonan ja äänen kuten nukketatterissa. (Kahri 2003, 53.) Leikki nukkejen kanssa on hyvin tärkeä lapsille, joskus jopa hyvin terapeutin. Varsinkin aralle ja estyneelle lapsille nukella voi olla hyvin vapauttava merkitys. Nuken kautta lapsi voi ilmaista omia tunteitaan ja huoliaan. Varsinkin verhon takana lapsi voi vapautua ja ilmaista itseään nuken kautta sellaisella tavalla, joka ihmisestä ihmiseen ei olisi mahdollista. (Baric 1985, 29.)

3.3 Steinerpedagoginen varhaiskasvatus

Opinnäytetyön toimeksiantaja on Lahden Steinerpäiväkoti, joka edustaa ja käyttää kasvatustehtävässään steinerpedagogiikkaa. Seuraavassa osassa kirjoi-

tan hieman steinerpedagogiikan historiasta, ihmiskuvasta ja sen vaikutuksesta toimeksiantajan toimintasuunnitelmaan. Myös toimeksiantajan suhdetta nukketatteriin ja sen esiintymiseen omassa toimintaympäristössä valaisien hieman.

3.3.1 Steinerpedagogiikan historia

Mikä on steinerpedagogiikka ja steinerpedagoginen varhaiskasvatus? Steinerpedagogiikkaan kehittäjä oli Rudolf Steiner (1861–1925), itävaltalainen filosofi. Pedagogiikan perusta on Steinerin maailmakatsomus Antroposofia (johdettu kreikasta, suom. Ihmisviisaus). Antroposofia käsittelee Antroposofisen liiton mukaan ”ihmisen ja maailmaan kehitystä, henkisten maailmojen (joiden osaa meidän fyysinen maailmaamme on) todellisuutta, näiden alueiden omakohtaista objektiivista tutkimusta, ihmisen tietoisuuden eri muotoja, syventävää näkemystä kristillisyyteen ja maailman eri uskontoihin ja filosofioihin, sekä ihmisen elämään ja kohtaloon liittyviä kysymyksiä”. Antroposofian ihmis- ja maailmankäsitys on antanut virikkeitä monille käytännön elämän alueille, kuten antroposofinen lääketiede, biodynaaminen viljely ja maanhoito sekä steinerpedagogiikka. (Suomen antroposofisen liiton [www-sivut](http://www.steinerpedagogiikka.fi) 2012.)

Ensimmäinen steinerpedagoginen koulu perustettiin 1919 Stuttgartissa. Tarkoitus oli tarjota Waldorf Astoria -tehtaan työntekijöiden lapsille oma koulu. Rudolf Steiner kehitti tehtaan perustajan Emil Moltin pyynnöstä uuden pedagogiikan, jossa keskipisteinä oli lapsi ja hänen tasapainoinen kehityksensä. Tasapaino tarkoittaa sitä, että on otettava ihminen kokonaisuudessaan huomioon, sekä hänen fyysiset että myös hänen sielulliset kuin henkiset puolet. Steinerpedagogiikka yrittää lähteä lapsen tarpeista kussakin kehitysvaiheessa (Taskinen 2004, 53).

3.3.2 Steinerpedagoginen ihmiskuva

Rudolf Steinerin ihmiskäsitys eroaa monista muista ihmiskäsityksistä eniten siinä, ”että hän pitää ihmisen henkisen ja psyykkisen ulottuvuuden todellisenä. Niin kuin fyysinen ruumis on osa fyysistä maailmaa, ihmisen psyykkinen olemus on sielullisen maailman läpäisemä ja ympäröimä ja henkinen olemus on vastaavasti todellisen henkisen maailman valaisema.” (Dunderfelt 1990, 245.)

Lapsen ruumiillinen, sielullinen ja henkinen kehitys tapahtuu tiettyjen rytmisten lainalaisuuksien mukaisesti. Steiner jakaa lasten kehityksen kolmeen päävaiheeseen. Kukin vaihe kestää noin seitsemän vuotta (Ahmavaara, Peltonen & Virkkunen 1999, 10). Siirryttäessä vaiheesta toiseen siirtyy samalla kasvun painopiste. Se tarkoittaa, että ruumiillisen (fysiologisen) kasvukehityksen painopiste on esimerkiksi lapsen ensimmäisen seitsemän vuoden aikana ja päättyy hampaiden vaihtumiseen sekä koulukypsyyteen. (Wilenius 1987, 10.)

Ensimmäisessä kasvuvaiheessa lapsen tunne liittyi vielä läheisesti toimintaan, mutta toisessa seitsemän vuoden kaudessa lapsen tunnemaailmaa eriytyy ja kasvun painopiste siirtyy tajuntaan. Tunteen eriytymisen yhteydessä vapautuu uusia voimia, jotka ovat tietoisemman oppimisen perusta. (Wilenius 1987, 11.)

Seuraavien seitsemän vuoden aikana lapsi sisäistää oman sielunelämänsä, johon kuuluvat mielikuvat, tunteet ja tunnot. Sen takia lähestyy steinerpedagogiikka lapsia taiteellisella oppimistavalla, koska se parhaiten puhuttelee varttuvan tajuntaa (Wilenius 1987, 11-12).

Noin neljätoista ikävuotta täytettyään ihminen siirtyy seuraavaan kehitysvaiheeseen, jonka pääpaino ei ole enää tajunta vaan itsetajunta. Nuori ihminen, joka käy myös vahvan fyysisen muutosprosessin läpi, alkaa kääntyä sisäänpäin ja tulee tietoiseksi omasta sielunelämästään ja hänessä syntyy minätajunta, kokemus ”minä ajattelen” (Wilenius 1987, 13). Kehitys jatkuu tästä seitsemänvuotisesta rytmissä läpi elämän, mutta varsinaiset kasvatukselliset tehtävät loppuvat ja ihminen siirtyy itsekasvatukseen.

3.3.3 Varhaislapsuus

Edellä mainitun mukaisesti kohderyhmämme kasvullinen pääpaino on steinerpedagogisen ihmiskuvan mukaisesti ruumiillisessa eli fysiologisessa kasvuvaiheessa. Lapsen paino ja pituus kasvavat melkoisella vauhdilla, samalla kehittyvät myös sisäelimet. Vaihe on merkittävä, koska ruumis, joka tässä varttuu, kantaa meidät läpi elämän. Ruumiillisen kasvun pääpainoon liittyvät tässä iässä vahvasti kokonaisvaltainen tahto, toiminnallinen kehitys, intensiivinen aistiminen sekä jäljittely (Peltonen 1991, 19).

Steinerpedagogiikassa on tavoitteena kunnioittaa lapsen omia kehitysvaiheita ja valmiuksia uuteen kehitysaskeleeseen. Kasvattajalle jää vaatimus ymmärtää ja hyväksyä lapsen kykyjä ja kyvyttömyyksiä eikä hidastaa tai nopeuttaa kehitystä, vaan tarjota sellainen kasvuympäristö, jossa oma terveellinen kehitys on parhaalla tavalla mahdollista. Vaikka aina on mahdollista opettaa lapsille jo varhain lukeminen ja laskeminen, kehityksen tarkoitus on kuitenkin rakentaa ruumista tässä vaiheessa, ja rauha siihen on taattava. Eero Peltonen käyttää kirjassa ”Steinerpedagogiikka I” vertauskuvan sepästä, joka tahtoo totuttaa puuhun vielä hehkuvan ja taipuisan kirveen. Valmiiksi tylsä ja muodoton työkalu on lopputulos. (Peltonen 1991, 15.)

Pieni lapsi jäljittelee ja kokee jäljittelyn kautta maailmaa. Lapsi ei päiväkotiyksikössä vielä itsenäisesti ja loogisesti ajattele, kuten hänen kasvattajansa, mutta hän jäljittelee ajatuksia. Lapsi tarvitse ainesta jäljiteltäväksi, perustoimintoja, joita lapsi pystyy helposti seuraamaan, ruoanlaittoa, vaateiden huoltoa, inhimillistä perustyötä, joka on samalla aito, ymmärrettävä, alkupeleistä materiaa-

leista. Liian usein ovat nykymaailmassa perustoiminnot muuttuneet monimutkaisiksi ja vaikeasti hahmotettaviksi.

Samoin tekniikka on pienelle lapsille haaste. Pieni lapsi kokee maailmaa kaikkien aistien kautta. Tietokoneet ja televisiot tuovat sähköisiä nopeasti liikkuvia kuvia, vahvoja kokemuksia, joita lapsi ei kuitenkaan kaikilla aistillaan voi seurata. Kokemus ei ole välitön. Lapsi voi nähdä televisiossa tulipalosta pakoon juoksevia ihmisiä. Kokemus on voimakas ja pelottava ja vaikeasti käsitettävä, eikä todellista kokemusta tapahtumasta ole. Lopputulos on pelko. Steinerpedagogiikka yrittää tarjota lapsille aitoja elämäkokemuksia, jotka rakentavat lapsen kokemusmaailmaa, eivätkä irrota häntä todellisuudesta (Peltonen 1991, 16-17).

Koska lapsi luonnostaan jäljittelee häntä ympäröivää maailmaa, steinerpedagogiikka ei vaadi kasvattajalta auktoriteettiä nojaavia käskyjä. Aikuisten itsekuri, esimerkillinen toiminta ohitse omien etujen sekä hyvät tavat tarjoavat lapsille toimintamalleja, jotka tarttuvat. (Peltonen 1991, 19.) Terve tahdonkehitys on edellytys kaikkeen oppimiseen. Lapsen ympäristön tekijät sekä kielit ja komennot vaikuttavat lapsen tahdonkehitykseen ja voivat pahassa tapauksessa häiritä sitä. Kehitys heijastuu kuitenkin aikuisuuteen. (Ahmavaara, Peltonen & Virkkunen 1999, 13.)

3.3.4 Steinerpedagogiikka käytännössä Lahden Steinerpäiväkodissa

Toimeksiantajan päiväkodissa toimii kaksi isoa ja yksi pienempi ryhmä. Ryhmät ovat nykyään sekaryhmiä, joissa leikkivät ja touhuavat kaikenikäiset, myös esikouluikäiset, lapset yhdessä. Esiopetus on toimintasuunnitelman mukaan osa varhaiskasvatusta. Esikoululaiset viettävät päivän samoissa ryhmissä, mutta saavat lisäksi esiopetusta.

Astuessaan aamulla Lahden päiväkodin vanhaan kartanomaiseen rakennukseen vastassa on ensimmäisenä herkullinen päiväruoan tuoksu. Ruumiillisen kehityksen tukeminen tarkoittaa aika pitkälti käytännössä hyvän ja säännöllisen ravinnon tarjoamista, lapsen puhtaudesta ja oikeasta sopivan lämpimästä vaatetuksesta huolehtimista sekä aktiivisen toiminnan ja lepo hetken säätelemistä ja rytmittämistä. Lahden Steinerpäiväkodin tarjoamaa kasvis- ja luomupainotteista ruokaa ja välipaloja. Ruoka on tuoretta, monipuolista eikä käy läpi kuljetusprosessia ja on sen takia, kuten mainittu, jo pitkään aisteilla havaittavissa, niin kuin kotona.

Toimintasuunnitelmasta huomaa, miten tärkeä osa rytmillä on toiminnassa. Lapsille on tarjolla tarkka päivä-, viikko- ja vuosirytm, joka toistuu. Rytm merkitsee lapsille turvallisuutta. Lapsi, joka ei vielä ymmärrä kelloa tai aikatauluja, orientoituu turvallisesti ennakoitavien ja toistuvien toimintojen kautta. Myös keho kaipaa rytmiä: ruoka, joka tarjotaan samaan aikaan, lepo hetkiä, jotka palauttavat voimia ja tukevat lasten terveyttä ja kasvua. Päiväkodin ryt-

mittää päivän tarkoin. Rytmiiin kuuluu myös elementtejä, kuten sisääntulo, aamupiiri, toiminta ja ulkoilu.

Päiväkotii tarjooa jokaiselle viikonpäivälle ohjelmaa, joka sisältää maalausta, leivontaa, eurytmiaa tai satuliikuntaa, satupiiriä sekä retkiä. Vaikka ohjelmaa on päivittäin tarjolla, päiväkodin tärkein tavoite on kuitenkin kiireetön ilma-piiri ja runsaasti aikaa ja tilaa leikkeihin. Päiväkodin huoneet ovat hyvin viih-tyisiä ja jo pastellisävyisten seinäväreien kautta hyvin lämmintunnelmaisii. Vaikka tarjolla ovat runsaasti leluja, huoneet antavat hyvin selkeän tunnel-man. Tarjolla on lapsilla paljon kankaita, naruja ja kevyet puuhyllyt majojen rakentamiseen, kaikenlaisii roolipukuja, keittiötarpeisto sekä nukkeja ja nii-hin liittyviä tarvikkeita. Kaikki lelut ovat luonnonmateriaaleista ja niiden väri-tys on vaaleansävyinen. Leikkihuoneita katsellessaan huomaa, miten tärkeä on käsityön osuus toiminnassa. Lapset saavat kokea erilaisii materiaaleja ja tekniikoita, vuodenaikojen ja juhlien mukaisesti. Muovailuvaha sekä kynät ja paperit ovat aina esillä ja lapsille vapaasti käytettävissä.

Vuoden juhlat vietetään intensiivisesti. Joka vuosi toistuvat tietyt perinteiset juhlat, kuten sadonkorjuujuhla, lyhtyjuhla ja adventtispiraali. Perinteisen juh-linnan lisäksi päiväkotii ottaa mielellään pieniä tapahtumia vastaan kuten Stei-nerkoulun ja esimerkiksi minun tarjoamia teatteriesityksiä, varsinkin jos ne tukevat ajan ja juhlinnan henkeä.

3.3.5 Nukketatteri steinerpedagogisessa päiväkodissa

Aineistohankintaa varten valmistin päiväkodin ohjaajille palautelomakkeen, jonka ensimmäinen osa käsitteli kysymyksiä päiväkodin toiminnasta suhteessa nukketatteriin. Olin huomannut, että toimintasuunnitelmassa oli nukketatteri yhtenä kohtana ja sen vastuuhenkilö mainittu.

Tiedän kokemuksesta, että nukketatteria arvostetaan ja käytetään laajasti steinerpedagogisissa hoitopaikoissa. Myös toimeksiantajan päiväkodissa nuk-ketatterilla ja varsinkin myös sadunkerronnalla on tärkeä osa toiminnassa. Satujen kerronta on yksinkertaisemmin toteutettavissa ja tapahtuu ohjaajien mukaan kaikissa ryhmissä päivittäin sekä harvemmin aamupiirissä, kuin myös joka päivä lepotunnilla ennen mahdollista nukkumista. Sama satu kerrotaan joskus jopa useita kertoja lapsille.

Nukketatteria hoitajat esittävät lapsille muutaman kerran lukukauden aikana aamupäivisin omissa ryhmissään. Varsinkin vuoden eri juhla-aikoina valmis-tellaan tuttuja satujen esitykset ja niitä sitten esitetään koko väelle. Suosituttaja tarinoita esityksiin ovat Grimmin sadut, kansansadut, tarinat luonnosta ja esi-merkiksi tarinat päiväkodin talosta.

Hoitajat eivät ole aikaisemmin varsinaisesti osallistaneet lapsia esityksiin. Joissain ryhmissä voi kuitenkin syntyä lasten itse suunnittelempia esityksiä, jossa lapset sitten liikuttavat nukkeja ja eläimiä ja ohjaajat kertovat tarinan. Päiväkodin ohjaajat esittävät yleensä pöytäteatteriesityksiä yksinkertaisien marionettihahmojen kanssa, joissa pöydällä rakennetaan usein silkkihuivien avulla tarvittavia maisemia ja tiloja. Varsinaiset nukketatterinuket ovat lukitussa kaapissa, ne eivät ole lasten käytössä, vaan lapset käyttävät olemassa olevia leluja esityksiin.

3.3.6 Steinerpedagogisia näkemyksiä nukketatterista

Steinerpedagogisissa paikoissa työskenteleminen tai nukketatterin esittäminen steinerpedagogisella tavalla toteutettuna vaatii perehtymistä. Monet vieraskieliset kirjat antavat tietoa siitä, miten steinerpedagogisia nukkeja tai teatterinukkeja valmistetaan, miten lavasteet rakennetaan ja varsinkin minkälaisia materiaaleja käytetään toteutuksiin. Näkemykset teatterin toteutuksesta kulkevat käsi kädessä ihmiskuvan eli lasten kehitysvaiheiden kanssa.

Jos esitykset tapahtuvat steinerpedagogisissa paikoissa kuten päiväkodeissa, niitä valmistellaan tietoisesti pedagogisten tai hoitopedagogisten periaatteiden mukaisesti. Esitysten tarkoitus ei ole pelkästään ajan täyttäminen, vaan niillä on kehitystä tukeva tehtävä. (Jaffke 2008, 11.)

Nukkien valmistelulla on suuri merkitys. Steinerpedagoginen varhaiskasvatus pyrkii ravitsemaan lasten mielikuvitusvoimia. Mitä yksinkertaisemmin nukke on valmistettu, sitä suuremmin se aktivoi lasten omaa mielikuvitusta. Lapsilla on sisäinen tarve matkia omia päivittäisiä kokemuksiaan. Hahmojen, jotka edustavat lasten leikkeissä ihmisiä tai olentoja, ei tarvitse olla loppuun asti muotoiltuja. Puukeppi tai huivi, jossa on yhdessä kulmassa solmu muuttuvat helposti eläväksi olennoiksi. (Jaffke 2008, 11.) Myös pöytäteatteri tai marionettinuket ovat yksinkertaisia, usein jopa täysin kasvottomia. Itse olen kokenut, että ihmiset, jotka näkevät kasvottomat nukket ensimmäistä kertaa, suorastaan säikähtävät ja hämmentyvät. He kaipaavat kasvopiirteitä. Vuosien myötä olen ymmärtänyt, miten jokainen millimetri muotoilusta suusta tai silmistä vangitsee tiettyjä ominaisuuksia nukessa. Jatkuvasti hymyilevän nucken on vaikea itkeä. Ulkoisesti teatterinuket kantavat ulkonäkönsä muuttamattomasti läpi esityksen (Jaffke 2008, 12). Niiden sisäinen tunne- ja ajatusmaailma syntyvät vasta vakuuttavasti hahmon liikkeiden, kerrotun tarinan, musiikin ja lasten täydentävän mielikuvitusvoiman yhteispelinä. Yksinkertainen toteutus ja muotoilukieli tekevät lapsesta aktiivisia katsojia.

Steinerpedagogisessa nukketatterissa väreillä ja materiaaleilla on tärkeä rooli. Vaikka hahmolla ei ole valmiiksi muotoiltuja kasvopiirteitä, vaatteiden värit kertoo paljon hänen olemuksestaan. (Jaffke 2008, 12.) Värien ja niiden käytön kautta avautuu uusi suuri alue, jonka haluan tässä opinnäytetyössä vain lyhyesti mainita. Väri on steinerpedagogiikassa hyvin tietoisesti käytetty

sekä ulko- että sisäarkkitehtuurissa, sisutuksessa, opetuksessa, kaikissa opetusmateriaaleissa ja leluissa, kuten myös vaatetuksessa. Jokainen värisävy ilmaisee laatuja. Kuninkaan kullankeltainen vaate ja purppuravärinen viitta säteilevät arvoa ja arvokkuutta, kun taas vanhan viisaan naisen puna-violetti puku kunnioitusta (Jaffke 2008,12). Jo värien kautta lapsi oppii hahmottaman ja sisäistämään hahmojen luonnetta. Paha noita ei esiintyy ilman erityistä mainintaa lempeänvärisessä valepuvussa.

Freya Jaffke, lastenohjaaja steinerpäiväkodeissa, esittelee omassa saksankielisessä kirjassaan ”Puppenspiel” steinerpedagogiset näkemykset tatterin käytöstä, eri tatteri- ja esitysmuotoista, nukkien muotoilusta, materiaaleista, tarinakerronnasta ja lasten osallistamisesta nukketatterileikkeihin. Runsaskuvaisesta kirjasta huomaa, minkälainen erityisasema on luonnonmateriaaleilla. Kaikki nuket syntyvät silkistä, villasta, puuvillasta, samoin myös lavasteet. Takana on varmaan ekologinen ajatus ja myös jo aikaisemmin mainittu halu tarjota lapsille aitoja ja luonnollisia kokemuksia ja aistimuksia. Kun katselee marionettia, jolla on tuulessa heiluva lempeäsävyinen silkkipuku tai pöytänukke, jonka puku on valmistettu pehmeästä pörheästä villasta, havaitsee hyvin ilmavuuden ja sadunomaisuuden. Jo itse materiaalit vievät katsojan mielikuvitusmaailman. Hahmojen fyysiset rajat ovat liikkuvia ja muotoutuvat jatkuvasti uudella tavalla. Satuhahmot eivät ole tästä maailmasta. Taas toisaalta havaitsin kirjasta, että kautta historian tuttu Kasper-hahmo on valmistettu puuvillakankaista ja hänellä on vahvat kasvopiirteet. Huomaan, että nukan ulkoisen ilmaisun avulla pystyy ilmaisemaan myös, missä todellisuudessa tarinassa liikutaan. Kasperin tarinat tapahtuvat maailmassa, jossa lainalaisuudet tapahtuvat lähes kuten meidän ihmisten maailmassa.

Erilaisia nukkeja liikutetaan eri tavalla. Käsinnukkeen liikuttaja työntää oman käntensä nukan kehoon ja saa nukan elämään. Marionetteja liikutetaan naruilla, jotka kiinnitetään omiin käsiin tai ohjausristiin. Pöytänukkeja ohjataan nukan tekniikan mukaan esimerkiksi ohjauskeppien avulla. Pöytänuket voivat olla myös hyvin yksinkertaisia ja liikuttaja koskee niihin ulkoapäin samalla tavalla kuin pehmeämielisiin tai leikinukkeihin. Steinerpedagogisessa nukketatterissa, jossa lapset saavat osallistua, valitaan tarkkaan kehitysvaiheen mukaisesti nuket. Freya Jaffke mainitsee kirjassaan, miten kaikki ulkoiset asiat vaikuttavat suoraan alle kouluikäiseen lapseen ja miten lapsi vastaa kokemuksiin omalla toiminnallaan sekä matkimalla. Vasta myöhemmin lapsi oppii sisäistämään kokemuksia. Sen takia käytetään päiväkotikäisten lasten kanssa yksinkertaisia pöytänukkeja, joita kosketaan ja liikutetaan ulkoisesti ylhäältä. Vasta kouluikäiset lapset kykenevät antamaan käsinnukeille omilla käsillään sisäisesti sielun (Beseelung). (Jaffka 2008, 115.)

Yhteenvedon voi sanoa, että steinerpedagoginen nukketatteri esitettynä tai lasten kanssa toteutettuna on vaativa laji, jossa on olemassa lasten kehitystason kautta selitettävää esteettisiä, rakenteellisia ja sisällöllisiä suosituksia. Tarkat säännöt vaikuttavat ensi näkemältä hyvin dogmaattisilta, ja helposti voi

ajatella, että omille taiteellisille näkemyksille esittäjällä ei ole paljon tilaa. Kuitenkin koin itse aiheeseen tutustumisen kautta, että kaikki suositukset ovat helposti seurattavissa ja ymmärrettävissä ja ne tuntuvat ihmiskuvan kautta selitettynä tarpeellisilta. Monia steinerpedagogisia esityksiä nähtyäni totean, että silti jokainen nukketheateritaiteilija löytää oman käsialansa ja toteuttaa esitykset hyvin yksilöllisellä tavalla. Silti kaikki ihmiset, jotka ovat tutustuneet steinerpedagogiikkaan, tunnistavat esitysten alkuperän usein helposti niiden muotokielen ja värimaailman kautta.

3.4 Sadun merkityksestä

Liitän opinnäytetyössä esitettyyn menetelmään vahvasti sadun, koska uskon, että satujen, erityisesti vanhojen satujen, merkitys lapselle ja lapsen kehitykselle on suuri. Myös toimeksiantaja antaa satujen kerronnalle tärkeän aseman päivittäisessä toiminnassa. Miksi juuri vanhat sadut ovat tärkeitä lasten kehityksessä? Pientä lasta ympäröi paljon asioita, joita hän ei ymmärrä, samoin pieni lapsi kokee asioita ja elää tunteita, joita hän ei voi vielä tietoisesti käsitellä. Lapsipsykologi ja psykoanalyttikko Bruno Bettelheim sanoo, että lapsi kaipaa ymmärrystä itsestään ja tunteistaan, niin että hän voi järjestää oman sisäisen kaaoksensa (Bettelheim 1976, 11). Sen lisäksi lapsi kaipaa moraalia (Bettelheim 1976, 11), sekä kokemuksen siitä, että elämä on mielekäs ja merkitsevä (Bettelheim 1976, 10). Abstraktilla käsiteillä näitä asioita ei voi lapsille välittää. Lapsi kaipaa kielen, jota hän ymmärtää, jonka hän tajuaa konkreettisesti oikeaksi ja sen kautta merkitseväksi. (Bettelheim 1976, 11-12). Antautumalla mielikuvitukseen, eläytymällä tunnelmaan ja ymmärtämällä sadun symboliikkaa, voi satujen viesti kuulijalle avautua (Ojanen, Lappalainen & Kurenniemi 1980, 13). Juuri symboliikka sivuuttaa älylliset selitykset ja auttaa lasta intuitiivisesti ymmärtämään.

Sadut tarjoavat Bettelheimin mukaan lapsille merkityksen elämälle. Hän nostaa vanhat sadut kaiken muun kirjallisuuden yläpuolelle, koska satu lähtee lapsen omasta psykologisesta ja emotionaalisesta tasosta. Lapsi kohtaa omassa kehityksessään sisäisiä taisteluita ja paineita. (Bettelheim 1976, 12.) Esimerkiksi hyvänä oleminen on ihanne, jonka vanhemmat lapsille välittävät. Lapset kuitenkin sisimmässään tietävät, että he eivät aina ole hyviä. Satu välittää elämää, sekä ihmisen hyvät kuin myös pahat puolet. Vaikeuksia on elämässä väistämättä, mutta taistelutahdon avulla ja rohkeudella vaikeuksia voi kohdata, ylittää ja voittaa (Bettelheim 1976, 15.) Lapsi kaipaa esimerkkiä, sankareita, joihin hän voi samaistua ja joiden kanssa hän voi mielikuvituksessa kokea kaikki kamppailut ja iloitsee sankarin voitosta ja sadun hyvästä lopusta. Samalla välittyy lapsille sadun moraalit. (Bettelheim 1976, 16.)

Järjellä ajattelevat ihmiset ovat usein huolissaan satujen rankoista, mutta myös todellisuudesta vääristetyistä kuvista. Pystyykö lapsi erottamaan satu maailman todellisuudesta? Terveessä kehityksessä lapsi hahmottaa, että satu maailmassa toimivat toisenlaiset säännöt ja lainalaisuudet kuin maailmassa,

jossa lapsi elää. Hän luonnostaan innostuu mielikuvitusmaailmasta, jossa asiat tapahtuvat juuri toisin kuin odotettu. Innostus herättää hänen oman mielikuvituksen ja kuvittelukyvyn (Takala & Takala 1980, 86).

Sadut käsittelevät vaikeita aiheita kuten kuolema, vanheneminen, pahuus, hylkääminen. Vaikeat asiat aiheuttavat pelkoja. Lapsi ei kykene vielä erottamaan todellisia pelkoja mielikuvituspeloista. Pelot kuuluvat lapsuuteen. Sadussa lapsi saa mahdollisuuden kohdata pelkoja ja selvittää niistä. Lasten kehityksessä pelot ovat normaaleja ja terveitä. Ajan ja kasvun myötä lapsi oppii erottamaan epätodelliset todellisesta peloista (Ojanen, Lappalainen & Kurenniemi 1980, 20-21). Silti ei tarvitse painostaa lasta kuuntelemaan satuja, joissa on pelottavia elementtejä. Varsinainen satuikä alkaa vasta 4–5-vuotiaana. Pienille lapsille sadut ja tarinat voi olla hyvin kevyitä ja yksinkertaisia. Uskon, että lapsi ilmaisee, mistä saduista hän pitää ja mitkä sadut hän ei toistaiseksi halua kuulla. Se on meidän aikuisten tehtävä havaita ja aistia mihin jokainen lapsi ja päiväkodissa koko ryhmä on valmis.

Satu vahvistaa lapsen minää. Minkä kokemuksen milloinkin tietyistä saduista lapsi tarvitsee omassa kehityksessään tietää vain lapsi itse. Sitä kautta syntyy aikoja, jossa lapsi pyytää toistuvasti samaa satua tai hylkää tietyn sadun kuulemisen. Kun lapsi kuulee sadun, hän ymmärtää ja vastaanottaa juuri sen verran, kuin mitä hänen kypsyysvaiheensa sallii. Sillä tavalla satu merkitse jokaiselle lapsille eri asiaa. (Ojanen, Lappalainen & Kurenniemi 1980, 18.) Satu ei opeta, vaan tarjoaa asioita, joista lapsi voi itse oivaltaa merkityksiä. Siinä on yksi osa sadun terapeutisesta puolesta (Ojanen, Lappalainen & Kurenniemi 1980, 19.) Yhtenäisyyksiä omaan elämään ei kutsuta nimellä, vaan kuulija voi itse oivaltaa niitä, jos on valmis siihen. Jokaisessa päiväkotiryhmässä voi olla lapsia, joilla on kognitiivisia vaikeuksia. Kerrottua tarinaa he eivät välttämättä ymmärrä kokonaisuudessaan. Siinä tapauksessa on vaara, että lapsi kiinnittää liikaa huomiota yksittäisiin kohtiin ilman yhteyksiä sadun kokonaisuuteen. Silloin noita voi olla pelottava ja mahdollisuutta pelon ylittämisen ei ole, jos lapsi ei kykene seuramaan tarinan juonta loppuun. Nukketatteri on tällaisessa tapauksessa hyvä apukeino, koska se vahvista sadun sanomaa visuaalisesti ja auttaa lasta seuraamaan ja ymmärtämään.

Vaikka satu käsittelee vaikeita asioita, lopussa kuitenkin korostuu aina onnellinen loppu. Satujen juoni antaa lapsille tulevaisuuden toivoa, uskoa siihen, että vaikeuksista voi selviytyä sekä uskoa hyvään. Selkeät yksinkertaiset hahmot, jotka edustavat helposti ymmärrettävästi omaa suhdetta hyvään ja pahaan, tarjoavat samaistumiskohdetta. Lapsi samaistuu yleensä hyvään sankariin, koska lapsilla on luontaista vastenmielisyyttä pahaa kohtaa sekä myötätuntoa hyvää kohtaan (Mäki & Arvola 2009, 38-39).

Satu voi toimia terapeutisena tai pedagogisena välineenä. Sen avulla voi oppia paljon, mutta eniten se vaikuttaa lasten tunne-elämään. Sadun merkitys ja vaikutus lapsille ei ole kuitenkaan yksiselitteinen. On vaikea ennustaa, mikä

satu vaikuttaa lapseen milläkin tavalla. Sadun merkitys syntyy monista eri vaikuttajista, kuten kyseessä olevasta sadusta, lapsesta, sen tilanteesta sekä lukuhetken tilanteesta. (Ylönen 2000, 7.)

3.5 Nukketatteri astuu päiväkotiin

Nukketatteriesitykset ovat lapsille suuria elämyksiä, joissa lapsi käy erilaisia tunteita ja kokemuksia läpi ja myöntelee. Elämys on voimakas ja aikuisten läsnäolo ja tarjottu syli voi olla tarpeellinen lapsille. Lapsi käy esityksen aikana läpi jännittäviä aiheita ja tunteita, kuten suru, ilo, pelko. Aikuisen läsnäolo tarjoaa turvallisuutta, ja lapsi voi kysyä asioita, joita hän ei ymmärrä tai jotka askarruttavat. (Barić 1985, 13-14.) Hyvin toteutettu esitys herättää lapsen kiinnostusta ja lapsi käsittelee kokemiaan asioita esityksen jälkeenkin. Lapsi voi aikuisen kanssa keskustella, kuunnella tarinaa uudelleen kerrottuna tai katsottuna kuvina. (Barić 1985, 14.) Se, milloin ja miten lapsi purkaa kokemuksiaan, on yksilöllistä. Lapsi saattaa myös jäljitellä kokemaansa omissa leikkeissään, näyttelemällä roolileikeissä tai vaikkapa piirtämällä. (Barić 1985, 16.) Kun nukketatteri esitetään päiväkodeissa, aikuisia ovat muutamia ja turvallinen syli ei ole jokaiselle lapselle saatavilla. Silti piiri on pienempi, ympäristö tuttu ja turvallinen ja mahdollisuus käsitellä sadun aiheet esityksen jälkeen monipuolisesti on suuri.

Ammattiteatterien esitykset erottuvat aika paljon esityksistä, joita toteutetaan pienemmässä piirissä, kuten päiväkodeissa, kerhoissa tai vaikkapa kotona. Hyvin hiotulla teatteriesityksellä on suuri taiteellinen arvo. Päiväkodeissa toteutetuissa esityksissä keskipisteenä ei ole itse esitys, vaan esityksen merkitys kasvatuksellisenä välineenä. Ohjaaja voi nukketatterin kautta vaikuttaa lapseen ja välittää heille asioita, huomioiden suoraan tutun lapsipiiriin iän ja kehitystason. Päiväkodeissa esitykset yksinkertaistuvat. (Barić 1985, 19.)

Esitykset voivat olla niin yksinkertaisia, että ne keskittyvät vain yhteen hahmoon, esimerkiksi nukke, joka alkaa elää, jota kohdellaan arvokkaasti, johon roolin ohjaaja täysin eläytyy. Nukke voi olla lasten ystävä ja selvittää vaikeita tilanteita päiväkotiryhmässä. Sellaiset nukket eivät tarvitse lavaa. Ne ilmestyvät esiin, kun niitä tarvitaan ja vetoavat lasten mielikuvitukseen, tunteisiin ja huumoriin.

Esityksissä, joissa on tarina ja erilaiset nukket, korostuu läheinen vuorovaikutus tutun ohjaajan ja lapsiryhmän välillä. Sen lisäksi lasten osallisuus esityksiin kasvaa. (Barić 1985, 19.) Niin teatteri- kuin päiväkotiesityksissä lapsilla on eri tapoja osallistua ja olla aktiivinen. Jotkut lapset voivat ilmaista näkyvästi omia tunteita reaktioitaan nauraen ja itkien, taputtaen, huomautuksia antaen sekä intensiivisesti mukana eläen. Toiset lapset taas eivät näytä tunteitaan ulkoisesti. Ulkoinen passiivisuus ei kuitenkaan tarkoita, että lapsen sisällä ei tapahtuisi mitään. (Barić 1985, 14.) Päiväkodeissa mahdollisuus osallistaa lap-

sia on suurempi. Nukke voi puhua lapsille, lapsi voi neuvoa nukkea tai antaa muita huomautuksia (Barić 1985, 19).

Nukketatteriesityksen kautta lapsi pääsee kosketuksiin teatteritaiteelliseen, musiikilliseen, kuvataiteelliseen ilmaisuun sekä kirjallisuuteen. Siitä syystä nukketatteri toimii välineenä taidekasvatuksessa. (Barić 1985, 20.) Myös opetukseen nukketatteri soveltuu hyvin. Lapsi voi katsoa asioita toisin silmin ja eläytyä erilaisiin tilanteisiin, ihmisiin ja ongelmiin. Nuken avulla voi lapsi oppia päivittäisiä askareita tai jopa äidinkieltä. (Barić 1985, 20.)

Varsinkin esiopetuksessa nukketatteri ja sen kertomat sadut ja tarinat voivat olla arvokas opetusväline, joka edistää niitä kykyjä, jotka pyrkivät tässä kehitysvaiheessa tulemaan esille. Satujen kautta lapsille tarjotaan mielikuvituskuvia eikä käsitteitä. Lapsi oppii tekemällä ja toimimalla. Esityksiin voi liittyä runoja, loruja ja rytmejä, jotka ovat ensimmäinen askel lukemiseen oppimiseen. Lapset oppivat mukavien hetkien kautta kuuntelemaan ja keskittymään (Jokipaltio 1997, 17).

Sadun ja sadunkerronnan voi käsittää terapeuttisena välineenä, jonka vaikutusta voi myös päiväkotitoiminnassa käyttää tietoisesti, vaikka silloin ei puhuta puuttuvan pätevyyden vuoksi terapiasta. Sadun avulla voi käsitellä ja vähentää tunne-elämän ongelmia, kuten syrjäytymisen tai hylätyksi tulemisen aiheuttamaa mielipahaa. (Ylönen 2000, 62.) Kun yhdistää sadunkerrontaan esimerkiksi nukketatterin, lapsi saa kuunnellun lisäksi runsaasti näköhavaintoja, jotka tehostavat tarinan ymmärtämistä. Lastenryhmissä on paljon erilaisia lapsia. Heidän joukostaan löytyy usein helposti hyvin levottomia, joskus masentuneita tai vaikkapa ulkomaalaistaustaisia lapsia. Lapsilla voi myös ilmentyä tunne-elämän ongelmia, kehityksen viivästymistä tai hänen perhetilanteensa, kuten kuolemantapaus, vaikuttaa hänen kykyynsä vastaanottaa tarinoita. Kaikissa näissä tilanteissa, joissa puhutun sanan ymmärtäminen heikon suomen kielen taidon, heikon keskittymiskyvyn tai ymmärtämiskyvyn vuoksi on vaikeaa, nukketatteri on suuri apuväline. Sen avulla lapsille voi avata tarinan sisällön kuvien, liikkeiden, eleiden ja musiikin kautta. (Jokipaltio 1997, 103.)

4 MENETTELYTAVAT, MENETELMÄT JA TEKNIIKAT

Tässä luvussa käsittelen tutkimuksen laatua, aineistohankintamenetelmät, jotka oli käytössä tutkimuksen aikana, sekä perustelut menetelmien valintoihin. Sen lisäksi esittelen aineiston analyysimenetelmät ja arvioin tutkimuksen luotettavuutta.

4.1 Tutkimusmenetelmät

Yksi tapa ryhmitellä tutkimukset on jakaa niitä kahteen eri tyyppiin: empiirisiin eli kokemusperäisiin ja teoreettisiin tutkimuksiin. Teoreettiset tutkimukset perustuvat enemmän käsitteelliseen pohdintaan ja analyysiin. Empiirinen tutkimus on kokemusperäinen, jossa tutkija suorittaa kokeen, havainnoi tai mittaa jotakin. (Koivula, Suihko & Tyrväinen 1999, 13.) Oma opinnäytetyöni on selkeästi empiirinen tutkimus, jossa suurin osa hankitusta aineistosta on kokemusperäistä, havaittua ja koettua tietoa.

Empiirisiä tutkimustyyppejä on erilaisia kuten kuvaileva, selittävä, kokeellinen, ennustava tutkimus sekä toimintatutkimus ja evaluaatiotutkimus (Koivula, Suihko & Tyrväinen 1999, 15). Omassa tutkimuksessani arvioin uuden menetelmän toimivuutta itse asettamieni tavoitteiden mukaisesti. Tutkimuksen tavoite on arvioinnin lisäksi löytää niitä kohtia menetelmässä, jotka ovat vielä kehitettävissä. Sen tyyppisiä tutkimuksia kutsutaan evaluaatiotutkimuksiksi (evaluaatio- arviointi, engl. = evaluation). Haaste tällaisessa tutkimusmuodossa on löytää oikea tapa, jolla arvioidaan tutkittavaa asiaa, tässä tapauksessa uutta menetelmää. Yhdistämällä sekä valmiit kriteerit ja vapaamuotoiset arvioinnit saa Koivulan, Suihkon ja Tyrväisen (1999, 18) mukaan luotettavimman arvioinnin.

Marja Holmila (1999, 58) kiteyttää evaluaatiotutkimuksen neljään pääkysymykseen: kuinka toimittiin, mitä saavutettiin, kuka osallistui ja miksi tulos saavutettiin? Kysymysten avulla pyritään ymmärtämään tapahtunutta eli metodin toiminnallinen toteutus suhteessa osallistuneen yhteisön sekä toiminnan arviointitulokseen. Hankalin kysymys on ”miksi” ja se vaatii kaikkien edellisten kysymysten vastausten ymmärtämistä. Kysymys ”miksi” viittaa menetelmän teoreettiseen taustaan. (Tanskanen 2003, 14-15.)

Tutkimukset jaetaan lisäksi kvantitatiivisiin ja kvalitatiivisiin tutkimuksiin. Kvantitatiivisessa eli määrällisessä tutkimuksessa keskitytään mitattavaan, tilastollisesti ilmoitettavaan numeraaliseen tietoon (Vilkkä & Airaksinen 2003, 58). Toisin kuin kvalitatiivisessa tutkimuksessa, jossa keskipisteenä on uusi ilmiö, jota halutaan ymmärtää ja tulkita kuten tässä minun opinnäytetyössäni. Kiinnostuksen kohde ei ole mitattava määrä vaan ilmiön laatu. Haaste laadullisessa tutkimuksessa on taipumus liittää ilmiöön liikaa intuitiota tai mielipiteitä. Sen takia on olennaista, että tutkimuksella on hyvä ja kannattava teoreettinen pohja. Kuten yleensä tällaisessa tutkimuksessa, lähdin minäkin liik-

keelle ilmiöstä eli uudesta menetelmästä, jonka toimivuutta kokeilin käytännössä ja jonka havainnoin ja arvioin.

4.2 Aineistonhankintamenetelmät

Tämän opinnäytetyön keskipisteenä on osallistava nukketheaterimenetelmä, jonka toimivuutta testasin päiväkotiryhmien kanssa. Koe-esityksissä toimin itse toiminnallisen esityksen ohjaajana. Koska en voinut esitysten aikana kerätä havaittua aineistoa muistinpanoihin, minun oli mietittävä sellaisia aineistohankintamenetelmiä, joissa voin hyödyntää ulkopuolisten ihmisten havaintoja tai joiden avulla voin jälkikäteen itse havainnoida.

Jorma Kananen (2010, 48) kirjoittaa opinnäytetyön oppaassa, että havainnointi, teemahaastattelu ja erilaiset dokumentit ovat kolme pääaineistohankintamenetelmää, jos kyse on laadullisesta tutkimuksesta. Havainnointi tuntui tässä tapauksessa kaikkein tärkeimmältä tavalta tutkia esityksiä, koska sen avulla saa aitoa ja välitöntä tietoa esityksestä (Koivula, Suihko & Tyrväinen 1999, 39). Olin kiinnostunut sekä omista että päiväkotiryhmien ohjaajien kuin myös nukketheateriryhmän havainnoista. Tapoja havainnoida ilmiöitä on erilaisia riippuen siitä, miten havainnoitsija on osallisena tapahtumassa. Kananen puhuu neljästä eri tavasta havainnoida, piilo-, suora, osallistava ja osallistuva havainnointi.

4.2.1 Havainnointi

Ensimmäiseksi havainnointimenetelmäksi valitsin suoran havainnoinnin. Suora havainnointi eroaa piilohavainnoinnista siinä, että tapahtumaan osallistuvat henkilöt ovat tietoisia tutkijan läsnäolosta (Kananen 2010, 49). Suorassa havainnoinnissa on mahdollista käyttää avuksi teknisiä laitteita, kuten tässä tapauksessa videokameraa. Tekniset laitteet muuttavat aineistohankintamenetelmän epäsuoraksi havainnoinniksi (2010, 49). Videokameran käytössä on etuna, että minulla oli mahdollista katsoa esitykset, niin usein kuin tarpeellista jälkikäteen. Kameran käytön huono puoli lienee siinä, että kokonaisvaltaista kuvaa esityksestä ei ole enää mahdollista saada. Minulla oli käytössä ainoastaan yksi kamera, joka kuvasi sivulta. Osa lapsista oli näkyvissä vain takaapäin. Samoin esityksen tunnelmasta ja ihmisten välisestä yhteydestä esityksen aikana ei saa samalla tavalla kiinni katsomalla videota kuin olemalla esityksen aikana itse paikalla. Onnistuin kuitenkin saamaan kaksi hyvää videota. Kolmantena esityspäivänä sattui vahinko enkä saanut esityksestä videotallennusta.

Paikkasin vahingon videoimalla esityksen jälkeen nukketheateriryhmän keskustelua avoimen haastattelun muodossa. Avoin haastattelu on vapaamuotoinen eikä kysymyksiä ole etukäteen pohdittu. Haastattelu perustuu hyvään ja avoimeen vuorovaikutukseen. (Koivula, Suihko & Tyrväinen 1999, 42.) Ky-

syin keskustelussa kysymyksiä tai ehdotin teemoja, joista osallistujat kertoivat omia havaintojaan. Keskustelussa ryhmän jäsenet kertoivat strukturoimattomasti kaikki havainnot, joita he tekivät esityksen aikana. Samalla he alkoivat myös pohtia, mitkä esityksen elementit vaikuttivat millä tavalla esityksen onnistumiseen ja mitä voi saavuttaa valitsemalla osallistava nukketatteri esitysmuodoksi. Vahinko kääntyi onneksi, koska välitön tallennettu video keskustelusta ei ollut suunniteltu, mutta sen avulla sain tärkeitä havaintotietoja.

Esityksen aikana toimin itse havainnoitsijana mahdollisuuksien mukaan. Kun tutkija, joka on osallisena tutkittavassa tapahtumassa, tutkii samalla ilmiötä, puhutaan osallistuvasta tai osallistavasta havainnointimenetelmästä. Osallistuvassa havainnoinnissa on aina mietittävä, miten tutkijan läsnäolo vaikuttaa tapahtuman aitouteen (Koivula, Suihko & Tyrväinen 1999, 39). Tässä tapauksessa toimin itse tapahtuman ohjaajana ja tilanne oli kaikille osallistujille uusi. Vaikutin osallistujiin haluamallani tavalla. Osallisena tutkijana sain tuntea esityksen aikana, minkä laatuineen osallistavan nukketatterin ilmiö on. Havainnot, joita esityksen aikana tein, puhuin kerran esityksen jälkeen strukturoimattomasti videokameralle ja osallistuin toisen kerran jo mainitun nukketatteriryhmän keskusteluun sekä tein muistiinpanot.

Videomateriaalin käyttö opinnäytetyössä vaati luvan kaikilta esityksen osallistujilta. Laadin lupahakemuslomakkeen kaikille päiväkodin vanhemmille (liite 2). Hakemukseen vastasivat poikkeuksetta kaikki vanhemmat myöntävästi. Lupa videoida lapset sisälsi myös mahdollisuuden näyttää videot opinnäytetyön loppuseminaarissa yleisölle.

4.2.2 Palautelomake

Kaikissa kolmessa esityksessä olivat paikalla eri ryhmien ohjaajat, jotka tekivät esityksen aikana omia havaintojaan. Halusin hyötyä heidän kokemuksistaan ja laadin heille palautelomakkeen (liite 3). Lomake koostui kahdesta osasta. Ensimmäisessä osassa kysyin henkilökunnalta kysymyksiä, jotka liittyivät heidän omaan toimintaansa päiväkodissa. Minua kiinnosti, miten paljon ja millä tavalla sadunkerronta ja nukketatteri ovat osa heidän toimintasuunnitelmastaan. Palautelomakkeen vastaukset tuottivat tietoa toimeksiantajan toimintaperiaatteista ja niiden mahdollisista vaikutuksista lapsiryhmän osallistumiskykyyn ja –haluun koe-esityksissä.

Toinen osa palautelomakkeessa käsitteli kysymyksiä koetuista esityksistä ja siitä, miten esitys kannusti henkilökuntaa omiin kokeiluihin. Koivula, Suihko ja Tyrväinen (1999, 47) kirjoittavat opinnäytetyön oppaassa, että kysymysten laatiminen vaatii hyvää harkintaa. He suosittelevat lomakkeen testausta pienellä koeryhmällä hahmottaakseen, miten vastaaja ymmärtää kysymyksiä, millaisia vastauksia saadaan, onko syytä muuttaa kysymysten muotoa ja onko kysymyksiä liikaa. Kirjoittajat puhuvat tässä sellaisen kyselyn laatimisesta, joka on tarkoitettu isolle joukkueelle. Jaoin palautelomakkeita ainoastaan

kolme kappaletta, jokaiselle ryhmälle yhden, silti huomasin, että kysymysten testaus olisi ollut paikallaan. Sen avulla olisin esimerkiksi huomannut, että niiden kysymysten avulla en saa tietoa lasten käyttäytymisestä esitysten aikana. Jokaisen esityksen jälkeen minulla oli mahdollista kuulla lyhyesti jokaiselta ohjaajalta ensireaktiot ja mielipiteet. Sen lisäksi teemahaastattelun avulla olisin voinut saada ohjaajilta hyvin tietoja heidän havainnoistaan ja olisin voinut vaikuttaa vastausten täydentämiseen. Valitsin kuitenkin palautelomakkeen myös käytännöllisistä syistä. Ulkomaalainen taustani vaikutti tietojen käsitteelyyn ja kirjoitetut vastaukset suoraan vastaajalta helpottivat työtäni.

Lomakkeen avulla en voinut vaikuttaa siihen, milloin ohjaajat vastasivat kysymyksiin. Kiireen vuoksi vastaukset valmistuivat ymmärrettävistä syistä myöhään. Viivästys vaikutti mahdollisesti ohjaajien muistamiseen.

4.3 Aineiston analyysi

Laadullisen tutkimuksen avulla hankitun aineiston analyysi on hyvin haastavaa. Tarjolla on monimuotoinen määrä vapaamuotoista, kirjallista ja kuvallista materiaalia (Koivula, Suihko & Tyrväinen 1999, 31). On löydettävä teemojen mukainen järjestys, jonka avulla tuloksia voi systemaattisesti jäsentää.

Omassa opinnäytetyössä apuna on teemojen runko, joka ilmenee sekä teoriaosiossa että myös palautelomakkeissa. Esitys on jaettu erilaisiin elementteihin, jotka muodostavat yhdessä kokonaisuuden. Jokaiseen elementtiin voin peilata omat havaintoni sekä avoimen haastattelun ja palautelomakkeen avulla kerätyt havainnot ja mielipiteet. Analyysissa auttaa ennalta määritellyt tavoitteet/kriteerit, joiden kautta pystyn arvioimaan niiden toteutusta ja saavuttamaan tulosten yhteenvedon.

4.4 Tutkimustuloksien luotettavuus

Luotettavuusarvion tekeminen laadullisessa tutkimuksessa on vaikeaa, koska luotettavuusmittarit on kehitetty luonnontieteitä varten, josta ne on omaksuttu yhteiskuntatieteisiin. Ihmistä tai ihmisryhmää keskipisteenä on tutkimuksessa vaikeampi luotettavasti tutkia kuin kemiallisia prosesseja, joiden reaktiot perustuvat luotettaviin ja toistuviin luonnonlakeihin. Ihmisen kyky ajatella ja tuntea muuttaa tulokset, koska ihminen ei toimi kuten luonnontieteen kohteena olevat aineet. Ihminen ei toimi tasaisesti samalla tavalla ja aina rationaalisesti. (Kananen 2010, 68-69.)

Koyleisönä toimii tässä opinnäytetyössä päiväkotikäiset lapset steinerpedagogisesta päiväkodista. opinnäytetyöni antaa kuitenkin menetelmän toimivuudesta tietoja, jotka ovat sovellettavissa päiväkotikäisten lasten kanssa yleensä. Saattaa olla, että steinerpedagogiset tavoitteet päiväkodin kasvatuksessa vaikuttavat lastenryhmän valmiuteen osallistua tämäntyyppiseen esityk-

seen ja tulokset olisivat toisissa päiväkodeissa erilaiset. Keskityn tässä opinnäytetyössä toimeksiantajan eli Lahden Rudolf Steiner -päiväkodin lapsiryhmiin.

5 OSALLISTAVAA NUKKETEATTERIA

Mitä on osallistava nukketatteri tai miten minä käsitteen osallistavasta nukketatterista määrittelen? Näihin kysymyksiin haluan vastata tässä osiossa. Ennen menetelmän kehittelyä asetin itselleni muutamia kriteereitä, joiden mukaan tein omia valintoja. Osallistavan nukketatterimenetelmän olen kehittänyt itsenäisesti. Monet kokemani ja lukemani asiat ovat vaikuttaneet lopputulokseen. On mahdollista, että samantyyppinen menetelmä on muualla käytössä. Yritin tuloksetta selvittää ennen opinnäytetyötä ja sen aikana, onko joku muu ohjaaja tai nukketatteriryhmä vienyt katsojan osallisuuden esityksessä niin pitkälle. Myös reaktiot yleisöltä esityksien jälkeen (esitin sadun pipar-kakkupojasta myöhemmin myös avoimissa esityksissä myyjäistapahtuman yhteydessä) osoittivat, että he kohtasivat jotain hyvin uutta ja mielenkiintoista ja palaute oli yllättävän positiivista.

5.1 Miksi osallistava nukketatteri?

Kutsun menetelmääni osallistavaksi nukketatteriksi. Käsite osallistava kuvaa menetelmää ohjaajan näkökulmasta, joka tekee työtä sen eteen, että yleisö voi osallistua nukketatteriesitykseen. Hän tarjoaa osallistumisen mahdollisuuden, johon yleisö tarttuu.

Osallistaminen on harvoin käytetty käsite, joka ilmestyy esimerkiksi yhteydessä draamaan. Osallistava draama on menetelmä, jossa ennalta määriteltäviä teemoja käsitellään tekemisen eli näyttelemisen kautta. Ihminen ei ole enää osa yleisöä, joka passiivisesti ottaa eri teemojen näkökulmia teatterimuodossa vastaan. Yleisö on itse esityksessä kokemassa erilaisia teemoja, vaikuttaa niiden kulkuun ja kokee ne hyvin konkreettisesti ja aktiivisesti. (Vernerinet-sivut, 2012)

Eräs toinen menetelmä osallistaa yleisö teatteriesitykseen on tarjota yleisölle esityksen aikana mahdollisuus huutaa ehdotuksia, jotka muuttavat esityksen kulkua. Näyttelijät lavalla tarttuvat ehdotuksiin. Sanaa osallistaminen on käytetty siinä erilaisessa kontekstissa kuin minun menetelmässäni. Menetelmässäni lapset eivät vaikuta varsinaisesti esityksen kulkuun eivätkä luo tarinan juonta. Tarina on ennalta määritetty. Silti jokainen lapsi tuo esitykseen omaa intoaan ja haluaan osallistua, kokemusmaailmaansa ja omaa luonnettaan, joka luo jokaisesta esityksestä uudenlaisen kokonaisuuden. Osallistavaan elementtiin kuuluu yleensä pyrkimys saada osallistuja tai yleisö kokemaan asioita kokonaisvaltaisemmin ja löytää sen kautta ratkaisuja tietyille päämäärille tai omaan elämään. Koen, että sama voi tapahtua myös osallistavassa nukketat-

terissa lapsille, aktiivisen kokemisen ja oikean sadun kautta, vaikka tietoisuudentaso on lapsilla täysin erilainen kuin aikuisilla.

5.2 Lähtökohdat

Ennen uuden metodin kehittämistä on kehittäjällä oltava tiedossa, mitä hän haluaa ja mihin hän pyrkii. Uuden menetelmän piti soveltua päiväkotikäisille lapsille. Päiväkotikäinen lapsi nauttii saduista, tarinoista ja mielikuvitusleikeistä. Silti nukkteteatteriesityksen tuottaminen kokonaisuudessaan ei ole vielä mahdollista tässä iässä. Koin, että päiväkotikäiset ovat jo tarpeeksi varttuneita seuraamaan tarinoita ja matkimaan niitä, mutta liian nuoria esittämään itsenäisesti. He silti ovat hyvin kiinnostuneita nukkteteatterin tekemisestä. Ratkaisin tilanteen esittämällä esityksen yhdessä lasten kanssa. Lapset osallistuvat sen verran, kun he osaavat, ja aikuiset ylläpitävät esityksen kulkua ja seuraavat punaista lankaa.

Asetin itselleni tietyt kriteerit, joiden mukaan suunnittelin metodin. Tärkein kriteeri oli katsojan osallisuus esityksen aikana. Tehtävä oli haastava, koska aikomukseni ei ollut harjoitella katsojien kanssa nukkteteatteritaitoja tai valmistella heidän kanssaan esitystä. Katsoja joutuisi suoraan toimintaan, lyhyen johdannon jälkeen. Nukkteteatteriesityksiä varten ammattilaiset harjoittelevat. Pyrkimys siirtää omien liikkeiden kautta inhimilliset tunteet nukkeihin vaatii pohdiskelemista, kokeilemista ja lopussa osaamista (Baric & Aalto 2002, 48.) Minun oli ratkaistava, miten nukan uskottavuus ja esityksen taikuus säilyisi harjoittamattoman yleisön vaikuttaessa esitykseen. Esityksen uskottavuus ja lasten kyky olla täysin mukana ja lumoutunut esityksestä oli menetelmäkehittelyssä suurin huolenaihe. Ratkaisun näin esityksen yksinkertaisuudessa ja minun omassa osaamisessa heittäytyä esitykseen ja eläytyä nukkeihin ja tarinaan. Myös tarinakertoja ja musiikki kantaisivat oman osuutensa esityksen onnistumiseksi.

Toisena kriteerinä halusin luoda esitysmenetelmän, joka supistuu tilallisesti ja lavasteellisesti hyvin yksinkertaiseksi. Tärkeä minulle oli, että ohjaajat innostuvat yksinkertaisuuden vuoksi menetelmästä. Minulle nukkteteatterin tekijänä oli myös tarve luoda menetelmä, jonka voin matkalaukussa viedä esiintymispaikasta toiseen. Liian monimutkaiset esitykset ovat vaatineet paljon vaivannäköä jo itse esiintymispaikan rakentamisessa. Myös lapset innostuisivat helpommin matkimaan yhteistä ”esitysleikkiämme”, jos se olisi yksinkertainen.

Lapset saavat nykyajassa jatkuvasti paljon aistikokemuksia. Mutta ovatko heidän kokemuksensa aitoja? Aistikokemuksien kautta heille rakentuu myös kokemus maailmastamme ja lapsi oppii ja kehittyy niiden kautta. Uuden menetelmän rakentaminen tarjoaa mahdollisuuden yhdistää se mahdollisimman rikkaaseen ja aitoon aistikokemukseen, jossa äänet syntyvät aidoista soittimesta, materiaalit ovat luonnosta, värit ovat kauniita ja niitä on runsaasti. Jopa

haju ja makuaisti on aina mahdollista integroida ohjaukseen. Kauniit ja mielenkiintoiset aistikokemukset välittävät lapsille tunteen, että maailmaa on hyvä, kaunis ja turvallinen paikka, jonka he haluavat valloittaa.

Koska menetelmän tavoite on lasten spontaani osallistuminen nukketeatteriesitykseen, sen oli oltava turvallinen lapsille. Omista lapsuuden kokemuksistani tiedän, miten pienten lasten pelko estää häntä osallistumasta leikkeihin. Miten voin rakentaa menetelmän niin, että lapsilla on mukava olo? Se on kysymys, jonka tahtoisin menetelmässäni ratkaista.

Halusin, että menetelmässäni näkyy steinerpedagoginen näkökulma. Opinnäytetyöni toimeksiantajana toimi steinerpedagoginen päiväkoti ja minua itseäniinkin kiinnostaa steinerpedagogiset menetelmät. Monet asiat, joihin olen tutustunut steinerpedagogiikan kautta, ovat vaikuttaneet tapaani tehdä nukketeatteria. Asiat, kuten materiaalivalinta, värivalinta ja elävä musiikki, kuuluvat siihen. Päiväkodin ja koulun kautta olen voinut seurata, miten ohjaajat ja opettajat rakentavat ryhmänohjaustaan. He luovat kokonaisuuksia. Ohjauksissa löytyy alku, loppu ja keskiosa. Lapset eivät vain tupsahda paikalle eikä heitä heitetä tapahtumiin ilman valmistelua. Lapset haetaan aamupiiriin tai luokkaan, lorujen, runojen, keholiikkeiden kautta heidät valmistellaan ohjauksen keskiosaan tarpeen mukaan. Ohjaus suljetaan lopussa rituaalien tai menetelmien avulla. Sellaisen kokonaisuuden halusin myös omassa menetelmässä rakentaa. Kokonaisuus, joka ottaa lasten tarpeet huomioon.

Menetelmääni piti liittyä vanhat kansansadut, se oli yksi kriteeri. Syynä oli jo aikaisemmin mainittu satujen merkitys lapsen minä- ja tunnekehitykselle. On aina mahdollista soveltaa menetelmään mikä tahansa satu. Satuja ja tarinoita voi myös kirjoittaa itse. Valitsin silti vanhat sadut lähtökohdaksi, koska niissä elää symboliikka ja satumainen myyttisyys, jotka mielestäni ovat nykyajan ihmiselle vaikea tavoittaa. Vanhoilla saduilla on sen lisäksi rakenne, joka soveltuu hyvin menetelmään perusideaan. Lisää siitä aiheesta myöhemmin tekstissä.

5.3 Menetelmän rakenne

Kuten jo edellä mainittu, nukketeatteri yleensä vaatii valmistelua, jos puhutaan esityksestä, jossa esittäjät kertovat kokonaisen tarinan ja jossa on käytössä suurempi määrä nukkeja. Pohdiskelin, millä tavalla lapset kykenevät osallistumaan esitykseen ilman tietoa siitä, millainen tarina on, mitä tulee tapahtumaan ja mitä heidän on tehtävä. Tulini siihen johtopäätökseen, että lapset tarvitsevat ennen esitystä jonkinlaisen johdattelun tulevaan.

Jaoin menetelmän selkeästi kahteen osaan. Ensimmäinen osa eli johdanto keskittyy ryhmän tutustumiseen ja tulevan varsinaisen esityksen opettelemiseen lyhyesti. Ensimmäinen osa on vapaamuotoisempi. Menetelmän ohjaaja juttelee lasten kanssa ja tutustuu heihin. Hän esittelee ja rakentaa näyttämön ja

näyttää mahdollisesti jo nuket. Vaikka käytin sanan opetteleminen, en tarkoittaa, että ohjaaja tässä osuudessa opettaa lapsille esityksen käytäntöjä ja sääntöjä. Yhdessä leikkittelen ja mielikuvituksen avulla ohjaaja löytää keinoja, joiden avulla lapset voivat kokeilla asioita, jotka toistuvat varsinaisessa esityksessä. Päiväkoti-ikäinen lapsi ja varsinkin pienimmät elävät hetkessä. He eivät muistaisi välttämättä suullisesti annettuja ohjeita, mutta he muistaisivat koko keholla jo aktiivisesti koetut asiat.

Menetelmän toinen osa on varsinainen esitys. Lapsilla olisi esityksen aikana jo jonkinlainen mielikuva tarinasta ja heidän osallistumisestaan. Lapset elävät kuitenkin esityksessä tarinan virrassa. He eivät varsinaisesti tiedä, mitä tuleman pitää.

Molempien osien välissä tunnelma muuttuu. Kun johdanto loppuu ja ennen kuin varsinainen esitys alkaa, on tapahduttava muutos, joka viestittää lapsille että enemmän seurallinen, vapaamuotoisempi aika on ohi. Tunnelman muutoksen jälkeen lapsi saa katsoa ja kuunnella esitystä sekä osallistua, kun ohjaaja sen viestittää. Tunnelman muuttamiseen voi käyttää erilaisia keinoja. Vaihtuva valo, jokin ääni kuten lyönti gongiin, kellon ääni tai vastaava, sekä kynttilän sytyttäminen ovat hyvin toimivia keinoja.

Ennen toimintaa ja toiminnan jälkeen lapset haetaan sisään ja viedään myös ulos. Sillä tavalla koko tapahtuma muodostaa kokonaisuuden, jossa lapsi ohjataan alusta loppuun. Vasta nukketheaterihuoneen tai -tilan ulkopuolella lapset voivat puuhata ja jutella omia asioita.

KUVA 1 Esityksen kulku

5.4 Roolien jako

Menetelmässä on hyvä olla ainakin kaksi henkilöä, joista toinen on varsinainen ohjaaja ja toinen kertoja. Ohjaaja ohjaa lapsiryhmää johdanto-osassa. Hän tutustuu lapsiryhmään, rakentaa näyttämön, esittelee nukket sekä harjoittelee leikitellen tulevan osallistamisen. Ohjaajasta tulee osa lapsiryhmää myös esityksen aikana. Hän toimii esikuvana. Johdannon aikana hän puhuu lasten kanssa ja ohjaa toiminnan, mutta esityksessä hänen roolinsa muuttuu ja samoin myös lasten rooli. Nyt esikuvana toimiva ohjaaja muuttuu hiljaiseksi esittäjäksi, joka esittää lapsille ja lasten kanssa nukkketeatteria. Esityksen aikana hän viestittää lapsille eleiden kautta, millä tavalla he osallistuvat. Jos ohjaaja onnistuu johdannossa saavuttamaan lasten luottamuksen, hän on esityksessä turvallinen henkilö, jota lapset voivat huoletta seurata ja ottaa viestiä vastaan.

Kertojalla, joka on mahdollisesti myös soittaja, on ensimmäisessä osassa hiljainen rooli. Hän istuu omalla esiintymispaikalla ja hänen ympärilleen on asetettu kaikki tarvittavat soittimet ja satukirja, jos hän sellaisen tarvitsee. Johdannossa hän voi vastata kysymyksiin, esitellä soittimet tai osallistua tarpeen mukaan lauluihin tai loruihin. Varsinaisen vuorovaikutusroolin kantaa kuitenkin lapsiryhmän ohjaaja. Tunnelman muutoksen aikana muuttuu myös kertojan rooli. Hän soittaa gongia ja sytyttää kynttilän. Johdanto-osan valo muuttuu esitysvaloksi. Tästä lähtien kertojalla on aktiivinen rooli. Hän alkaa kertoa tarinaa ja luo esitykselle äänimaiseman.

Kertojalla on tärkeä rooli. Hän ei jaa pelkästään tietoja lasten kanssa. Hän jakaa yhteisen elämyksen, johon kuuluu myös rauhallisia ja onnellisia, kuten myös jännittäviä ja pelottavia hetkiä. Lapsen on saatava mahdollisuus turvautua kertojaan, kun hän käy vahvoja tunteita läpi (Ojanen, Lappalainen & Kurrenmiemi 1980, 40.) Kun kertoja kertoo tarinan isommalle ryhmälle, hän ei voi tarjota turvallista syliä kuuntelijalle, kuten kotona, kun äiti kertoo lapsille iltasadun. Hän ei myöskään voi vastata lapsia askarruttaviin kysymyksiin tarinan aikana. Hän kuitenkin elää esityksen ja lapsiryhmän tunnelmassa ja aistii heidän reaktionsa tarinaan. Hyvä kertoja voi vaikuttaa omalla äänenkäytöllään ja eläytymisellään siihen, miten lapset kokevat tarinan.

Ohjaajan on helpompi rakentaa luottamussuhde lapsiin ensimmäisessä osassa, kun hän aktiivisesti toimii heidän kanssaan. Kertoja, joka on silloin passiivisessa roolissa, ei saa samanlaista mahdollisuutta. Olennaista on kuitenkin myös ohjaajan ja kertojan välinen suhde, joka välittyy lapsille. Ohjaaja voi johdannossa esitellä kaikki esittäjät ja osallistaa myös kertojan jonkin verran toimintaan. Päiväkodeissa, jossa omat ohjaajat esittävät lapsille, lasten ja kertojan välinen turvallinen suhde on jo rakennettu. Esityksessä, jossa ulkopuoliset tulevat esittämään ryhmälle, tutustuminen ja turvallisen suhteen rakentaminen tapahtuu johdannon aikana.

Ohjaajan ja kertojan välissä on oltava toimiva yhteys. Esityksen voi hyvin pitkälle valmistella, mutta se tulee kuitenkin muuttumaan jokaisen ryhmän mukaan. Kertojan ja ohjaajan on reagoitava lasten tunnelmaan ja tarpeisiin ja nämä muutokset tapahtuvat elekielellä ohjaajan ja kertojan välillä. Molempien on oltava hyvin läsnä ja muuntautumiskykyisiä.

5.5 Syliteatteri ja turvallinen Piiri

Kun nukketheateria esitetään päiväkodeissa, sen muoto väistämättä yksinkertaistuu verrattuna ammattiteattereihin. Puitteet ovat vaatimattomat eivätkä esittäjien taidot ole verrattavissa ammattiesittäjien taitoihin. Silti hyvää nukketheateria ei synny pelkästään runsaasta ammattitaidosta ja loistavista nukeista ja lavasteista. Tärkeintä on innostus ja kiinnostus asiaa kohtaan ja halu kokeilla. Lastenryhmien ohjaajilla on parhaat tiedot ja taidot viedä innostusta nukketheateriin lasten keskuuteen.

Halusin suunnitella osallistavan nukketheateriesityksen päiväkotiryhmälle siten, että esitys soveltuu yhtä hyvin kolmevuotiaille kuin kuusivuotiaillekin. Pohdiskelu ja suunnittelu lähtivät liikkeelle lasten leikkimaailman tasolta. Missä lapsi leikkii? Suurin osa lasten leikeistä sisätiloissa tapahtuu lattialla tai heidän omassa sylissään. Harvoin lapsi istuu itse ohjaamassa leikkiä tuolilla, paitsi jos tuoli on osa sitä leikkiä. Lapsen leikissä on mukana koko keho, kaikki aistit, tunteet, mielikuvitus, toiveet ja muistot (Kahri 2003, 41).

Osallistavan nukketheaterimenetelmän vein nukketheaterisalista lasten keskuuteen, jossa esitykset tapahtuvat mahdollisimman lähellä omaa kehoa, mukavassa leikkiasennossa. Menetelmässä ohjaaja istuu lasten kanssa lattialla piirissä. Ennen toiminnan alkua viedään lapsiryhmä esityspaikkaan, jossa lattialla on valmiiksi hieman

pehmustettu alusta. Alustan on oltava niin iso että kaikki ryhmän lapset mahduttavat mukavasti piiriin istumaan. Nukketheateriesitys joka seuraavaksi alkaa, tapahtuu piirissä ryhmän sylissä. Esityksen aikana nukke matkustaa piirissä sylistä toiseen. Kutsun tapaa esittää nukketheateria omalla keholla syliteatteriksi.

KUVA 2 Yksinkertainen lavastus

Lapset saavat, kuten omissa leikeissään, olla hetken hyvin läheisessä kosketuksessa nukkeen ja sillä tavalla kokea esityksen kaikilla aisteilla. He tuntevat nukan ja sen liikkeet omassa sylissään, kuulevat samanaikaisesti tarinan, näkevät tarinan kulun joskus kaukaa ja joskus hyvin läheltä. Jännitys ei synny pelkästään siitä, että tarinassa tapahtuu jännittäviä asioita. Se syntyy myös siitä, että lapsi saa tuntea päähenkilön jännittävän matkan omalla kehollaan.

Kun lapset saapuvat esityspaikalle, he astuvat tyhjälle näyttämölle, istuvat alas piiriin ja vasta sitten ohjaaja rakentaa yhdessä lasten kanssa sadun tapahtumapaikan. Pitkän kankaan avulla yhdistyy sylit yhtenäiseksi ympyräksi. Lapset kuljettavat monimetristä kangasta sylistä toiseen ja samalla he ensimmäistä kertaa jo harjoittelevat antamisen ja vastaanottamisen taitoa, jota he tarvitsevat myöhemmin esityksessä. Kun kankaan pää on saapunut takaisin ohjaajan luokse, ohjaaja ja lapset vetävät kankaan lasten sylien yli. Ryhmästä on syntynyt yhtenäinen piiri. Samalla värikkäät vaatteet piiloutuu, jotka veisivät kaiken huomion. On mahdollista, että jotkut lapset kokevat kankaan sylissä epämiellyttävänä, kuten erityistä huolenpitoa tarvitsevat lapset. Kangas ei ole ehdoton esine. Lapsi, jota kangas häiritsee, voi hyvin työntää kankaan kauemmaksi.

Ryhmästä syntyy piiri, jossa kaikki ovat hyvin tasavertaisia. Kukaan ei erotu erityisesti, tai jää ulkopuoliseksi. Päiväkodissa ryhmä on valmiiksi muodostettu. Mutta esitettäessä suuremmalle yleisölle lapset eivät tunne toisiaan. Koen, että piirimuoto ja kangas ryhmittävät heidät. Kuuluminen ryhmään suhteellisen jännittävässä tilanteessa voi olla lapsille hieno kokemus. Ryhmänä esitämme yhdessä ja se tarjoaa lapsille turvallisen olon sekä rohkeutta osallistua.

KUVA 3 Syliteatteri päiväkodissa

Pieni alle kolmevuotias lapsi leikkii lähinnä yksin. Päiväkoti-ikäinen lapsi alkaa kiinnostua yhteisleikeistä, ja tämän merkitys on lapsen kehitykselle suuri. Yhteisleikissä lapsi jakaa yhteisiä kokemuksia, samalla hän harjoittelee vuorovaikutustaitoja, eläytymiskykyä, asenteita ja moraalista. (Kahri 2003, 41.) Koen, että tämänmuotoinen nukketatteriesitys tukee lapsen sosiaalista kehitystä. Piirissä lapset harjoittelevat samoja taitoja kuin omissa yhteisleikeissään. Koska piiri on aika iso, he saavat myös seurata muiden tapaa toimia.

Turvallisessa piirissä lapset saavat rohkeutta osallistua. Heidän ei tarvitse erityisesti muistaa, mikä on heidän tehtävänsä. He tekevät perässä. Moni-ikäisyys on esityksessä rikkautta. Pienet kolmevuotiaat elävät hyvin hetkessä ja seuraavat tapahtumia. Kuusivuotiaat esikoululaiset sen sijaan ovat jo yhteisleikin mestareita. He ovat innokkaita osallistumaan, ymmärtävät nopeasti, mitä ohjaaja halua välttää ja ennakoivat aikomuksia. Eri-ikäiset lapset oppivat toisiltaan. Pienet ottavat mallia isoista. Isot kannustavat ja auttavat pieniä. Moni-ikäinen piiri toimii kuin perhe ja on lapsille rikas kokemus.

Nukketatteritaiteilija Maija Baric puhuu kirjassa ”Nukke lapsen ystävänä” siitä, miten tärkeää on vanhempien tai aikuisten läsnäolo esityksen aikana. Nukketatteri saattaa olla voimakas elämys. On hyvä, jos pieni lapsi voi olla aikuisten lähellä ja kysyä heiltä asioita, joita hän ei ymmärrä tai jotka pelottavat häntä. (Baric 1985, 13.) Myös omasta esiintymiskokemuksesta tiedän, miten tärkeä turvallinen syli on lapsille esityksen aikana. Päiväkodin esitykseen lapsi saapuu ilman vanhempia, mukana on yleensä kaksi ohjaajaa 14 lasta kohden. Kaikille ei ole tarjolla turvallista syyliä. Tässä menetelmässä nukketatterin näyttelijät ovat kuitenkin näkyvissä. Nuket ovat ympärillä ja osa nukkeista voi jopa tulla tutuiksi ennen varsinaista esitystä. Kaikki on niin avointa, läpinäkyvää ja turvallista, että lasten ei tarvitse jännittää.

Turvallisuus on tärkeä elementti esityksen onnistumiselle. Silti lapset ovat lapsia. He haluavat kokea, kokeilla, olla rohkeita ja mukana. Lapset, jotka kaipaavat turvallisuutta, löytävät sen piiristä. Haasteita on tarjottava lapsille, jotka haluavat vielä aktiivisemmin ja itsenäisemmin osallistua esitykseen. Heille ohjaaja voi antaa siihen mahdollisuuksia. Siitä lisää musiikkiosassa.

Piirimuodon etu on hyvä näkyvyys kaikille. Kukaan ei joudu istumaan toisen takana. Kuitenkin piirimuoto rajoittaa osallistuvien lasten määrää. Piiriä ei voi loputtomasti laajentaa. Arvioin, että 15 (-20) lasta on maksimimäärä. Pieni ryhmä onkin turvallisen ryhmän kannalta hyvä asia. Ammattinukketatterin käyttöön tämä menetelmä on hankala, että esitykseen ei voi osallistua niin paljon henkilöitä, että kannattavuus olisi hyvä. Mutta päiväkoteihin menetelmä soveltuu hyvin.

5.6 Tarinan soveltuvuus suhteessa menetelmän perusideaan

Kuten jo aikaisemmissa osissa mainitsin tahdon antaa vanhoille kansansaduille erityisen merkityksen tämän menetelmän yhteydessä. Yhtenä syynä on vanhojen satujen hyvä vaikutus lasten psykologiselle kehitykselle, joka ei ole Bettelheimin mukaan verrattavissa muihin lastensatuihin. Hänen mukaansa lastenkirjallisuus keskittyy nykyään tietojen antamiseen, viihdyttämiseen tai lukutaidon harjoittamiseen. (Bettelheim 1992, 10.) Vaikka Bettelheimin ajatukset kirjallisuudesta ovat peräisin 1970-luvulta, ne ovat oman arvioni mukaan/omasta mielestäni edelleen ajankohtaisia.

On kuitenkin myös toinen syy, miksi vanhat kansansadut soveltuvat erityisen hyvin osallistavaan nukketheaterimenetelmään. Saduilla ja erityisesti Grimmin saduilla on rakenne, joka soveltuu menetelmään hyvin.

Klassinen satu koostuu kuudesta rakenteellisesta osasta. Keskipisteenä on päähenkilö, joka kohtaa ongelman, joka hänen on ratkaistava. Toisessa osassa päähenkilö kohtaa erilaisia auttajia sekä esteitä. Niiden kautta päähenkilö joutuu kolmannessa osassa oppimisprosessiin, jotka ei kuitenkaan vielä vie häntä ongelman ratkaisuun. Ennen sitä hän käy läpi kriisin, jonka avulla ongelma tulee ratkaistua. Päähenkilölle tapahtuu muutos. Köyhästä tytöstä tulee rikas prinsessa. Kuudennessa ja viimeisessä osassa kukin saa ansionsa mukaan. Hyvä ja paha saavat palkkansa. (Ylönen 2000, 12-14.) Rakenne toistuu vanhoissa saduissa, ja sen vuoksi sadut ovat tuttuja ja turvallisia lapsille.

Osallistavan nukketheaterimenetelmän perusidea on, että esityksen aikana nukke kiertää sylistä toiseen piirissä. Sen vuoksi menetelmään soveltuu parhaiten satu, jonka teemana on päähenkilön matka kohti ongelman ratkaisua. Esityksen alussa ohjaaja näyttlee sylissään tai lähiympäristössään sadun alun. Lapset tutustuvat sadun päähenkilöihin ja ongelmaan, joka heidän on ratkaistava. Ongelman vuoksi päähenkilö joutuu matkalle maailmalle. Tässä vaiheessa päähenkilö kiertää piirissä sylistä toiseen, kunnes hän saapuu takaisin ohjaajan luokse. Siellä päähenkilö kohtaa auttajan tai esteen. Hän jatkaa matkaansa ja kiertää sylistä toiseen. Tarinan kriisi ja ratkaisu sekä loppukohaus eli palkan jako tapahtuu ohjaajan luona.

Nuken kierto piirissä on lasten päätehtävä tämän tyyppisessä esityksessä. Lisäksi on mahdollista sisällyttää muitakin tapoja osallistaa lapset. Tehtävä vastaanottaa nukke ja ojentaa se naapurille on yksinkertainen ja toisaalta vaativa, koska nuken sulava kävelytyyli voi katketa. Päiväkodissa tekemässämme esityksessä pienille lapsille hetki, jossa nukke saapui heidän syliinsä oli joka kerta jännittävä (yhtä suurta yllätystä). Sylikierroksen toistuminen auttoi heitä ennakoimaan nuken tulon viimeistään viimeisellä kierroksella. Isommat lapset kuten kuusivuotiaat ennakoivat nuken tulon heti alusta alkaen. Heistä huomasi, että he ottivat mallia ohjaajasta ja nuken kävely tuli sulavammaksi joka kierroksella.

Lähes aina saduissa on yksi tai muutama sankarihahmo matkalla jonnekin, kuten prinssi veljiensä kanssa. Pohdiskelin tarinan soveltuvuutta menetelmään, jos matkustava hahmo onkin paha hahmo. Lumikki on esimerkiksi satu, joka voisi periaatteessa soveltua, siten että pääosassa olisikin paha kuningatar. En henkilökohtaisesti käyttäisi sellaista satua tässä menetelmässä. Tahdotaisin, että matkustavana nukkena olisi positiivinen hahmo. Paha kuningatar on pelottava hahmo, jonka varsinkin pienimmät lapset näkisivät mieluummin kaukaa. Grimmin sadut ”Tähtitaalerit” ja ”Punahilkka” soveltuvat hyvin osallistavaan nukketatteriin. Myös Grimmin tarinat kuten ”Holle Muori” ja ”Metsämökki” soveltuvat. Ainoana erona on, että hahmot, jotka matkustavat toistensa jälkeen, ovat kaksi tai kolme sisarusta. Sadut kuten ”Bremenin soittoniekat” tai ”Kultainen hanhi” soveltuvat, mutta ne ovat haastavia ja siitä syystä toteuttamiskelpoisia, jos ryhmällä on kokemusta tällaisesta nukketatterimuodosta. Sylissä kiertävien hahmojen lukumäärä lisääntyy kierroksesta toiseen.

Uskon, että ryhmä joka esittää nukketatteria usein tämän menetelmän mukaisesti, kykenee pian monimutkaisempiin osallistamismuotoihin. Matkan motiivi ei olisikaan enää niin välttämätön, eikä tapaamisten tarvitsisi enää tapahtua ohjaajan sylissä ja auttajat ja esteet voisi jakaa lapsille. Tässä opinnäytetyössä oli kuitenkin tarkoitus esittää menetelmä, joka toimii kokemattomalle yleisölle.

5.7 Piparkakkupoikka

Etsiessäni satua esimerkkiesitykselle otin huomioon esityksien esittämisaikakohdat sekä tarinan yksinkertaisuuden ja pituuden. Esitimme sadun marraskuussa, viikko ennen ensimmäistä adventtia. Valitsin esimerkkiesityksen saduksi ”Tarinan piparkakkupojasta”. Satu vie katsojan mukavasti adventtitunnelmaan. Jos olen rehellinen, mietin jälkikäteen pitkään, miksi valitsin juuri tämän tarinan. Katsoessaan nukketatteria lapset samaistuvat sankariin, he myötäelävät tilanteita ja tunteita kuten suru, pelko ja ilo (Baric 1985, 14). Lähes kaikissa saduissa on sankari ja satu loppuu aina hyvin. Mielenkiintoinen poikkeus on vanha kansansatu piparkakkupojasta. Sadun alkuperä on epäselvä, koska sadun eri versiota on olemassa lähes kaikissa Euroopan maissa. On myös olemassa vastaava satu, jossa piparkakun sijasta seikkailee pannukakku. Satu piparkakkupojasta jollain tavalla kumoaa jo esitetyt ajatukset hyvin soveltuvasta sadusta.

Tarinan päähenkilö on piparkakkupoika, jonka vanha pariskunta leipoo, koska heillä ei ole omaa poikaa. Piparkakkupoika kuitenkin hyppää paistumisen jälkeen uunipellistä ja juoksee maailmalle. Akka, ukko, jänis ja karhu näkevät sen ja yrittävät saada piparkakkupojan kiinni siinä onnistumatta. Vastauksena poika huutaa:

”Juokse vain, juokse vain! Minua et kiinni saa. Minä olen piparkakkupoika. Pääsin pakoon mummoa ja ukkoa ja pupua, karhua ja sinuakin pääsen. Pääsenpäs vain!”(Saarikoski 1976, 21)

Lopussa piparkakkupoika kohtaa ketun, joka ei ole hänen sanojensa mukaan kiinnostunut piparkakkupojan kiinni saamisesta, vaan lupaa auttaa hänet joen yli. Jokimatalla kettu kuitenkin onnistuu syömään piparkakkupojan.

Tarina poikkeaa tavallisesta sadun kaavasta. Piparkakkupoika on sankari, jonka matkaa lapset seuraavat, mutta samalla myös itse sadun ongelma. Hahmot, jotka saavat tehtävän ratkaista ongelman eli pysäyttää piparkakkupojan, ovat erilaisia sivuhahmoja. Varsin mielenkiintoinen on myös tarinan loppu, jossa ”sankari” ei löydä onneansa vaan joutuu ovelan ketun suihin. Poikkeuksellista on myös, että tarina alkaa ihmisten maailmassa, mutta tarinan lopussa liikutaan faabelimaaisessa eläinmaailmassa.

Sankarin dramaattinen loppu tarinassa sai minut pitkään pohtimaan, soveltuuko tarina nukketheaterina katsottavaksi. Kerroin sadun omalle neljävuotiaalle lapselleni ja havainnoin hänen reaktioitaan. Huomasin, miten hän jännittyi piparkakkupojan pois juoksemisesta ja hänen lorustaan. Aloin tajuta, että kyse on samanlaisesta ilmiöstä kuin pienen lapsen pakoon juoksemisesta. Juoksun ja lorun ”ota kiinni, mandariini...” tarkoitus on kiinni saaminen. Lapsi juoksee pois saadakseen vanhemmilta kaipaamaansa huomiota. Kiinniotto ei tarkoita häviämistä, vaan se on rakkauden osoitus. Lapset jännittävät sadussa, koska heistä tuntuu, että piparkakkupoika tekee väärin. Hänen olemassaolonsa tarkoitus on olla herkkupala eikä poisjuokseva hahmo. Siinä mielessä tarkoituksen täyttäminen kääntää pahan taas hyvään loppuun. Silti tarina pistää esittäjän miettimään. Mieleen tulee esimerkiksi Saksan kuuluisat ”Jöröjukkatarinat”, joiden päämäärä oli opetus julman lopun kautta.

Piparkakkusadun rakenne sopii silti mainiosti menetelmään. Päähahmo on matkalla, hän kohtaa kaikenlaisia hahmoja. Sadusta löytyy hienoja elementtejä kuten leipominen, matka ja joki, jotka houkuttelevat pieniin dramatisoituihin kohtauksiin ja jotka tarjoavat paljon mahdollisuuksia rakentaa hyvä johdanto sekä mahdollisuuksia osallistamiseen.

5.8 Sanataide

Osallistavaan nukketheaterimenetelmään kuuluu tarinankerronta. Kaikki äänet tulevat yhdestä kertojasta. Tarinan kertojalla on suuret mahdollisuudet vaikuttaa tarinan kulkuun ja tunnelmaan. Sillä on iso merkitys, lukeeko hän vain monotonisesti tarinan vai osaako hän tarinan ainakin osittain ulkoa, antautuu täysin tapahtumiin ja luo jokaiselle hahmolle oman äänensävyyn. Kertojalla on oltava intuitiivinen kyky reagoida yleisön tunnelmaan. Jos hän tarinan aikana huomaa, että lapsia jännittää liikaa, hän voi hillitä äänensä tai jos lapsiryhmä on levoton, hän voi tuoda lisää jännitystä lisäämällä äänen voimakkuutta.

Piparkakkupojan esityksessä pohdimme pojan ääniä ja hänen loruaan. Toistuvasti piparkakkupoika huutaa vastaan tulijoille lorun ”Juokse vain, juokse vain, minua et kiinni saa...”. Loru on niin tuttu ja tarttuva, että se voi animoida mukaan lausumiseen. Kertojan on oltava hereillä ja annettava lapsille mahdollisuus yhdessä lausumiseen. Pohdimme myös piparkakkupojan matkaa sylistä toiseen. Ajattelimme ensin valita matkalle matkamusiikkia. Päätimme kuitenkin myöhemmin, että kertoja kuvailee matkan aikana, missä piparkakkupoika on, mitä hän tekee ja näkee. (...hän kulki yli siltojen, ohitse peltojen, hyppäsi ison kiven yli...) Mielikuvat auttavat lapsia eläytymään piparkakkupojan kävelemiseen tarinan edetessä. Kertoja voi myös spontaanisti pukea lasten liikkeet sanoiksi. Jos nukke tippuu vahingossa syliin, piparkakkupoika kompastuu, tekee kuperkeikan ja jatkaa matkaansa.

5.6 Nuket ja Lavasteet

Nukketeatterissa pääosassa ovat itse nuket. Nukke ilmaisee muodon, värien, liikkeen ja äänen avulla. Katsojan on helppo eläytyä nukkeen ja nukun tunteisiin kuten suruun ja iloon, koska nukke vetoaa katsojan myötätuntoon. Varsinkin sankari valloittaa helposti katsojan sydämen. (Baric & Aalto 2002, 56.) Nukun liikuttajan tärkein ilmaisuväline on itse nukun lisäksi hänen oma kätensä. Esityksiä varten nukun liikuttaja harjoittelee käsien liikkeitä ja nukun rakenteellisia mahdollisuuksia ilmaista tiettyjä asioita. (Baric & Aalto 2002, 56.) Osallistavan nukketeatterimenetelmän tavoite oli, että lapset saavat esityksen aikana olla läheisessä kontaktissa nukkeen, koskettaa ja liikuttaa sitä. Vastaavaa en ole aikaisemmin nähnyt nukketeatteriesityksissä. Ammattimaisessa nukketeatterissa lasten osallistaminen tapahtuu pääosin verbaalisesti. Klassinen Kasper-hahmo voi esimerkiksi yleisöltä kysyä neuvoa ongelmaan ja lapset vastaavat innokkaasti.

Halusin mennä askeleen pidemmälle osallistamisessa, mutta samalla se tarkoitti, että on astuttava askel taaksepäin itse nukun kyvyssä ilmaista tarinan sisältöä ja tunteita korkealaatuisesti, koska yleisöllä ei ole taitoa onnistua nukun täydellisessä käsittelyssä. Sen vuoksi osallistava nukketeatteri ei kilpaile tavallisen nukketeatterin kanssa. Osallistavassa nukketeatterimenetelmässä pääpaino on sosiaalisessa tapahtumassa, kun taas nukketeatterissa pääpaino on laadukkaassa taiteellisessa ilmaisussa.

Teatterinukke on nukun liikuttajan instrumentti, ja nukke on rakennettava sitä ajatellen. Ulkomuoto ja rakenne on suunniteltu käyttötarkoituksen mukaisesti. Nukun oma ilmaisu on keskipisteenä. Se vaatii teatterissa mittasuhteiden tyyliä sekä ulkonäön pelkistämistä, niin että nukke herää eloon, on vakuuttava hahmo ja jättää tilaa katsojan omalle mielikuvitukselle. (Baric & Aalto 2002, 36.) Osallistavassa nukketeatterimenetelmässä nukkea liikuttavat ohjaajan lisäksi päiväkotikäiset lapset. Nuket, tai ainakin pääosassa oleva sylistä toiseen kiertävä nukke, on rakennettava sen mukaan.

Pienten lasten motoriset kyvyt vasta kehittyvät. Lasten motorinen kehitys etenee vaiheittain ja se on riippuvainen hermojärjestelmän, luuston ja lihaksiston kehityksestä (Takala 1984, 69). Motoriset kyvyt paranevat jatkuvasti, ja sen vuoksi ryhmän nuorimmat lapset ovat varsin mielenkiintoisia. Pieni kolmevuotias lapsi kykenee jo monenlaisiin kädentaitoihin. Silti liikkeet ovat vielä suhteellisen karkeita. Kun lapsi leikkii puuautolla, hän elää täysin hetkessä ja eläytyy omalla kehollaan, liikkeillään ja äänellään auton rooliin. Nuken ilmaisu vaatii jo jonkinlaista irrottautumista hetkestä ja välimatkaa esineen ja liikkuttajan välillä. Välimatka ei ole fyysinen vaan on enemmän tunnetasolla.

Sen vuoksi nuken on oltava hyvin yksinkertainen muodoltaan ja ulkoapäin käsiteltävä, lasten omien leikkinukkien kaltainen. Koska nuken on kestättävä pienten lasten impulsiivista käsittelyä, kannattaa se rakentaa kestävästä materiaaleista.

Teatterinukkeja on erilaisia, mutta monille on ominaista, että ne ovat rakenteeltaan monimutkaisia ja elävät liikkuttajan kädessä. Kun liikkuttaja jättää nukken, elämä nukessa kuolee ja nukke tuntuu fyysisesti romahtavan. Pyrkisin osallistavassa nukketatterissa rakentamaan kiertävän nukken sellaiseksi, joka mahdollisesti seisoo itsenäisesti tai joka on suhteellisen jäykkä ja sen vuoksi helposti käsiteltävä. Silti nukke voi olla miellyttävän ja sympaattisen tuntui-

Tärkeää on, että esityksen pääesittäjä eli ohjaaja on esityksessä tosissaan mukana. Nuken sulava liike rikkoutuu lasten piirissä. Jokainen lapsi käsittelee nukkea omalla tavallaan. Nukke voi jopa kompastua tai tehdä kuperkeikan. Kun nukke saapuu takaisin ohjaajan syliin, se löytää taas rauhallisen ja sulavan tavan liikkua. Jos ohjaaja käsittelee nukkea hyvin, nukken hahmo pysyy kiehtovana ja salaperäisenä (Baric 1985, 18). Oikean käsittelyn lisäksi tarinakerrota, musiikki ja hahmojen omat äänensävyt ovat tärkeitä. Vasta niiden toimituksessa hyvin yhteen syntyy hahmon kokonaisvaikutelma, mikä vie katsojan mielikuvituksen avulla takaisin tarinaan, vaikka nukken liikkeet eivät olekaan täydellisiä.

Hellävaraisuus on tärkeää. Nukke on olento, joka herää henkiin ja sen oikeaan käsittelyyn kuuluu myös, että se ei makaa esityksen jälkeen näkyvästi lattialla (Baric 1985, 18). On mahdollista rakentaa näköeste ohjaajan taakse, jossa nukket ja lavasteet säilytetään. Esityksen jälkeen lapset eivät saa kurkistaa seinän taakse, vaan heidät viedään ulos tai pois esiintymispaikasta samalla tavalla kuin he ovat saapuneet.

Kankaat, huivit, kepit sekä kaikenlaiset luonnonmateriaalit ja esineet voivat toimia lavastuksena. Paras näyttämö on oma kehomme, joka tarjoaa niin jännittäviä muotoja ja piilopaikkoja, että ohjaajan kannattaa käyttää sitä hyväkseen.

Piparkakkupojan esityksessä käytin hyvin erilaisia nukkeja. Tarinassa oli kuusi hahmoa: akka, ukko, piparkakkupoika, jänis, karhu ja kettu. Esitin itse akkaa. Tummiin yksiväristen esitysvaatteiden lisäksi puin akkamaisen huivin ja muutuin akaksi. Akkana leivoin piparkakkupojan. Ukko oli paljon pienempi itsenäisesti seisova pöytänukke, jolla oli steinerpedagogisen nukken kasvot. Vaikka meissä oli suuri kokoero, uskon, että lasten mielikuvitus korjasi asian. Jänis oli neulahuovutettu pöytänukke ja karhu lelulaatikosta löydetty käsinukke, jota liikutin ulkoapäin. Esitystä varten valmistin vain piparkakkupojan ja ketun. Piparkakkupoika oli huovutettu ja levymäinen mutta silti pehmeä. Silmät ja suu, kuten myös napit olivat oikeita rusinoita. Muutama tippa piparkakun tuoksuista öljyä pojan kehossa muutti hänet aika aidon tuntuiseksi ja toi lapsille myös aistikokemukseksi tuoksun. Piparkakkupoika ja jänis liikkuvat lasten piirissä ja olivat helposti käsiteltäviä hahmoja.

Ketun kudoin punaoranssista villalangasta. Valkokarvaisen mahan sijaan hänellä oli valkokarvaiset liivit päällä. Arvelin, että kettu voisi steinerpäiväkodissa saada kritiikkiä. Steinerpedagogisten nukkejen ulkomuodollinen viitteellisyys ja yksinkertaisuus oli viety tässä hahmossa paljon pidemmälle. Koko hahmo oli vahvasti muotoiltu ja voimakkaan värinen. Kasvonpiirteet olivat myös voimakkaita ja suu oli suuri.

Näköesteeksi rakensin selkäni taakse matalan seinän, jonka päällystin vihreällä maisemakankaalla. Seinän takana olivat kaikki nuket ja rekvisiitat, kuten leipomiseen liittyvät aineet ja työvälineet, pieni puinen leikkiuuni jne.. Paljoudesta huolimatta esineiden esille tuominen ja pois vieminen onnistui sulavasti. Rakensin jokaiseen kohtaamiskohtaukseen oman pienen maiseman piirin keskelle. Jänis oli esimerkiksi rutistetun huivin avulla tehdyllä pienellä kaalipellolla, josta se söi ennen piparkakkupojan saapumista. Pienten rakennettujen kohtauksien avulla esityksen uskottavuus säilyy ja esittäminen on sulavaa loppuun asti.

Tarinan lopussa piparkakkupoika kohtaa ketun joen rannalla. Kettu tarjoutuu viemään piparkakkupojan vastarannalle. Jokikohtausta varten keksimme rekvisiittaa, joka lisäisi lasten mahdollisuuksia osallistua yhteisesti esitykseen. Suunnittelimme suuren kangasympyrän, joka oli sopiva noin 15 lapsen piiriin. Kangasympyrä esitti jokea ja oli sidottavissa ohjaajan vyötärölle kuten esiliinana. Kangasympyrän avulla kaikilla lapsilla oli mahdollisuus tehdä joen aaltoja ja vaikuttaa siten ketun keinumiseen/keinahteluun veden pinnalla.

5.7 Valaistus

Valaistus on hyvin tärkeä elementti nukketheaterissa. Sen avulla voi viedä katsojan huomion näyttämölle ja tehostaa eri kohtausten tunnelmaa (Baric 1985, 76). Kun valo kohdistaa mielenkiinnon näyttämölle ja huone on muuten hämärä, syntyy huoneessa tiivis yhteistunnelma ja lasten keskittyminen esitykseen paranee (Baric 1985, 82). Päiväkodissa on kuitenkin harvoin olemassa

hyviä valolaitteita, jotka soveltuvat nukketatteriesitykseen. Mutta ovatko ne edes tarpeellisia? Koska esitys tapahtuu pienessä piirissä, myös valaisimet voivat olla pieniä ja yksinkertaisia. Kohdevalot, piirtoheitin tai diaprojektori, pöytävalaisimet ja taskulamput soveltuvat hyvin tunnelman luomiseen ja tärkeiden kohteiden valaisemiseen. Himmentimet lisäosana helpottavat tunnelman vaihtamista. Myös yleisvalo soveltuu joihinkin esityksiin, varsinkin jos muut valaistuskeinot ovat vaikeasti järjestettävissä. Silti valaistus on mietittävä ja suunniteltava etukäteen.

Johdannon ja esityksen välissä on hyvä tapahtua jonkinlainen tunnelman muutos. On mahdollista käyttää johdannossa yleisvalaistusta tai enemmän valoa koko piirille. Varsinaisessa esityksessä sen sijaan valo kohdistuu enemmän niihin paikkoihin, joissa nuket pysähtyvät ja tarina etenee. Hyvä tunnelmanluoja on myös elävä valo (Baric 1985, 82). Kynttilät vangitsevat lasten huomion ja hiljentävät piirin. Jos päiväkodissa ei ole mahdollista käyttää elävää valoa paloturvallisuuden takia, lyhdyt ovat hyvä apukeino ja yhtä tunnelmallisia. Kertoja voi esityksen alussa sytyttää kynttilän, soittaa kelloa tai gongia. Syntyvä tunnelma viestittää, että esitys on alkamassa.

Piparkakkupojan esityksessä käytimme teatterivaloja. Jos päiväkodit tai ohjaajat esittävät usein nukketatteria, silloin on suositeltavaa hankkia yksinkertainen valosetti, johon kuuluu vaikkapa teline ja neljä lamppua, värikalvot, johdot ja valopöytä, jonka avulla voi säätää lamppuja yhdessä tai erikseen oman mielensä mukaan. Kokonainen setti on suhteellisen edullinen investointi. Käytimme sellaista esimerkkiesityksessämme. Johdannossa käytimme neljää lamppua, josta kaksi kohdistui enemmän lasten piiriin. Esityksessä vähensimme valaistusta kahteen valoon. Jäljellä olevat valot kohdistuivat enemmän piirin keskiosaan ja ohjaajan. Lisäksi käytimme kynttilää ja gongia. Kun valitsee teatterivalot esitykseen, on aina huomioitava, miten kuumaksi lamput tulevat ja miten se vaikuttaa ihmisiin. Lapsille väärin kohdistettu valo voi olla epämiellyttävä kokemus. Myös valojen vahvuus on arvioitava. Valoja voi pehmentää käyttämällä värikalvoja tai vaikkapa leivinpaperia, joka kiinnitetään tarpeeksi kauas itse lampusta. Näillä keinoilla saa luotua mukavan tunnelman esitykselle.

5.9 Musiikki ja äänimaailma

”Musiikki syventää nuken tunnemaailmaa” (Baric & Aalto 2002, 32). Se on hyvin olennainen elementti esityksessä. Varsinkin esityksessä, jossa esittäjien taidot eivät ole ammattitasoa, musiikin avulla voi lisätä tarinan voimaa ja nuken ilmaisukykyä. Pieneen piiriin soveltuu hyvin soittimia, joilla on pehmeä sointi. Sellaisia ovat esimerkiksi huilut, erilaiset lyömäsoittimet kuten ksylofonit, ja kielisoittimet kuten kantelet, lyyrat ja kitarat.

Soittimien käyttö esityksessä voi tuntua isolta kynnykseltä, varsinkin jos ei omaa soittotaitoja. Se ei kuitenkaan saisi olla este musiikin käyttämiselle.

Varsinkin steinerpedagogisissa paikoissa on käytössä laaja valikoima pentatonisia soittimia. Pentatoninen sävelasteikko poikkeaa tavallisesta asteikosta siinä mielessä, että sävelasteikossa löytyy vain viisi säveltä. Duuri-asteikossa sävelet ovat C, D, E, G, A, C. Kun F- ja H- sävelet puuttuvat, jokainen ohjaaja voi turvallisesti soittaa soitinta ja improvisoida. Musiikki kuulostaa silloin aina harmoniselta. On olemassa pentatonisia soittimia kuten huilut ja lyyrat, joissa ei ole olemassa F ja H reikiä tai kieliä. Myös lyömäsoittimia kuten kellopelejä ja ksylofonityyppejä soittimia on olemassa pentatonisena, tai erikseen tenori-, alto-, sopraano- ja bassopaloina, joista voi yhdistellä oman harmonisen kokonaisuuden. Vain hieman rohkeutta ja heittäytymiskykyä ja silloin voi syntyä kaunis tunnelma.

Musiikin avulla voi korostaa tiettyjä hahmoja, tunnelmaa tai rakentaa tarinalle kehyksen. Esimerkiksi huilun avulla voi luoda toistuvan teeman, jonka voi soittaa alku- ja loppusoitoksi, tai joka korostaa jonkun hahmon toistuvaa tekemistä kuten matkalle lähtemistä.

Esityksen aikana voi kehittää/tuottaa äänimaisemaa kaikenlaisilla esineillä ja soittimilla. Se vaatii kertojalta ehkä jonkin verran kokemusta tai harjoittelamista. On hallittava kertominen, soittaminen ja äänien tuottaminen samanaikaisesti. Jos tehtävä on liian vaativa, voivat muutamat henkilöt jakaa kerronnan ja äänien tuottamisen keskenään mahdollisuuksien mukaan. Jo pienet efektit kuten puukapuloiden yhteen lyöminen hevosen saapuessa tekee ison vaikutuksen. Kaikki esineet, jotka luovat mielenkiintoisia ääniä, ovat sallittuja. Kertoja voi tuottaa ääniä tietysti myös suun avulla/suullaan.

Äänimaailman luominen esitykselle on yksi hyvä alue, joka mahdollistaa lasten osallistamisen esitykseen. Piparkakkupojan esityksessä suunnittelimme, että lapset saavat tuottaa ääniä silloin, kun akka leipoo piparkakkupojan. Johdannon aikana ohjaaja jakoi muutamille lapsille soittimet ja kertoi, mihin niitä esityksessä käytämme. Akka, jota esitti ohjaaja itse ihmishahmona, leipoi taikinan ja käytti sitä varten erilaisia ruoka-aineita. Esimerkiksi kun hän kaatoi jauhoa kulhoon, lapsi sai tehtävän kääntää sadepuu-soittimen.

Piparkakkupojan esityksessä osallistaminen rajoittui leipomiskohtaukseen, sillä näen vielä paljon muita mahdollisuuksia luoda yhteisesti ääntä ja musiikkia. Myrskyisessä tarinassa ohjaaja voi esimerkiksi animoita lapset yhteiseen puhaltamiseen tai jos löytyy tuttuja lastenlauluja, jotka soveltuvat tarinan henkeen, voi niitä laulaa lasten kanssa.

6 OLIPA KERRAN UKKO JA AKKA

Opinnäytetyöhön kuuluu esimerkkiesitykset, joiden tarkoitus oli osoittaa menetelmän toimivuutta käytännössä. Kesästä 2011 lähtien suunnittelin ensin minä yksin ja myöhemmin koko nukketheateriryhmän kanssa meidän esimerkkiesitystämme. Päätimme esittää tarinan ”Piparkakkupoika”, joka soveltuu hyvin suunnittelemaamme esiintymisajankohtaan – joulunalusajalle. Lähes kaikki rekvisiitat ja nuket valmistin ja keräsin itse. Soittimet löysi ja äänimaailmasta ja musiikin sovelluksesta vastasi sama henkilö, joka toimi myös tarinankertojana.

Esiintymisryhmäämme kuului aluksi minun lisäksi taideterapeutti Pirkko Saarnio. Totesimme myöhemmin, että ohjaaja voisi tarvita apulaisen vierelleen ja pyysimme Matina Batsin, kreikkalaisen vapaaehtoistyöntekijän, liittymään ryhmäämme.

Syksyllä 2011 otin yhteyttä Lahden Rudolf Steiner -päiväkotiin, joka kiinnostui paljon esityksestämme sekä toimeksiantajan roolista. Menetelmän idea oli heidän mielestään mielenkiintoinen. Päätimme esittää sadun kolme kertaa - kerran jokaiselle pienryhmälle. Esiintymisajankohdaksi valitsimme 15., 16. ja 17. marraskuuta 2011 klo 9.15 päiväkodin juhla/jumppasalissa. Esityksen saapui ensimmäisenä päivänä 7 lasta yhden hoitajan kanssa, toisena ja kolmantena päivänä 14 lasta kahden hoitajan kanssa. Lasten ikähaitari oli 3–6 vuotta.

Ennen esitystä pyysin kaikilta lasten vanhemmilta kirjallisen luvan esityksen videoimiseen. Luvat saimme poikkeuksetta kaikilta vanhemmilta. Kaikki kolme ryhmää saivat etukäteen tarinan piparkakkupojasta. Annoin ohjaajille ja ryhmille mahdollisuuden tutustua halutessaan tarinaan ennen esitystä. Ainakin yksi ryhmä sai kuulla tarinan etukäteen, ja se ryhmä myös osallistui aktiivisemmin esitykseen. Yksi ryhmä ei ehtinyt tutustua tarinaan ja kolmannesta ryhmästä en saanut tietoja, miten paljon he olivat ehtineet kuulla tarinasta.

Kaikki oli esityksiä varten valmista ja jännitimme kovasti esiintymisryhmänä, miten metodimme osallistaa lapsia menestyisi. Koska emme yleensä ohjaa lastenryhmiä, menetelmän ja esityksen kehittämis- ja valmistusaika tuntui hyvin teoreettiselta. Emme osanneet arvioida, millaisia lapset olisivat ohjauksen aikana. Lastenryhmien ohjaajilla on se etu, että he tuntevat omat ryhmänsä ja niiden kyvyt ja voivat sen mukaan suunnitella omat ohjauksensa. Muutamista asioista olimme erityisen huolissamme:

- Syntyisikö osallistamisesta huolimatta esitykseen vangitsevaa taikuutta, joka on nukketheaterille ominaista? Hajottaako osallistaminen esityksen virtaavuuden?
- Voivatko lapset spontaanisti improvisoiden osallistua? Kuinka paljon heidän pitäisi tietää tai kokeilla ja harjoitella johdannossa ennen varsi-

naista esitystä? Keskityimme johdannossa kolmeen kohtaan: maiseman rakentamiseen sylissämme, nukkeihin/lavasteisiin tutustumiseen sekä soittimien jakoon ja kokeiluun. Varsinkin idea osallistaa lapset äänimaiseman luomiseen soittimien avulla, tuntui ennen ensimmäistä esityskokeilua hyvin abstraktilta. Epäilimme sen toimivuutta.

Olosuhteet juhlasalissa olivat ryhmille huonot ja vaikuttivat mahdollisesti lasten keskittymiskykyyn. Juhlasali sijaitsee leikkihuoneen vieressä. Lasten vilkas leikki kuului viereisestä huoneesta koko esityksen ajan seinän läpi. Vain toinen ryhmä sai nauttia rauhallisesta esityksestä, koska viereinen leikkihuone oli heidän ryhmähuoneensa.

Esitykset alkoivat klo 9.15 päiväkodin päivittäisen aamupiirin jälkeen. Lapset olivat aamuisen saapumisen jälkeen, yhteisien lorujen ja laulujen avulla jo hyvin ryhmittäytyneet ja rauhallisia.

6.1 Ensimmäiset ajatukset esityksen onnistumisesta

Esiintymisryhmällemme tuntui mahtavalta, kun saimme vihdoinkin kokeilla, mitä olimme pitkään teoreettisella tasolla luoneet. Kaikkien kolmen esityksien jälkeen olimme erittäin tyytyväisiä ja helpottuneita. Meistä tuntui, että onnistuimme hyvin ja menetelmä oli todella toimiva ja hauska tapa ohjata lapsia. Esitykset muuttuivat hieman ja paranivat päivästä toiseen. Myös ryhmien ohjaajat vaikuttivat esityksien jälkeen suullisen palautteen avulla pieniin muutoksiin esimerkiksi valon käytön suhteen. Itsevarmuutemme ja taitomme paranoivat, ja viimeinen esitys onnistui ryhmämme mielestä parhaiten.

Päiväkodin puolelta saimme paljon hyvää palautetta. Ohjaajat kiittivät esitysten jälkeen ja vaikuttivat hyvin tyytyväiseltä. Palautelomakkeessa kysyin ensimmäiset ajatukset esityksen jälkeen. Ohjaajat ilmaisivat, että pitivät esityksestä kokonaisuudessaan. He kokivat, että esitys oli toimiva, toteutus onnistunut ja menetelmän idea osallistaa lapset ihana.

6.1.1 Menetelmän rakenne

Ohjaus koostui viidestä osasta, alkuosa johon kuului sisääntulo, oman paikan löytäminen piirissä, johdanto, tunnelmamuutos, esitys ja loppuosa, johon sisältyi kiittäminen, maiseman purku, esineiden palautus ja ryhmän ulos vienti.

Koimme ryhmänä, että menetelmän osat olivat hyvin selkeitä ja toimivat hyvin toteutettuina. Meillä oli hieman ongelmia alku- ja loppuosan kannalta. Sovimme, että sisääntulon ja ulosviennin vastuu on tässä esityksessä apulaisohjaajalla. Hän ei kuitenkaan löytänyt tarpeeksi rohkeutta hakea ryhmää sisään ja johtaa ryhmää. Sen takia syntyi hämmästyttävä tunnelma apulaisohjaajan ja ryhmien ohjaajien välissä, kuka on tällä hetkellä vastuussa lasten ohja-

uksesta. Myös lastenryhmien oma dynamiikka yllätti meidät ja selkeämpi toiminta ja ohjaus olisi vaatinut enemmän kokemusta. Jotkut ryhmät tulivat rohkeasti sisään ja etsivät paikkansa, toiset odottivat ohjeita. Joku ryhmä pomppasi ylös ja lähti heti esityksen jälkeen, toisen ryhmän kanssa rauhallinen maisemapurku ja hyvästeleminen onnistuivat hyvin luonnollisesti.

Jännitimme kovasti etukäteen johdannon onnistumista, mutta yllätyimme kovasti. Kun muodostimme piirin ja rakensimme syliimme yhdistävän yksivärisen maiseman, laskeutui ryhmään rauhallisuus. Välissämme syntyi hyvin lämmin, kotoisa tunnelma. Tuntui kuin esittäjien ja lasten jännitys katoaisivat. Johdannossa annoimme lasten kertoa piirissä vuorotellen oman nimensä, tutustuimme ja keskustelimme. Yhdessä rakensimme sylimaiseman. Lapset saivat koskettaa piparkakkupoikaa, saivat haistaa häntä ja kertoa, miltä hän tuoksuu. Puhuimme yhdessä leipomisesta. Lapset kertoivat, millaisia aineita he käyttävät kotona leipomisessa. Minä kerroin akan leipomisesta tulevassa esityksessä, näytin kohtaukseen liittyvät rekvisiitat, jaoimme soittimet niitä haluaville lapsille ja harjoittelimme hieman, miten soittimesta syntyy jauhון, sokerin, munan ja mausteiden ääni samaan aikaan, kun minä näytin.

Huomasimme, että johdannolle voi vain rakentaa rungon, mutta ryhmän dynamiikka ja syntyvä keskustelu vie mukanaan ja luo jokaiselle johdannolle oman tunnelman ja kulun. Koimme esitysryhmänä, että lapset tykkäsivät kertoa asioista. He innokkaasti vastasivat kysymyksiin, antoivat omia kommenttejaan ja halusivat kokeilla asioita. Meistä tuntui, että meidän ja lasten välissä tapahtui kohtaamista, joka tuli intensiivisyydellään yllätyksenä meille.

Ero johdannon ja esityksen välissä oli hyvin selkeä. Minä mainitsin, että annamme nyt sanan kertojalle. Kuului gong, kynttilä sytytettiin ja valo muuttui. Samalla tunnelma muuttui täysin. Lapset keskittyivät hiljaa minun näyttelemiseen ja kertojan ääneen ja soittoon. Onnistuimme tämän muutoksen avulla luomaan huoneeseen oikean nukkteteatteriesityksen intensiteetin.

Myös itse esitys onnistui hyvin. Esitys oli, toisin kuin johdanto, hyvin suunniteltu. Esitin pieniä kohtauksia yhdessä apulaisohjaajan kanssa, joka pääosin ohjasi piparkakkupojan. Aina välillä annoimme piparkakkupojan piirissä kiertää. Lapset osallistuivat aktiivisesti ja aivan oikealla tavalla. Yllätykset, kuten joen ilmestyminen heidän syliinsä, he ottivat luontevasti vastaan, ottivat mallia ohjaajasta ja osallistuivat uuden rekvisiitan käyttöönottoon. Iän mukaan he ymmärsivät vähemmän tai enemmän esityksen ja osallistumisen tapahtumia.

Meidän esiintymisryhmämme oli sitä mieltä, että lasten oma aktiivisuus ei vaikuttanut heidän kykyynsä keskittyä tarinaan ja esitykseen. Päinvastoin esityksen intensiteetti säilyi alusta loppuun. Lapset olivat kaikissa esityksissä hyvin rauhallisia ja keskittyneitä, seurasivat esityksen tapahtumia silmillä, korvilla ja koko kehollaan.

Kysyin ohjaajilta, miten selkeästi menetelmän osat tulivat ohjauksen aikana esille ja olivatko ne lapsille helposti seurattavissa. Kerroin, että olin pyrkinyt menetelmässä ehjään kokonaisuuteen, jossa löytyy alkuosa, keskiosa eli johdanto ja esitys sekä loppuosa. Kysyin, onnistuimmeko me siinä.

Ryhmien ohjaajat olivat sitä mieltä, että osat olivat hyvin selkeitä, lapsille selkeästi erilliset ja soljuivat ihailtavasti. Johdannon aikana lapset virittyivät hyvin varsinaiseen esitykseen. Myös ohjaajat ilmaisivat, että poislähtö oli hämmentävä ja tässä löytyy parantamisen mahdollisuuksia. Ehjän kokonaisuuden luomisessa onnistuimme ohjaajien mielestä hyvin, ja lasten kiinnostus ja mukana olo säilyivät alusta loppuun.

Saimme myös kahdelta ryhmältä kritiikkiä, joka hieman taas yllätti esiintymisryhmämme. Ryhmäohjaajien mielestä johdanto oli liian pitkä. Alkupuhetta voisi olla vähemmän. Tässä kohdassa olisi ollut mukava tiedustella tarkemmin, mitä he sillä tarkoittavat. Asiat, joista me esiintyjät nautimme, ryhmäohjaajat kokivat hieman jaaritteluna ja he ajattelivat, että lapset olisivat olleet valmiita esitykseen vähemmällä selityksellä. Tulos oli hyvin kiinnostava.

6.1.2 Roolien jako

Jaoimme roolit meidän kolmen kesken hyvin selkeästi ja olimme sitä mieltä, että se auttoi myös selkeyttämään lapsille johdannon ja esityksen eroa. Huomasimme, minkälaisia kykyjä me ohjaajat tarvitsemme tämäntyyppisessä ohjauksessa. Johdannon aikana ohjaajat voivat vielä hyvin luontevasti toimia keskenään. Esityksessä seurasimme ohjaajaryhmänä punaista lankaa ja tiesimme päämäärämme. Lapset kuitenkin vaikuttavat jokaisella esityksessä uudella tavalla esityksen kulkuun. Meidän tuli intuitiivisesti seurata esityksen kulkua ja palata takaisin tarinan ytimeen määrätietoisesti. Joskus kertoja, joskus ohjaajat antoivat toisilleen eleen, liikkeen tai lauseen viestinä, jotka vaikuttivat esitykseen. Meidän oli oltava hyvin hereillä. Kun joen liikkeet muuttuivat myrskyisiksi, annoin lapsille pienen eleen rauhoittaa veden. Sen lisäksi kertoja lisäsi tarinan lauseen, kuten ”vesi liikkuu rauhallisesti”. Intuitiivisuus ja hyvä yhteispeli auttoivat selviytymään kaikista tilanteista, muutoksista ja ohjaajien virheistä.

Ohjaajilta emme kysyneet erikseen mielipidettä ryhmämme yhteistoiminnasta.

6.1.3 Tarinankerronta

Tarinankertojamme kertoi hyvin rauhallisesti ja eläytyi tarinan tapahtumiin. Hän vangitsi lasten huomion. Kertoja osasi tarinan lähes ulkoa ja se mahdollisti, että hän lisäsi siellä täällä pieniä kuvauksia, jotka soveltuivat suoraan piirin tapahtumiin. Kun kertoja on tarinassa varma, hän voi pukea tapahtumat

lasten sylissä sanoiksi. Kertojamme onnistui siinä erittäin hyvin. Lasten kädestä tippuva nukke kompastui tiellä, polvet ja sylit olivat vuoria ja laaksoja, niittyjä, pelloja jne..

Ohjaajien mielestä tarinankerronta oli rauhallista ja selkeää. Kertoja kertoi hyvällä kielellä ja äänenpainolla. Piparkakkupojan ääni sai kritiikkiä, se oli liian karu ja kävi korviin. Äänen ja kerrontatavan avulla voi suuresti vaikuttaa esitysten onnistumiseen. Ääni, jonka kertoja luo nukelle, kertoo paljon nukan persoonasta. Ilmeisesti piparkakkupojan olemus olisi voinut olla pääsankarina pehmeämpi ja ystävällisempi.

6.1.4 Nuket ja lavasteet

Esityksien jälkeen ajattelimme, että nuket ja lavasteet olivat todella hyvin toimivia, sekä meidän ohjaajien käyttöön että tietysti myös lasten syliin ja käsiin. Lavasteet olivat yksinkertaisia ja silti toimivia. Syliin levitetty kangas loi visuaalisesti hienon maiseman ja sosiaalisesti teki meistä yhteenkuuluvan ryhmän. Ajattelimme, että olimme hyvin ovelasti yhdistäneet niin erilaisia nukkeja sekä ihmishahmon. Piparkakkupoika oli pehmeä, hahmona hyvin karkeasti muotoiltu ja siten lapsille helposti käsiteltävä. Piparkakkupojan tuoksu oli hyvä idea, lisäsi aistikokemuksia ja keskustelua ohjaajan ja lasten välissä. Koska piparkakkupojalla oli myös oikeat rusinapit ja silmät, lapset koskettivat ja ihan pienet olisi halunneet jopa maistaa. Lapset kiinnostuivat nukeista, joskus oli havaittavista, että uuden nukan ilmestyminen huvitti heitä. Isommat lapset pitivät akan ja ukon kokoeroa hauskana, mutta en usko että häiritsevänä.

Joki oli mahtava rekvisiitta (kuva 4). Se tuli täytenä yllätyksenä ja lasten silmät suurenivat, kun sidoin essun ja avasin suuren sinisen ympyrän heidän syliinsä. Yhtäkkiä nukketatterin tapahtumat, jotka suurimmaksi osaksi tapahtuivat kuitenkin minun sylissäni, siirtyivät heidän ulottuvilleen ja he ottivat joen ilomieliin vastaan. Sellaiset elementit korostavat entistä enemmän ryhmän yhteenkuuluvuutta. Teimme yhdessä aaltoja ja lapset tunsivat käsissään, miten jokaisen lapsen liike vaikutti koko piirin liikkeisiin. Koska lapset innostuivat joen aalloista liikaa, yritimme musiikin ja kerronnan avulla vaikuttaa lapsiin rauhoittavasti. Viimeisessä esityksessä minä en näyttänyt enää lapsille, miten jokea liikutetaan yhdessä. Ajattelin, että lapset keksivät sen varmaan ilmaan minua. En antanut esimerkkiä, koska koin, että esimerkkini voimistaa aaltoja ja saa lapset villiintymään. Valitettavasti lapset eivät silloin itse tarttuneet jokeen eivätkä siten kokeneet aaltoja laisinkaan. Päiväkotikäiset lapset jäljittelevät aikuisia ja olisivat kaivanneet esimerkkiäni. Meitä harmitti jälkikäteen, että nämä lapset saivat kokea vähemmän osallistumista.

KUVA 4 Meidän joki- rekvisiitta joka saa koko yleisön osallistumaan

Koimme silloin tällöin esityksen aikana, että ryhmän ohjaajat muuttuivat levottomiksi, kun lisäsimme esitykseen elementin, joka aktivoi lapsia. Silloin nousee aikuisten välissä kysymyksiä. Kuka on vastuussa, jos lapset riehaantuvat? Saako lapsi olla kovin aktiivinen ja tavallaan oma itsensä, vai pitäisikö minun ryhmän ohjaajana rauhoittaa hänet. Me esiintyjät olimme hyvin rauhallisia lasten impulsiivisen osallistumisen kanssa. Tavallaan nautimme haasteesta löytää jokaisen tilanteeseen oikeat keinot, luoda taas rauha ja lisätä lasten keskittymistä. Mutta huomasimme, että ulkopuolinen aikuinen voi kokea sen stressaavana ja hän voi pelätä, että lasten toiminta on meille ja ryhmälle vaiva.

Päiväkodin ohjaajat pitivät esityksen nukeista ja rekvisiitasta. Erityisen onnistuneena he pitivät pitkää yhdistävää sylikangasta, joen ja nukan lisäksi ihmishahmoa. Jokimaisemaa kutsuttiin jopa koskettavaksi. He pitivät kaarimuodostelmasta syleissä ja kokivat nukan kulkemisen sylistä toiseen kiehtovana. Myös piparkakkupojan tuoksu miellytti ja yllätti. Kritiikkiä saimme ketun hahmosta, joka vaikutti hieman pelottavalta. Nukke oli kuten jo mainittu, voimakasvärinen ja vahvasti muotoiltu. Se tarjosi selkeästi kontrastin muuten hyvin ystävällisen näköisen nukkejoukkoon.

6.1.5 Valaistus

Vaikka suunnittelimme etukäteen valaistuksen, päätin kuitenkin ensimmäisessä esityksessä käyttää hieman erikoisefektiä. Meillä oli silloin käytössä aino-

astaan kaksi teatterilamppua. Ajattelin, että päiväkodit eivät omista samanlaisia laitteita kuin minä ja kokeilin valaista hyvin vaatimattomalla tavalla. Saimme kuitenkin siitä kritiikkiä heti ensimmäisen esityksen jälkeen ja muutimme asian. Tavallinen huonevalo oli ensimmäisessä esityksessä liikaa ja erikoisvalot liian vähän kohdistettuja. Koin sen mukavana kritiikkinä. Päiväkodin kritiikki ei kohdistunut monimutkaiseen teatteritekniikkaan, jota heillä ei olisi saatavissa. Päinvastoin he vaativat meiltä parempaa valaistusta. Se osoittaa vain, että teatteriprojektit kuuluvat Steiner-päiväkodin toimintaan. Valaistuksen merkitys esityksessä ja teatteritekniikka on heille tuttu ja tärkeä työväline luoda tunnelma ja rauhoittaa lapsiryhmä sekä kohdistaa heidän huomionsa.

Neljä teatterilamppua sai pienen piirimme pikku hiljaa kuumentumaan, mutta esitys oli silti sen verran lyhyt, että se ei vaikuttanut lasten keskittymiskykyyn. Onnistuimme toisessa ja kolmannessa esityksessä paremmin valon suhteen.

6.1.6 Musiikki ja äänimaailma

Musiikkia ja ääniä käytimme runsaasti. Erilaisten soittimien käyttö loi mukavan tunnelman ja kehyksen esitykselle. Joskus soittimien käyttö voi viedä lasten huomion ohjaajalta ja esitykseltä. Lapset alkavat seurata, miten kertoja käyttää soittimia. Emme kokeneet sitä häiritseväksi. Jokainen lapsi kokee esityksen omalla tavallaan ja vie siitä mukanaan henkilökohtaisia kokemuksia. Jos esitys herättää lapsessa kiinnostusta soittimiin, se on yhtä positiivista kuin esityksen seuraaminen. Silti kaikki katseet kääntyivät aina jossain vaiheessa takaisin esityksen tapahtumiin piirissä.

Yllätyimme hieman siitä, miten musiikin avulla voi vaikuttaa lasten tunnelmiin. Jo mainittu joki-kohtausta on hyvä esimerkki. Ensimmäisessä esityksessä kertoja loi joki-tunnelman sadekepin avulla. Sadekepin ääni oli levoton. Ryhmä tarttui jokikankaaseen ja heilutti kangasta, aallot lisääntyivät. Toisena päivänä käytimme samassa kohtauksessa lyyraa, joka loi ihan toisenlaisen rauhallisen tunnelman. Vedenkäynti oli sen myötä rauhallisempi.

Lapset saivat mahdollisuuden osallistua äänimaiseman luomiseen. Neljä lasta loivat äänen leipomiskohtaukseen. Osallistuminen onnistui loistavasti. Puhuimme ryhmänä, että tämä kokemus kannustaa käyttämään paljon enemmän soittimia lasten kanssa tulevaisuuden esityksissä.

Myös ohjaajat pitivät esityksen musiikista. Heidän mielestään musiikin osuus oli hyvin onnistunut ja mukaansa tempaava. Pientä kritiikkiä saimme pillin äänestä, joka oli liian kova. Kritiikki osoittaa, että niin pienessä piirissä äänten on oltava hyvin kevyitä ja pieniä. Jopa pilli voi ärsyttää katsojaa. Kiitosta saimme lasten osallistamisesta musiikin luomiseen. Lapset olivat siitä innoissaan.

6.2 Koyleisö

Menetelmän soveltuvuutta päiväkotikäiselle lapselle oli tarkoitus tutkailla esityksen aikana sekä videonauhojen avulla. Sen lisäksi halusin tiedustella ohjaajilta heidän näkemystään lasten käyttäytymisestä ohjauksen aikana. Valitettavasti siihen liittyvä kysymys unohtui palautelomakkeesta, ja sen vuoksi minulle jäi vain omat ja kollegojen havainnot sekä muutamat suulliset kommentit ohjaajilta heti esityksen jälkeen.

6.2.1 Esityksen aikana

Vaikka tiesimme teoreettisella tavalla, että vastassa tulisi olemaan 3–6-vuotiaat lapset, yllätyimme nähdessämme päiväkodin kolme ryhmää todellisuudessa. Kaikkein pienimmät kolmevuotiaat, joista jotkut mahdollisesti vasta kohta täyttävät kolme vuotta olivat esikoululaisiin verrattuna hyvin pieniä, ujoja ja oman ohjaajan tai kaverin läheisyyden tarpeessa. Ryhmän isoimmat vaikuttivat enemmän avoimilta, reippaammilta ja ulospäin suuntautuneilta, vaikka jokaisella oli kyllä oma luonteensa. Jo johdannon aikana huomasimme, miten pienet lapset elävät tässä ja nyt. Vaikka he seurasivat nimikierroksessa, miten jokainen ryhmäkaveri kertoo oman nimensä, oma vuoro tuli heille yllätyksenä. Pienet kolmevuotiaat olivat johdannossa hyvin hiljaa, mutta jo jotkut neljä- ja varsinkin viisivuotiaat osallistuivat vilkkaasti syntyvään keskusteluun.

Annoimme piparkakkupojan kiertää piirissä ja lapset saivat haistaa sitä. Lapset ottivat piparkakkupojan hyvin eri tavalla vastaan. Ihan pienet tuntuivat olevan hyvin esteettömiä. He yllättyivät piparkakun tulosta ja siitä, että he saavat koskea häntä. He todella aistivat nukan materiaaleja sormenpäillään, haistelivat ja tutkailivat. Oikeat rusinanapit herättivät maistamishalun ja yksi pieni poika jopa yritti puraista piparkakkupojasta palan. Vanhemmat lapset haistoivat ja tuoksu herätti muistikuvia pipareista ja joulusta ja keskustelua alkoi välittömästi syntyä. Esikoululaiset toimivat jo hyvin luontevasti tällaisessa piiritapahtumassa. Piparkakku ei tule yllätyksenä syliin, he ennakoivat jo pitkään nukan tuloa. Esikoululaisista huomaa, että he katsovat maailmaa jo hyvin toisenlaisin silmiin kuin kolmevuotiaat. He huomauttavat, että piparkakkupojalla on rusinanapit. ”Onko ne ommeltu?” joku kysyy, ”Onko piparkakkupoika huovutettu?” kysyy toinen ja kommentoi, että ”Se on hyvä idea.”.

Huomasimme, että heidän tarpeensa ovat hyvin erilaisia esityksen aikana. Pienet eivät ehtineet tarttua mahdollisuuteen saada oma soitin. Isommat taistelivat keskenään vilkkaasti siitä, kuka soittimen saa. Soittaminen esityksessä oikeassa kohdassa onnistui jo neljävuotiaalta todella hyvin. Myös elementit kuten jokikangas, tai yllättävä kohta, jossa piparkakun lisäksi kiersi piirissä myös jänis olivat isommille mukavia osallistumisen mahdollisuuksia. Tarinan mukaan jänis yrittää saada piparkakkupojan kiinni, mutta ei saa. Isommat jännittivät, tapahtuuko piirissä samalla tavalla kuin tarinassa. He kannustivat ko-

vasti pienet antamaan piparkakkupojan nopeasti eteenpäin, että jänis ei sitä saa. Heidän sosiaalinen toimintansa oli mukavaa seurattavaa. Jokainen toi ohjaukseen oman luonteensa ja oman iänmukaisen kykynsä. Lapset kannustivat ja auttoivat toisiaan. Sosiaalisessa tapahtumassa eivät vain pienet oppineet isommiltaan, vaan pieni aistiva lapsi antoi myös isommille hyvän esikuvan, miten voi esimerkiksi pysähtyä aistimaan piparkakun tuoksua ja tuntua.

Esityksessä pienet ja isommat lapset olivat yhtä rauhallisia ja keskittyneitä esitykseen. Esityksen sujuminen antoi meille esiintyjille vaikutelman, että varsinaiset vilkkaat lapset eivät olleet niissä ryhmissä. Ei ollut yhtään lasta, joka olisi tullut omalla käytöksellään esille tai olisi häirinnyt ryhmän toimintaa. Kuulimme viimeisen esityksen jälkeen kuitenkin ohjaajalta, että hän on ollut hyvin huolissaan ennen esitystä. Hänen ryhmässään on hyvin vilkkaita lapsia. Hän pelkäsi, että osallistava menetelmä ei soveltuisi hänen ryhmälleen. Toisin kuitenkin tapahtui ohjaajan hämmästykseksi.

Johdannon alussa toivotin lapset tervetulleiksi ja kerroin heidän osallistumisesta esitykseen. Oli jännittävää seurata, miten tämä uutinen toi pieniä pelon reaktiota joidenkin lasten kasvoille ja eleisiin. Jotkut nojasivat hieman taakse, katsoivat hämmentyneenä kaverille tai katsoivat hetken huolestuneena. Yksi tyttö kysyi ensimmäisessä esityksessä: ”Onko se hankalaa?” Kerroin sitten aina, että se on ihan helppoa ja teemme sen yhdessä. Johdannon aikana mukavan keskustelun avulla voitin kuitenkin aina heidän luottamuksensa takaisin ja he rentoutuivat täysin piirin tapahtumissa.

6.2.2 Esityksen jälkeen

Esityksen jälkeen lapset lähtivät pukemaan ja ulos. Varsinaista aikaa reflektointiin, kysymyksiin ja tunnelman purkamiseen ei jäänyt. Ohjaajat kommentoivat palautelomakkeessa, että tunnelma oli esityksen jälkeen hyvä ja rauhallinen. Lapset olivat hyväntuulisia, mutta he eivät sen suuremmin kommentoineet esitystä enää. Jotkut kuitenkin antoivat palautteen, että esitys oli kiva ja että oli mukavaa, kun sai osallistua esitykseen.

6.3 Metodin toimivuus ja käytettävyys toimeksiantajan näkökulmasta

Yritin suunnitella esimerkkiesityksen, joka toimi ohjaajille idealähteenä sekä tutustutti heidät uuteen menetelmään osallistaa lapsia. Kysyin palautelomakkeessa ohjaajilta, voisivatko he kuvitella kokeilevansa vastaavia nukketatterihetkiä ryhmänsä kanssa. Sain kysymykseen hyvin myönteiset vastaukset kaikilta kolmelta ryhmän ohjaajilta. Sen lisäksi, että he voisivat itse kokeilla menetelmää, he kokivat, että saivat hyviä ideoita omaan työhönsä. Ohjaajat olivat kuitenkin sitä mieltä, että esitys vaatisi paljon valmistelua ja päiväkodissa käytettäessä yksinkertaistamista ainakin aluksi.

Koska toimeksiantaja edustaa steinerpedagogiikka, kysyin ohjaajilta myös, toteutuiko esityksessä päiväkodin toimintasuunnitelman periaatteet. Myös tässä kysymyksessä ohjaajat vastasivat myöntävästi, että ainakin osittain onnistuimme. Ohjaajat luettelivat muutamat näkökulmat kuten satua, musiikkia, liikettä, ilo, mielikuvituksen rikastuttamista, yhdessäoloa, osallistumista, toisen huomioonottamista, sosiaalisuuden huomioiminen, sekä kielen ilmaisu, jotka toteutuivat hyvin ja jotka ovat tärkeitä elementtejä heidän omassa toiminnassaan. Esille nostettiin myös kaikkien aistien kaunis kohtelu, joka on ohjaajien mukaan yksi tärkeimmistä periaatteista.

7 TULOSTEN POHDINTA

Opinnäytetyön alussa asetin tutkimukselle pääkysymyksen: ”Miten toteuttaa osallistava nukketheaterimenetelmää lapsille?”. Pitkän kehittämis- ja tutkimusprosessin sekä kolmen onnistuneen esimerkkiesityksien jälkeen totean, että menetelmä on hyvin toimiva sellaisena, kun se on ja se antaa myös tilaa uusille ideoille sekä muuttamis- ja kehittämisyrityksille. Lapset osallistuivat hienosti. He olivat hyvin keskittyneitä, rauhallisia ja kiinnostuneita. Toiminta tuntui olevan heille sopivan haastavaa. Esitysten jälkeen lapset jatkoivat hyväntuulisina, rauhallisina ja iloisina päivää. Myös ohjaajat vaikuttivat hyvin innostuneilta ja iloisilta. Kaikkien pedagogisten ja terapeuttien tavoitteiden lisäksi ohjaustoiminnassa päätavoite on edistää asiakkaan hyvinvointia kulttuurisin keinoin. Lasten rauhallisuus ja iloisuus on paras osoitus onnistuneesta ohjauksesta.

Opinnäytetyön tavoite oli esitellä menetelmä, joka soveltuu pienen ryhmän ohjaajille, kuten päiväkodin ohjaajille. Varsinaisen ammattinukketheaterin käyttöön menetelmä ei sovellu, jos nukketheateri on taloudellisesti riippuvainen mahdollisimman isosta yleisömäärästä. Piirin mahtui oikein mukavasti 15 lasta. Ensimmäisen esityksen seitsemän hengen ryhmä tuntui hyvin pieneltä, minimimäärältä.

7.1 Tutkimuksen kriteerit

Asetin kysymyksen lisäksi myös kriteerit, joiden toivoin tulevan menetelmässä näkyville. Ensimmäisenä halusin kehittää esityksen, jossa lapset saavat mahdollisuuden olla aktiivisesti osallisina. Menetelmä onnistui osallistamaan lapset hyvin monipuolisesti keskustelemalla, antamalla virikkeitä lasten kaikille aisteille, osallistamalla lapset nukun liikkuttamiseen, osallistamalla lapset äänimaailmaan luomiseen ja olemalla sosiaalinen piirissä, jossa jokainen toimii omalla vuorollaan ja jossa yhdessä harjoitellaan toisten huomioonottamista.

Onnistuimme kuten olin toivonut tuottamaan ohjaajille esimerkkiesityksen menetelmästä, joka toimi innostavana ideana ohjaajien omalle toiminnalle las-

ten parissa. Esityksen piti olla yksinkertainen, helposti toteuttava ja pieneen tilaan mahtuva. Idea syliteatterista, joka tapahtuu lattialla, edusti hyvin helposti toteuttavan version nukketheaterista, jossa tuolit, pöydät, lava tai esityskaappi on tarpeeton. Muutamat peitot, kankaat, tyynyt muodostivat nukketheateritilan pohjan. Pitkän kankaan avulla rakensimme vasta ohjauksen aikana maiseman, jossa nuket liikkui. Yksinkertaisuudestaan huolimatta esimerkiksi oli pitkään mietitty, hiottu ja harjoiteltu ja se antoi ohjaajille vaikutelman, että samantyyppinen toteutus vaatii pitkän valmistelun. Itse olen kuitenkin sitä mieltä, että kerran perusidean sisäistettyään, menetelmää voi käyttää jopa täysin ilman harjoittelua. Muutamat nuket, soittimet tai esineet ja kaunis satu voi luoda hetkessä nukketheateriesityksen sosiaalisessa piirissä. Olimme ryhmänä hyvin epävarmoja, mitkä esityksen elementit ovat toimivia päiväkotikäisten lasten kanssa ja mitkä ovat vähemmän toimivia. Uskon, että kokeneet pienten lasten ohjaajat tuntevat lapset ja oman ryhmänsä ja tekevät intuitiivisesti oikeita valintoja.

Päiväkotikäisten lasten omat kehitysvaiheet yritin menetelmän suunnittelussa ottaa huomioon. Vastassa oli sekä kolmevuotiaat touhuilijat, jotka tarkkailevat ja matkivat ympäristöä, ohjaajia ja kavereita. Toisaalta vastassa oli myös 4–5-vuotiaat lapset, jotka olivat hyvin itsevarmoja, toimeliaita. Sen lisäksi he olivat myös motorisesti jo hyvin taitavia ja nauttivat saduista ja mielikuvitusmaailmasta. Vastassa oli myös 6–7-vuotiaita esikouluikäisiä lapsia. Heidän olemisensa oli jo paljon rauhallisempaa. He pohdiskelivat ja ennakoivat. Syliteatteri, jossa monesti lapset osallistuvat hyvin samalla tavalla omalla vuorollaan, tarjosi pienille jäljittelyn kohdetta. He nauttivat aistikokemuksesta ja sosiaalisuudesta piirissä kaikenikäisten kanssa. Hieman isommat seurasivat satua jo ihan toisella tavalla, he kuuntelivat tarkkaan ja osasivat improvisoida kertojan antamat mielikuvat omissa tekemisissään, liikuttamalla piparkakun tietyllä tavalla tai vaikkapa luomalla aaltoja joelle. Kun 4–5-vuotiaat oli täysin satumaailmassa, esikoululaiset katsoivat ohjausta jo pienen etäisyyden päästä. He ymmärsivät ohjaajan pyrkimykset helposti, tukivat pienempiä vieruskavereita ja heidän kykynsä liikutta nukkeja oli jo hyvin hienoa. He nauttivat paljon äänien tuottamiseen osallistumisesta.

Uskon, että otimme ohjauksessa hyvin kaikki iät huomioon. Silti aloin pohtia esitysten jälkeen, onnistuisiko esitys, jos mukana olisi ainoastaan kolmevuotiaat lapset. Ohjausta täytyy silloin yksinkertaistaa, hidastaa, ehkä lyhentääkin. Moni-ikäisyys on ollut suuri rikkaus. Lapset katsoivat toisistaan mallia ja tukivat toinen toisiaan.

Koska lapset reagoivat osallistavaan elementtiin omalla ujolla tai ulospäin suuntautuneella tavallaan, halusin luoda esitysmuodon, jossa kaikilla lapsilla on mukava ja turvallinen olo. Lapset kohtaavat päivittäin uusia haasteita, joista he kasvavat, vahvistuvat ja joissa heidän itseluottamuksensa kehittyy. On myös mahdollista kohdata haasteita, johon he eivät ole vielä valmiita, jotka synnyttävät pelkoa. Lapset kohtasivat ohjauksessamme ennalta tuntematto-

man tilanteen. Vaikka he itse leikkivätkin päivittäin lattialla, aikuisten istuminen lattialla ja piiriin mukaan pyytäminen, oli hieman outo tilanne heille. Tutut tuolirivit puuttuivat, jotka kuuluvat tatteriesitykseen. Kerroin heillä, että lapset saisivat tänään osallistua esityksessä ja että esitämme omissa syleysämme. Lasten, varsinkin isompien lasten, hämmentynyt katse oli mielenkiintoista seurata. Uskon, että monet aikuiset olisivat olleet samassa tilanteessa hyvin pelloissaan ja huolissaan. Mikä on pelko tai mikä on pelon merkitys? Psykologi Mathias Wais kirjoittaa, kun ihminen pelkää hän ”valmistautuu sielullisen tai ruumiilliseen suoritukseen, johon hän ei vielä sillä hetkellä usko pystyvänsä. Pelon tehtävä on siis kannustaa ihminen rohkeuteen selvittää jostain tilanteesta itsenäisesti. Ihmisen selvittyä uudesta tilanteesta on hänen minä taas laajentunut ja lujittunut.”(Wais 2005, 101.)

Osallistava nukketatteri on lapsille sellainen uusi kokemus. Myös me ohjaajat olimme heille vieraita. Lapsilla on kuitenkin hyvä kyky ja halu kokeilla ja heittäytyä uusiin kokemuksiin. Tarjosin heillä jännittävän mahdollisuuden osallistua. Johdannossa yritin ylittää lasten ja aikuisten jännityksen luomalla lämmintä ilmapiiriä, keskustelemalla ja tutustumalla. Kaikki nämä elementit yhdessä tarjoavat lapsille jännittävän kokemuksen, josta he turvallisessa piirissä selviytyvät oikein hyvin ja se kääntää lasten mielen iloiseksi ja vahvistaa heidän itseluottamusta. Jotkut lapset haluavat myös kokea asioita, jotka vaativat jo enemmän rohkeutta ja jotka vain he saavat tehdä. Oman soittimen antaminen tarjosi sellaisille lapsille mahdollisuuden ottaa vastuuta. Meidän kolmessa esityksessämme hyvin monet lapset halusivat sellaisen oman roolin esityksessä ja on hyvä tarjota mahdollisuuden siihen.

Esityksessämme olen pyrkinyt toteuttamaan steinerpedagogisia periaatteita. Esitys oli hyvin aistirikas, täynnä elävää musiikkia, kauniita värejä ja yksinkertaisia nukkeja ja lavasteita. Yritän luoda ohjauksen, jossa on selkeä alku ja loppu ja luoda sulavan ohjauskaaren. Musiikin ja valon avulla yritin luoda tunnelman, joka vaikuttaa positiivisella tavalla lasten keskittymiskykyyn. Toimeksiantaja otti esityksen ja menetelmän positiivisella mielellä vastaan ja totesi, että onnistuimme ainakin osittain luoda steinerpedagogis-henkisen esityksen. Uskon kuitenkin, että esitys olisi samalla tavalla mahdollista kaikissa muissakin päiväkodeissa. Itse koen, että elementit, joita valitsin menetelmän toteutukseen steinerpedagogiikasta, ovat hyvin pehmeitä ja melko terapeuttisia, jotka edistävät lapsen rauhallisuutta. Lapset elävät nykyään hyvin levottomassa maailmassa. Heitä ympäröivät äänekkäät autot, koneet ja niin edelleen. Perheet usein elävät kiireisessä aikataulussa. Esityksessämme pysähdyimme, loimme rauhallisen tunnelman ja tarjosimme lapsille aitoja kokemuksia. Nämä ovat mielestäni elementit, jotka ovat varsinkin nykyajassa hyvin arvokkaita.

7.2 Osallistava nukketatteria kohtaamisen paikkana

Koko opinnäytetyön lähtökohta oli toivomukseni ohjaajana ja nukketatterin harrastajana löytää menetelmä, joka pienentää etäisyyttä esiintyjien ja yleisön välillä. Halusin tarjota katsojille mahdollisuuden osallistua, koskettaa ja aistia ja olla osa pientä kulttuuritapahtumaa.

Keskustelimme nukketatteriryhmässämme paljon siitä, mikä nousee ensimmäisenä ajatuksiimme, miettiessämme esimerkkiesityksiämme päiväkodissa. Välimatka yleisön ja meidän välissä oli tosiaan lyhyt. Yllätyimme että asia, joka meille kaikille nousi ensimmäisenä mieleen ja sana, jota käytimme yhä uudelleen ja uudelleen keskustelluissamme, oli *kohtaaminen*.

Esityksissä istuimme lasten kanssa pienessä piirissä hämärässä huoneessa. Piirimme keskellä oli ainoa valo. Piiri tuntui niin kotoisalta ja mukavalta. Tutustuimme, ja ensimmäisiä pieniä keskusteluita syntyi. Vaikka meille kaikille tilanne oli alussa aivan uusi, laskeutui piiriin aika nopeasti hyvin lämmin ja leppoisa tunnelma ja luottamus. Lasten rohkeus kasvoi. Me kohtasimme toisemme.

Mitä on kohtaaminen? Kohtaamisessa ihmiset tapaavat toisensa, ei pinnallisella tavalla, vaan tavalla joka on monikerroksinen, joka tapahtuu kasvokkain, joka luo yhteyttä ja herättää luottamusta. Epäonnistuneet kohtaamiset voivat luoda etäisyyttä ja epäluottamusta. Onnistunut kohtaaminen voi olla edellytys siihen, että toiminta onnistuu ja menestyy. (Mattila 2011,15.)

Kohtaaminen syntyy ystävällisellä katseella, hymyllä, mutta siihen kuuluu myös kuuleminen, näkeminen ja nähdyksi tuleminen, toisen arvostaminen (Mattila 2011,15-16). Ohjauksen alkuosassa kuuntelimme toisiamme, saimme yhdessä kokeilla, kokea ja nähdä. Mielenkiintoinen oli myös itse esitys. Uskon, että kohtaamiseen ei tarvita puhetta. Kohdata voi myös ihan katseen ja eleiden avulla. Esityksessä koko ryhmä hiljentyi ja annoimme yhdessä sanan kertojalle. Lapset eivät oikein tienneet, mitä seuraavaksi tapahtuu, mutta luottivat minuun ja seurasivat ihan hiljaa esityksen tapahtumia. Jokainen, joka on saanut joskus elämässä esittää teatteria lavalla, tietää sen tunteen, kun astuu muiden näyttelijöiden kanssa lavalle. Toisin kuin harjoituksessa, silloin ei voi enää kommentoida, korjata tai ottaa kohtausta uusiksi, kaikki ovat omassa roolissaan ja ”istuvat samassa veneessä”. Samanlainen tunne syntyi myös päiväkodissa. Kuuluimme yhteiseen ryhmäämme. Jokainen kantoi oman korren esityksen onnistumiseksi. Esityksen aikana, kun rikoin akkana kananmunan kulhoon, pieni lapsi veti nopeasti selän takana kaksi keppiä esille ja yritti lyödä kepit yhteen täsmälleen saman aikaan, kun muna osui reunaan. Sen jälkeen lapsi katsoi minua silmiin. Silmät kysyivät: ”Menikö oikein?”. Ohjaajan silmät vastasivat: ”Aivan oikein.” ja lapsi huokasi hieman ja hymyili. Nämä ovat hetkiä, jotka jäävät pitkään mieleen, jotka koskettavat.

Jonkin aikaa esityksien jälkeen sai nukkteteatteriryhmämme kutsun lastenjuhlatapahtumaan. Esitimme vilkkaassa adventtijuhlissa ainoassa rauhallisessa huoneessa kolme kertaa ”Piparkakkupojasta”. Tiesimme, että piiriin mahtuu 15 lasta ja oven edessä odotti paljon isompi määrä halukkaita katsojia vanhempiensa kanssa. Kerroimme vanhemmille, että esitystapa on osallistava ja että kaikki lapset eivät voi osallistua, jos yleisö on liian suuri, mutta se ei estänyt yleisöä virtaamasta huoneeseen. Lopussa olimme huoneessa yhdessä yli neljäkymmenen ihmisen kanssa. Piiriin saimme mahtumaan noin 20 lasta. Pienimmät ja ujoimmat lapset istuivat tuolilla toisessa piirissä ympärillämme. Meitä esiintyjä jännitti tilanne valtavasti. Miten saisimme saman esityksen hallitusti onnistumaan? Kun kangas laskeutui lasten polville, laskeutui huoneeseen samanlainen kotoisa tunnelma kuin päiväkodissakin. Huoneessa syntyi rauha ja hiljaisuus, lapset rentoutuivat ja aloimme tutustua ja keskustella.

Joskus sirkuksen klovni tai taikuri hakee yleisöstä yhden vapaaehtoisin, jonka kanssa hän esittää tempun. Koko yleisö seuraa ”uhrin” tapaa selviytyä tilanteesta - erityisesti vanhemmat katsoivat jännittyneinä, mutta myös hyvin ylpeinä lapsiansa. Ohjauksessa minulle syntyi samanlainen kuva. Minä olin taikuri ja minun ympärilläni oli paljon pieniä ”uhreja”, joita halusin pyytää osallistumaan esitykseen. Kaikki vanhemmat ja muutamat lapset seurasivat ulkopiiiristä tarkkaan, miten minä kohtaan heidän lapsensa, miten heidän lapsensa keskustelivat ja ottivat rohkeasti tehtäviä vastaan ja miten me esitimme yhdessä. Meidän yhdessäolomme piirissä oli yhtä intensiivistä ja lämmintä. Huomasin, miten ylpeällä tavalla vanhemmat seurasivat meitä. En koe, että tämä menetelmä soveltuisi niin isolle ihmismäärälle hyvin, mutta kokemus esittää lasten kanssa vanhemmille oli erikoinen ja mahtava meille kaikille.

7.3 Mitä opimme ja viemme mukamme tulevaisuuteen?

Päiväkodin ohjaajilta sain mukavasti palautetta esimerkkiesityksestämme. Palautte oli pääosin hyvin positiivista mutta sisälsi myös kritiikkiä. Kritiikkiä läpikäydessä huomasi, että se koski lähinnä asioita konkreettisesta toteutuksesta, jota voi helposti muuttaa ja korjata, kuten nukan ulkonäkö, päähahmon ääni, liian voimakas huilun ääni jne. Itse menetelmä sai paljon hyvää palautetta, joka osoittaa, että se tuntui ihmisistä hyvin toimivalta.

Päiväkodin ohjaajilta saimme palautetta, että johdanto-osa oli liian pitkä. Valitettavasti he eivät sen tarkemmin määritelleet, mitä he tarkoittivat. Mitä johdannosta olisi voinut lyhentää tai poistaa? Esitysryhmän keskusteluissa nostimme itse aina johdannon erityisen onnistuneena esille, koska olimme nauttineet niin paljon pienten ihmisten tapaamisesta ja heidän kanssaan keskustelemisesta. Tuntui alussa erikoiselta, että osasta, josta me pidimme erityisesti, saimme ohjaajilta kritiikkiä. Toisaalta mietin asian niin, että ohjaajat ovat päivittäin lasten kanssa. He kohtaavat lapset lukuisissa leikeissä, ruokapöydässä,

aamupiirissä ja lepotauolla. Jos he olisivat ohjanneet vastaavan esityksen, johdannon elementit, kuten tutustuminen, luottamuksen rakentaminen, lasten tarpeiden ja kykyjen aistiminen ja arvioiminen, olisivat tarpeettomia ja he olisivat voineet reippaasti siirtyä itse esitykseen.

Toisaalta mietin, että mahdollisesti he tarkoittivat myös tapaa esitellä lapsille tulevat tehtävät ja koko esityksemme. Nykyajassa ihmisellä on taipumus selitellä lapsille liikaa asioita älyllisellä tavalla. Esitin lapsille, mitkä elementit kuuluvat nukketheateriin, kuten tapahtumapaikka eli maisemakangas sylissämme, nuket ja lavasteet sekä musiikki. Vastassa oli kuitenkin hyvin pieniä lapsia. Selittelyn sijaan olisin voinut olla jo johdannossa enemmän leikkimielinen.

Opimme esityksestä valtavasti ja samalla syntyi myös ideoita siitä, miten esitystä voi parantaa, muuttaa ja kehittää. Ryhmät, jotka ovat vanhempia tai jotka ovat tottuneet jo syliteatteriin, voisivat paljon intensiivisemmin osallistua esitykseen ja nuket voisi jakaa lapsille. Meidän ryhmäämme kiinnostaa myös esitykset kehitysvammaisten lasten kanssa. Esitystä on sitä varten vielä yksinkertaistava, mutta uskon, että menetelmä on yhtä toimiva. Kehitysvammaisuus on laaja käsite ja sisältää hyvin erilaisia diagnooseja. Se kuitenkin tarkoittaa, että lasten kehitys on jäljessä verrattuna niin sanottuun normaaliin kehitykseen tai tietyllä tasolla pysähtynyt. Sen vuoksi arvioin, että lasten ikäsuositukset kehitysvammaisille lapsille muuttuisi. Hyvin voisin kuvitella, että myös 10-vuotiaat lapset voisivat osallistua osallistavaan nukketheateriin, kun taas pienet kolmevuotiaat saattaisivat olla vielä liian nuoria.

Opinnäytetyöprosessin jälkeen taskut ovat täynnä kokemuksia, intoa ja ideoita seuraaville esityksille ja toivomme, että pian voimme esittää lisää uusia esityksiä ja että myös jotkut ohjaajat innostuvat tästä menetelmästä, esittämään ja kokemaan osallistavaa nukketheateria omien lastenryhmien kanssa.

LÄHTEET

- Aalto, M. 2002. Turvallinen ryhmä ja itsensä tuleminen. Helsinki: Aseman lapset.
- Ahmavaara, U., Peltonen, E. & Virkkunen, U. 1999, Perustietoa steinerkou-
lusta. Tampere: Tammes Ry.
- Alasuutari. 1994. Laadullinen tutkimus. Tampere: Gummeruksen kirjapaino
Oy.
- Suomen antroposofinen liitto. Yleisesittely. Luettu 10.11.2011.
<http://www.antropos.fi/?p=yleisesittely>.
- Baric, M. & Aalto, A. 2002. Haltioitumisen hetkiä. Jyväskylä: Gummeruksen
Kirjapaino Oy.
- Baric, M. 1985. Nukke lapsen ystävänä. Kunnallispaino.
- Bettelheim, B. 1992. Satujen Lumous. Juva: WSOY:n graafiset laitokset.
- Jaffke, F. 2008. Puppenspiel für und mit Kindern. Stuttgart: Verlag freies
Geistesleben.
- Jokipaltio, J. 1997. Sadun Voimat II. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino.
- Kahri, M. 2003. Lapsen Arki on Leikkiä II. Kauhava: Kauhavan kirjapaino.
- Kananen, J. 2010. Opinnäytetyön kirjoittamisen käytännön opas. Jyväskylä:
Tampereen Yliopistopaino Oy.
- Koivula U.-M., Suihko, K. & Tyrväinen, J. 1999. Tampere: Mission: Possi-
ble – Opas opinnäytteen tekijälle. Tampere.
- Lievegoed, B.C.J. 1990. Entwicklungsphasen des Kindes. Stuttgart: Mellinger
Verlag.
- Mäki, S & Arvola, Pirjo. 2009. Satu kantaa lasta. Porvoo: Kustannus Oy
Duodecim.
- Mattila K.-P. 2011. Lapsen vahvistava kohtaaminen. Juva: Bookwell Oy.
- Ojanen, S. Lappalainen, I. & Kurenniemi, M. 1980. Sadun avara maailmaa.
Keuruu: Kustannusosakeyhtiö Otavan painolaitokset.

Saarikoski, T. 1976. Hanhiemon satuaarre. Helsinki: Werner Söderström osakeyhtiö.

Steinerkoulu. Steinerpedagogisesta varhaiskasvatuksesta. Viitattu 13.11.2011. <http://www.steinerkoulu.fi/index.php?page=varhaiskasvatus>.

Steinerpedagogiikka I, Kokonaisuutta ja kasvuvaiheita. Tampere: Tammes Ry

Suomen antroposofisen liiton www- sivut. Viitattu 28.3.2012. <http://www.antropos.fi/?p=yleisesittely&s=antroposofia>.

Tanskanen M., A. & A. 2003, Johdattelua Tutkimusmenetelmiin, Metodologia ja tutkimus maantieteessä: seminaari 2002, osa: Evaluaatiotutkimus. Viitattu 12.12. 2011. <http://www.joensuu.fi/geo/opiskelu/lomakkeet/Johdattelua%20tutkimusmenetelmiin.pdf> Joensuun Yliopisto: Maantieteen laitos.

Takala, A. & M. 1984. Psykologinen kehitys lapsuusiässä. Porvoo: WSOY:n graafiset laitokset.

Taskinen, M. 2004. Steinerpedagogiikka – lapsen ehdoilla aikuisuuteen. Helsinki: Dialogia Oy

Unima. Nukketeatteri Suomessa. Tämänhetkinen tilanne vuonna 2005. Viitattu 10.11. 2011. <http://www.unima.fi/index.php?section=35>.

Kehitysvammais-alan verkkopöytäkirja vernerin.net. Osallistava draama. Viitattu 23.04.2012. <http://verneri.net/yleis/kehitysvamma-alamattina/tyomenetelmia/osallistava-draama.html>.

Vilkka, H. & Airaksen, T. 2003, Toiminnallinen opinnäytetyö. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Wais, M. 2005. Lapsuus ja nuoruus nykyaikana. Tallinna: Kirjakeskus Ky/ Tallpress.

Wilenius, R. 1987. Steinerpedagogiikan ihmiskuvasta. Helsinki: Suomen antroposofinen liitto.

Ylönen, H. 2000. Loihditut Linnut- satujen merkitys lapselle. Tampere: Tammer-Paino Oy.

Ylönen, H. 1998. Taikahattu ja hopeakengät sadun maailmaa. Jyväskylä: University Printing House.

Satu - Piparkakkupoika

Olipa kerran ukko ja mummo, jotka asuivat pienessä mökissä metsän keskellä. Heillä ei ollut yhtään lasta ja he kaipasivat kovasti omaa pientä poikaa.

Eräänä aamuna mummo paistoi piparkakkuja. Silloin hän päätti tehdä ukolle piparkakkupojan. Hän otti palan taikinaa, kauli sen ohueksi ja muodosti siitä pojan, jolle hän pani rusinoista silmät, ison nauravan suun ja takkiin kolme nappia. Hän taputti sitä hellästi ja työnsi sen uuniin. Kun hän arveli pojan kypsyneen, hän nauroi mielissään ja katsoi uuniin. Hän ei ehtinyt muuta kuin avata uuninluukun, kun piparkakkupoika hyppäsi ulos ja juoksi pirtistä suoraan metsään. Mummo kiiruhti perästä ja huusi:

----- Tule takaisin!

Mutta piparkakkupoika vain nauroi ja huusi vastaukseksi:

----- Juokse vain, juokse vain!

Minua et kiinni saa,

Minä olen piparkakkupoika.

Eikä mummo saanut sitä millään kiinni. Ukkokin näki pojan juoksevan ohitse ja huusi:

----- Tule takaisin!

Mutta piparkakkupoika vain nauroi ja huusi vastaukseksi:

----- Juokse vain, juokse vain!

Minua et kiinni saa,

Minä olen piparkakkupoika,

Pääsin pakoon mummoa

Ja sinuakin pääsen.

Pääsenpäs vain!

Ja niin se hävisi metsään. Metsäreunassa nakerteli paksu pupu vihreitä lehtiä. Se huomasi piparkakkupojan kun tama juoksi ohi ja huusi pojalle:

----- Tule takaisin!

Mutta piparkakkupoika vain nauroi ja huusi vastaukseksi:

----- Juokse vain, juokse vain!

Minua et kiinni saa,

Minä olen piparkakkupoika,

Pääsin pakoon mummoa ja ukkoa

Ja sinuakin pääsen.

Pääsenpäs vain!

Pupu juoksi minkä koivistaan pääsi, mutta ei saanut kiinni piparkakkupoikaa, joka juoksi yhä syvemmälle metsään.

Pörröturkki karhunpentu oli juuri nuuskimassa hunajaa, kun piparkakkupoika kulki ohi, ja se huusi:

----- Tule takaisin!

Mutta piparkakkupoika vain nauroi ja huusi vastaukseksi:

----- Juokse vain, juokse vain!

Minua et kiinni saa,

Minä olen piparkakkupoika,

Pääsin pakoon mummoa ja ukkoa ja pupua,

Ja sinuakin pääsen.

Pääsenpäs vain!

Ja niin se hävisi metsään. Karhunpentu löntysti pojan jälkeen, mutta eihän se saanut sitä kiinni. Piparkakkupoika juoksi yhä syvemmälle metsään.

Kettu kurkisti piilopaikastaan, kun näki piparkakkupojan ja huusi:

----- Tule takaisin!

Mutta piparkakkupoika vain nauroi ja huusi vastaukseksi:

----- Juokse vain, juokse vain!

Minua et kiinni saa,

Minä olen piparkakkupoika,

Pääsin pakoon mummoa ja ukkoa ja pupua, karhua

Ja sinuakin pääsen.

Pääsenpäs vain!

Mutta kettu ei juossutkaan sen perässä, vaan sanoi lempeästi:

----- En mina tahdo ottaa sinua kiinni, piparkakkupoika. Mutta kohta tulet joelle. Minä vien sinut yli häntäni päällä, ja sitten mummo eikä ukko eikä karhunpoika saa sinua kiinni.

Piparkakkupoika katsoi jokea ja katsoi metsää ja sitten se katsoi kettua.

----- Hyvää kettu, koska sinun häntäsä on niin kaukana suusta, tulen mukaasi, se sanoi.

Se hyppäsi ketun hännälle ja kettu lähti uimaan joen poikki. Mutta kun vesi syveni, se huusi piparkakkupojalle:

-----Hyppää selkääni tai muuten kastut.

Piparkakkupoika hyppäsi ketun selkään, ja matka jatkui. Mutta vesi syveni yhä, ja kettu huusi:

-----Hyppää pääni päälle tai muuten kastut.

Piparkakkupoika hyppäsi ketun pään päälle. Mutta kettu heilautti päätää, aukaisi suunsa ja piparkakkupoika putosi suoraan sen suuhun.

Ja niin sen piparkakkupojan loru loppui.

Videointilupa

Hyvät vanhemmat!

Olen ohjaustoiminnan opiskelija Hämeenlinnan ammattikorkeakoulusta ja olen tekemässä opinnäytetyötä yhteistyössä Lahden Steinerpäiväkodin kanssa. Opinnäytetyön aihe on osallistava nukkteteatteri. Olen kehittänyt ohjausmetodin, joka mahdollistaa lasten osallistumisen esityksen aikana. Taideterapeutti Pirkko Saarnion kanssa suunnittelimme esityksen Piparkakkupojasta tämän ohjausmetodin mukaisesti, jonka esitämme lapsille todennäköisesti viikolla 46. Tarkoitus on tutkia metodin toimivuus käytännössä ja innostaa päiväkodin ohjaajat kokeilemaan samantyyppisiä esityksiä tulevaisuudessa.

Esityksen aikana videokuvaan lapsia, jotta voisin havainnoida esitystä ja lasten osallistumista esityksessä ja jotta voisin arvioida osallistavan nukkteteatterin toimivuutta käytännössä. Videonauhoja käsittelen vain minä. Videomateriaalia ja kuvamateriaalia ei tule ilmestymään internetissä eikä opinnäytetyön kirjassa. Toivoisin kuitenkin, että on mahdollista näyttää osa videoista opinnäytetyön ohjaajille ja kiinnostuneille opiskelijoille, koska sen avulla metodin idea havainnollistuu parhaiten. Loppuseminaarin jälkeen on tarkoitus tuhota kuvattu videomateriaali. Lapset pysyvät opinnäytetyössä anonyymeinä.

Pyydän teidät ystävällisesti täyttämään oheiset lomakkeet. Niiden avulla arvioin, ketkä lapset voivat osallistua esitykseen. Kiitoksia paljon yhteistyöstä.

Ystävällisin terveisin, Katja Menzel- Lahtinen

Merkitkää rasti, mikäli myönnätte luvan seuraaviin kohtiin.

Lapseni _____ saa osallistua nukkteteatteriesitykseen _____

Lastani saa videokuvatta esityksen aikana _____

Lapseni saa olla näkyvissä videopätkässä loppuseminaarissa. _____

Allekirjoitus ja nimenselvennys

Päiväkotiryhmän nimi: _____

Ryhmän koko: _____

Esityksen pvm: _____

PALAUTELOMAKE

Opinnäytetyö: Osallistava nukketheateri

Opinnäytetyön tekijä: Katja Menzel- Lahtinen

Opinnäytetyön tarkoitus oli kehittää metodi, jonka avulla saa päiväkotikäiset lapset osallistumaan nukketheateriesitykseen. Suunnittelin esimerkkiesityksen, jonka saimme esittää nukketheateriryhmänä teille ryhmien ohjaajille ja lapsiryhmille. Toivomme että saimme teidät innostumaan esityksestämme ja tavasta osallistuttaa.

Nyt esityksen jälkeen olisi tarkoitus kerätä teiltä ammattilaisilta hieman taustatietoa sekä näkemyksiä, havaintoja, kokemuksia ja ehdotuksia esitykseen ja osallistuvaan nukketheateriin liittyen.

Toivoisin että vastaisitte seuraaviin kysymyksiin, joiden avulla arvioin esimerkkiesityksen toteutuksen ja metodin toimivuuden. Vastaathan vastauksille varattuun tilaan. Jos vastaustila loppuu, voitte jatkaa paperin toiselle puolelle.

Kiitos!

1. Sadunkerronta

1.1 Kuuluuko sadunkerronta päiväkodin toimintaan?

1.2 Milloin kerrotte lapsille satuja? Missä tilanteessa?

2. Nukketeatteeri

2.2 Esitättekö te ohjaajat lapsille nukketeatteeria?

2.3 Milloin esitätte nukketeatteeri? Minkä tyypistä nukketeatteeria esitätte lapsille?

2.4 Oletteko te osallistaneet lapset nukketeatteerieresityksiin.

2.5 Oletteko te tehneet lasten kanssa yhdessä nukketeatteerieresityksiä, joita lapset esittävät muille päiväkotilapsille.

3. Puitteet

- 3.1 Onko päiväkodissanne nukketeatteerinukkeja, sekä lavastukseen liittyviä esineitä, kankaita, huonekaluja ym.?

- 3.2 Onko lapsilla käytettävissä nukketeatteerinukkeja päivittäisiä leikkejä varten?

4. Esityksemme

- 4.1 Kirjoittakaa vapaasti ajatuksia esityksen toteutuksesta ja metodista?

- 4.2 Esitys koostui karkeasti jaettuna kahdesta osasta. Ensimmäiseen osaan liittyy tutustuminen sekä tulevan esityksen esittely. Toinen osa on varsinainen nukketeatteeriesitys. Tuliko nämä osat selkeästi esille? Oliko ne teidän mielestänne lapsille helposti seurattavissa?

4.3 Toteutuiko esityksessä päiväkodin toimintasuunnitelman periaatteita?

4.4 Minkälaisia ajatuksia teille syntyi esityksen
-nukkeista ja lavasteista?

-Tarinankerronnasta:

-Musiikin käytöstä:

-Valon käytöstä:

4.5 Pyrimme esityksessä ehjään esityskokonaisuuteen, jossa löytyy selkeä
alku, keskiosa/toiminta ja loppu. Onnistuimmeko me siinä?

5. Metodin toimivuus ja käytettävyys.

5.1 Voisitteko te kuvitella kokeilevanne vastaavia nukketeatteerihetkiä ryhmänne kanssa?

5.2 Pyrimme esittämään metodin, joka on helposti käytettävä, eikä vaadi sen kummoisempia taitoja eikä esineitä? Vaikuttiko esitys yksinkertaiselta, helposti toteutettavalta, vai päinvastoin isotöiseltä ja monimutkaiselta?

6. Tunnelma esityksen jälkeen

6.1 Minkälainen tunnelma oli ryhmässä esityksen jälkeen? Miten lapset kommentoivat nähdyn esitykseen?

7. Kehittämisehdotuksia

7.1 Millä tavalla esitystä voi muuttaa tai kehittää eteenpäin?

